

EGY

NEMZETI KÜZDELEM

TÖRTÉNETE.

IRTA

FARKAS LAJOS,

HAJDUKERÜLET V. FŐHADNAGYA, A GÖR. KATH. MAGYAROK NAGYGYÜLÉSÉNEK
V. ELNÖKE.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS TÁJÉKOZTATÓVAL

ELLÁTTA

GYÖRGY ENDRE.

BUDAPEST.

KILIÁN FRIGYES EGYETEMI KÖNYVÁRUS BIZOMÁNYA.

1896.

Budapest, 1896. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

TÁJÉKOZTATÓ.

(Fölvastatott a m. tud. Akadémia II. osztályának 1896 február 10-én tartott ülésében.)

Boldog emlékezetü Farkas Lajos, 1848/9-diki honvédszázados, a Hajdú kerület főhadnagya, majd Hajdúmegye főügyésze és árvaszéki elnöke, megírta egy könyvben azon mozgalom részletes és okmányokkal felszerelt történetét, mely az ő támogatásával, nagy részben 1868-tól az ő vezetése alatt indult meg a magyar ajkú görög szertartású katolikusok között azon kettős czéllal, hogy a magyar nyelvnek oltári jogosultsága elismertessék, s ennek biztosítására a magyar ajkú görög szertartású katolikusok részére Hajdú-Dorog székhelylyel egy püspökség állíttassék fel.

A mozgalom nagy kiterjedést öltött. Több megyéből csatlakoztak nemcsak a görög szertartás hívei, hanem — mondhatni országszerte — a nemzeti közvélemény is. A napisajtó, a törvényhatósági közgyűlési termek egyhangúlag visszhangzottak a lelkes, meggyőző érvektől, a melyek e kivánalom jogosultsága mellett vitettek csatarendbe; az a nagy népgyűlés, mely épen Farkas Lajos elnöklete alatt Hajdú-Dorogon az ország összes magyar ajkú görög szertartású katolikusainak lelkes részvéte mellett a legimpozánsabb módon tartatott meg, állandó szervet is teremtett a mozgalomnak. Az illetékes egyházi hatóságok kezdeményezésére egy nagy, egyházi férfiak-

ból álló bizottság gyűlt össze Hajdú-Dorogon, a liturgikus könyveknek magyar nyelvre fordítása végett, a mi publikáltatott is; a kormány részéről — az ismételt sürgetésekre válaszul — szerveztetett a magyar ajkú hívek részére a dorogi püspöki külhelynökség, és arra érdemes férfúval töltesse be; a magyar nyelvű oltári szolgálat tényleg behozatott nagy számú görög katolikus egyházban, sőt tényleg az e tekintetben fennálló reciprocitás elvéből kifolyólag a nagyváradi püspök fennhatósága alatt álló debreczeni róm. kath. templomban is megszólalt a debreczeni görög szertartású hívek részére az oltáron a magyar nyelv: és az eredmény mégis késik, várat magára.

Ezen helynek méltóságától, hova a napi küzdelmek zaja nem hallatszik be, bizonynyal távol áll a napi felfogásokkal halványítani el az igazság örök fényességű sugarait. Érzem a kötelességet, melyet ez a jogos kíváncsi előmbé szab, és épen ezért szorítokozom pusztán arra, ezt a kérdést a tudomány világánál fejtegetni, egészen elvontan a napi felfogások változó hullámzásaitól.

Nem, mintha lelkemhez nem volna növe e kérdés nagy hordereje s magyar szívem minden dobbanása ne éreztetné velem a magyar nemzeti ügynek teljesen összenőtt voltát ezzel a kérdéssel. Hiszen hosszú évek sora óta magam is belenőttem e kérdésbe, s mióta boldog emlékezetű Farkas Lajos reményeinek foszladozásával szállt le sírjába, kettős módon érzem a kötelességet, s bizonynyal igyekvém tőlem telhető módon teljesíteni, csillapítani a zúgolódókat: türelemmel lenni, az egyházhoz való hű ragaszkodásban megmaradni, várni, remélni. Nem egyik vagy másik egyház érdeke vezette lépteimet; hiszen azon egyház, melynek kebelében teljes meggyőződéssel foglalkok helyet, teljesen távol áll e kérdéstől, s bizonyára

több hasznot várhatna a merev ellentétekből, mint a concilians, kibékitő eljárástól; hanem a nagy nemzeti érdek, mely e kérdéssel össze van növe, s mindenek felett a szigorú, objektív igazság, mely előbb vagy utóbb teljes diadalt biztosít e nemes eszközökkel, komoly meggyőződéssel, szent lelkesedéssel folytatott küzdelemnek.

S midőn most, hosszas, szándokos hallgatás után a Farkas Lajos által az ő megható közvetlenségével leirt munkát, mint hazai történetünknek egyik igen becses adalékát, lesz szerencsém végre sajtó alól úgy, a hogy ő maga írta meg, kikerülten bemutatni a tek. Akadémiának, s ezen legfőbb forum útján a magyar igazságkereső köztudatnak: engedje meg a tek. Akadémia, hogy az egész kérdés objektív méltatására fordítsam a rendelkezésemre álló rövid néhány perczet.

* * *

Több mint másfél millióra megy hazánkban a görög szertartású katolikusok száma, a kik részint az esztergomi érsekség alá helyezett munkácsi és eperjesi, részben a zágrábi érsekség alá helyezett kőrösi egyházmegyéhez tartoznak, részben pedig a balázsfalvi főegyházmegye hívei, a kik viszont a lugosi, nagyváradi és szamosújvári püspökök fennhatósága alatt állanak. Ez egyszerű nomenklatura elegendő magyarázatul szolgál arra, hogy a népszámlálások alkalmával ezen egyházmegyék hívei nem túlságos előszeretettel vallották anyanyelvökül a magyart, annál inkább, mert liturgikus nyelvök szerint a közönséges életben oroszok és oláhoknak hivatnak, s annál jogosabban, mert a románok részére — mint később visszatérek reá, — határozottan, mint ilyenek részére engedélyezett az 1853 évben az érsekség, sőt e minőségök már az Unio alkalmával is előtérbe helyez-

tetett, nem mint egyházi, de mint nyelvi terület fogadván el az Uniót.

Ennek daczára az 1890-ki népszámlálás alkalmával a görög katolikusok közül 180.903 vallotta magát magyar anyanyelvűnek, a görög keletiek közül 19.577, együtt 200.480, a mely összeg jelentékeny szaporodást mutat fel, ha hozzáadjuk a beszélni nem tudók számát, valamint azokat, a kik pusztán azért nem vallották magyaroknak magokat, mert a görög szertartás hívei. Aligha tévedünk, ha ezekkel együtt legalább 300.000-re teszszük azok görög szertartásúak számát, a kiknek anyanyelvök a magyar, s talán még sokkal többre azoknak számát, a kikre nézve a magyar nyelv oltári jogosultsága nemzetiségi szempontból elsőrendű szükségé vált.

Ezen magyar ajkú görög szertartású katolikusokból a Tisza jobb partján főleg Bereg, Borsod, Gömör, Ung, Zemplénmegyékben a népszámlálás mintegy 44.000; a Tisza balpartján főleg Bihar, Hajdú, Máramaros, Szatmár és Ugocsamegyében mintegy 106.000; Erdélyben, Csik, Háromszék, Udvarhelymegyékben mintegy 14.000 lelket mutat ki, míg a görög keleti magyar anyanyelvűek főleg Erdélyben (8000) első sorban Háromszék megyében (5500) és Bihar megyében vannak (3500). Érdekes megjegyezni, hogy az 1890-ki népszámlálás magában Budapesten 1539 görög katolikust és 700 görög keletit mutat ki a magyar anyanyelvűek között. Ezek szintén nem birnak a fővárosban sem saját egyházzal, sem saját imaházzal, s így nincs módjukban saját rítusok szerint saját anyanyelvökön imádkozni.

A görög szertartás szerint tudniillik majdnem lehetetlen elválasztani a nép énekét a fungáló lelkesétől. Az egész rítus *corresponsorius* lévén, az együttértés feltétlen kelléke annak, nem úgy, mint a latin rítusban. Ennélfogva a nép nyelvének használata

nemcsak jogilag más a latin, mint a görög szertartásban, hanem annak megítélése magának az egyháznak szempontjából is egészen más szempont alá esik. Míg a latin szertartás mellett lehet az egyház nyelve holt nyelv, mely teljesen független a hívők élő nyelvétől, addig a görög szertartás feltétlenül megkövetelvé a kölcsönös megértést a lelkész és a nép között, az isteni tisztelet nyelveül csak az élő nyelvet tűri meg.

Már most az élő nyelv nélkül a lehető legnagyobb képtelenségek állanak elő. Együtt működés nem értett szertartásoknál, a melyen csak félig segít a nép által énekelt résznek az élő nemzeti nyelven éneklése, s esetleg az egyházi szónoklat nyelve, s a melynek természetes következése egyházi szempontból a vallásos érzék hanyatlása, politikai szempontból a nemzeti öntudat hanyatlása. Úgy hiszem, nem kell ez utóbbira sem messze keresni a példát.

A magyar ajkú görög katolikusok — az erdélyiektől eltekintve — majdnem oly háromszög alakban terjednek, a melynek csúcsa észak-nyugatra nyulik fel, széles alapja pedig dél-keleten terjed el. És ezen a széles területen folytonosan folyik az elnemzetietlenedés műve, nem merném mondani, mert nagyon sok esetben nem volna igaz, hogy szándékosan, hanem azon természetszerű visszahatásnál fogva, melyet egy nemzeti egyház élő nyelve a hívőkre feltétlenül gyakorol.

Azon természetes kötelességnél fogva, a melylyel az egyházi hatóságok viseltetnek az oltári nyelv iránt, egyházi értelemben teljesen indokolt, ha az oltári nyelv hatékony tanítására kiváló súlyt fektetnek úgy a lelkészek megválasztásában, mint a felekezeti iskolák szervezetében. Talán mindenki előtt ismeretes a nagyváradi görög szertartású püspök ismert körrendelete e tárgyban, a mely pedig — bár-

mily erős volt is ellene a felzúdulás — a tényleges egyházi helyzetnek természetes következménye volt. S talán ép úgy ismeretes mindenki előtt Szabolcs-megye közigazgatási bizottságának ismételt küzdelme a dákoromán szellemi izgatás ellen, mely Debreczen közvetlen közelében is, Nyiracsád községben oly helyen lelte meg fészkrét, hol az ez előtti generáció pusztán és kizárólag magyar nyelvű volt. Nem vádképen hozom fel, csak a természetellenes helyzetnek természetes következményére mutatok reá, ha konstatálni kívánom, mikép az oltári nyelv visszahat a nemzeti öntudatra, visszahat az egyházi felfogásra és ezen az alapon aztán visszahat a lelkeszi befolyás és a felekezeti iskolák eredménye gyanánt a nemzetietlen, sőt államellenes irányzat emelésére is.

Erre az oltári nyelvre, s egyáltalán az egyházzal összefüggő kérdésekre túlságosan csekély gondot fordított kezdettől fogva a magyar törvényhozás és a magyar közvélemény egyaránt.

Összes politikánk — őseinké ép úgy, mint a mienk — abban állott e téren, hogy azon sebeket, a melyek felszínre kerültek, s melyekre az illetők jajgatása figyelmessé tette a kortársakat, legjobb akarata szerint orvosolta a nemzet. Így nyertek ismételten — bár véres harcok után — törvényhozási orvoslást a protestánsok sérelmei, de a mikor pozitív alkotásokról volt szó, azok reá bizattak autonómiájokra; így orvosoltattak egymásután, de mindig csak az illető felekezetek kezdeményezésére a görög keletiek, unitáriusok, izraelíták egyházi érdekei. Összes vallásügyi törvényhozásunkban nincs semmi nyoma annak, hogy az idők folyamán bármikor is állami szempontból rendeztettek volna az interconfessionális viszonyok, s maga az 1868-ki törvény, mely voltaképen csak a korábbi törvényhozások által statuált elveknek egyszerű rekapitulációja, s mely az 1848: XX. tör-

vényczikk nagy elvi kijelentéseinek részben végrehajtója, sokkal inkább a tényleges helyzet törvényesítése, semmint elvi alapokon nyugvó törvényhozási mű.

Ugyancsak a tényleges helyzet egyszerű kanonizálása a görög keleti és görög katolikus egyházi ügyekben az 1868-iki törvényhozás. Az 1853-iki concordatum szellemében teremtett balázsfalvi érsekségnek utólagos törvényesítése, az újonnan szervezett lugosi és szamosújvári püspökségek legalizálása volt a görög katolikus egyházra nézve a magyar törvényhozás első ajándoka. Nehéz volna azt a véleményt elhallgatni, hogy ezen törvényes intézkedésekben nem volt szerencsés a magyar törvényhozás. Kivétettek ezen törvényesítés által a román ajkú görög katolikusok az esztergomi érsek főnhatósága alól, a mi által részökre külön helyzet, és az ország főpapjának közvetítése nélkül való direkt összeköttetés biztosított Rómával, a mi tehát épen a legkényesebb ponton nullificálta mindazon garantiákat, melyeket századok lefolyása alatt keresett a magyar állam és közfelfogás az esztergomi érsek kivételes helyzetének folyton erősítésében; más részről különbség vonatott az önállóvá tett és a primás joghatósága alatt tovább is megmaradt görög katolikus egyházmegyék közt, a melyek aztán a nagyon is ismert mozgalmakra vezettek a hatvanas években; de mindezek felül mind a szent szék által, mind a magyar törvényhozás által — ez alkalommal először — szentesítetett egy nemzetiségi alapokon nyugvó görög katolikus egyházi szervezet, a mely egy csapással megteremtetett, kikerekített és függetlenített, bizonyára nem érdekében sem a magyar államnak, sem a magyar egyháznak.

Ép ily szerencsétlen, ép ily végzetes politikai tévedés volt a görög keletiek ügyében való törvény-

hozás is 1868-ban. E törvényhozás lényege a román nemzeti egyház megteremtése volt. A görög egyház elveinél, mint szintén a szerbek részére megalkotott praecedensnél fogva bizonyára nem zárkozhatott el a törvényhozás a görög keleti román egyház alkotmányának rendezése elől sem. Az 1848 előtti évek története teljesen és minden kételyt kizárólag igazolta, mily nagy súlyt fektettek román görög keleti polgártársaink ezen kívánalmok teljesítésére. A szerb egyház elleni küzdelem aligha volt kevésbé heves nálunk, mint a fanarióták elleni harcz két délkeleti szomszédunknál. Nem lehetett kitérni az elől, hogy a román panaszok igazoltak, hogy az egyház szervezet nemzetiségi előjogokat nem adhat, s így az akkor részökről oly nagy örömmel fogadott autonomia szervezése szükségképi feladat volt.

A ki ismeri e szervezet lényegét s annak működését, nem fogja eltagadni, hogy ez a szervezet s annak működése igazságos, helyes és teljesen megfelel a nemzeti egyház követelményeinek. A román görög keleti egyházi szervezet ép oly központjává lett a nemzeti eszmének, mint a szerb egyházé, s e tekintetben minden jogos kívánalomnak teljesen elégtételt.

Hanem csodálatos módon, midőn törvényhozásunk úgy 1848-ban, mint különösen 1868-ban gondoskodott nemcsak arról, hogy a görög keleti egyház teljes autonómiája sértetlenül megóvassék és biztosítottassék, hanem arról is, hogy nemzeti egyházak szerveztessenek a görög keleti egyház elvei szerint, s e nemzeti egyházban egyik nemzetiség biztosítására a másik nemzetiség esetleges és érzékenyen panaszolt túlkapásai ellen nem látott más biztosítékot, mint nemzetiség szerint szervezni egy másik egyházat is, a mikor a román jogokat ily teljesen kielégítő, fényes módon biztosította a szerbek ellenében: megfe-

ledkezett arról, hogy görög keletiek nemcsak szerbek és románok, hanem magyarok is vannak; s hogy ez az állam, melyet olyan nagy kedvvel rágalmaznak ország-világ előtt, legtöbbször egyes fiainak éretlen, meggondolatlan, sértő nyilatkozatai miatt a türelmetlenség és chauvinismus vádjával, biztosította az autonómiát a keleti egyházban szerbeknek és románoknak, megvédte őket az állam és egymás ellen teljes hathatósággal, csak a magyarokról nem gondolkozott, csak azokat hagyta továbbra is teljes joggal a román vagy szerb egyház kötelékében, még pedig nemcsak a status quot hagyva meg az által, hanem tetemesen meg is rontva azt, mert hiszen a szervezett, törvényes, nemzeti alapon, világiak túlnyomó befolyásával vezetett egyház sokkal jobban érvényesíti nemzeti velleitásait, mint szervezetlen, maga is küzdő, hierarchia által vezetett rendezetlen egyházi hatalom.

Nemcsak 20.000, mint a hivatalos statisztika mondja, a magyar anyanyelvű keletiek száma, bizonyára több, a magyar ajkúaké pedig legalább két annyi. A 68-iki törvényhozás egész gondoskodása a magyarokról és más nyelvű görög keletiekről ugyanakkor, a mikor a románok részére indokoltnak látta külön nemzeti egyházat szervezni, egy szakaszban 1868: IX. t.-cz. 9. §. zsugorodott össze, a mely a következőleg szól: »A görög keleti vallás se nem szerb, se nem román ajkú hívei ezentul is meghagyatnak mindazon jogaikban, a melyeket egyházközségi s iskolai ügyeik önálló intézésében, szertartási nyelvük szabad használatában, mint szintén egyházközségi vagyionuk és alapítványaik kezelésében eddig gyakoroltak.«

Hogy ez a biztosítás nem valami megfelelő módja a magyar nyelv jogai biztosításának, az szembeszökő. Tényleg nem volt elegendő arra, hogy a görögök

egyházi jogait biztosítsa, a kik pedig inkább csak névleg léteztek, mint tényleg, annál kevésbé a magyarokét. Először azért nem, mert azokat a jogokat tényleg addig sem gyakorolták, s így szerzett jogokra nem is hivatkozhatnak; másodsor — és főleg — azért nem, mert a seminariumok az egyházak birtokában lévén, azokban, nemzetiségi irányban nevelt papokra volt bízva, szükségszerűleg az egyházi élet vezetése helyben az egyházközségben, az onnan esetleg kikerülő panasz az esperességek és püspökségek gyűlésein pedig oly kezekbe került, a hol — nagy részben már magánál az általános irányzatnál fogva is, — a magyar ajkú hívek nemzeti igényei egyáltalában nem számolhattak még csak objektív elbírálásra sem.

És így a per eminentiam nemzeti jellegű keleti egyháznál előállott az a különös helyzet, hogy a magyar állam, mint olyan, biztosította nemcsak a szerbek és románok egyházi autonómiáját, de azzal együtt a magyarok megfelelő elnyomását is. A magyar államnak, mint olyannak, intézkedéséből folyik, hogy a keleti egyház hívei mind szervezett nemzeti egyházzal bírnak, csak a magyarok vannak alárendelt állapotban, csak ők kénytelenek például Kecskeméten azon szabadság közt választani, hogy a szerb vagy román nemzeti egyházhoz tartozzanak; csak ők kénytelenek péld. a háromszéki Dobolyban tisztán románul imádkozni, a mit nem értenek, a mi ellenkezik egyházok elveivel, s rábízva lenni tisztán a román nemzeti egyház szellemében nevelt papok és tanítók vezető irányítására. Bizonyára, ha más nemzetiség volt valaha ily helyzetben, azon segített már a magyar törvényhozás; csak a magyar kívánalmak iránt siket, s midőn egy oldalról — sokszor egyes meg gondolatlan, sértő nyilatkozatok alapján látszólagos igazsággal — mint a nemzetiségek elnyomóját

tüntetik fel, ugyanekkor valódi helyete az, hogy jogos helyen, jogos keretben nemcsak elhanyagolja a magyarok egyenlő állásának biztosítását, de egyenes intézkedésével biztosítja azok jogos igényeinek nem érvényesíthetését.

Bizonyára nincs törvényhozás széles e világon, mely hasonló alkalommal saját fájának jogos igényeit megvédeni elmulasztotta volna, s ne gondoskodott volna arról, hogy a magyar nemzeti egyház is szerveztessék a keleti magyar ajkuak részére; csak mi mulasztottuk el, csak mi szolgáltattuk ki őket az általunk szervezett, szerb és román nemzeti egyházaknak.

Teljesen analóg a helyzet a görög szertartású katolikusoknál is. Az 1868-ki XXXIX. törvényczikk becikkelyezte a balázsfalvi érsekséget a szamosujvári és lugosi püspökségekkel. Ezen egyházi szervezet az 1853-ki bullában a román nemzeti egyház jellegét hordja magán. Sőt minden fentartás nélkül törtévéen e becikkelyezés — az alapító okmány azon intézkedése, mely szerint adminisztratív szempontból az esztergomi érsek hatósága alól kivétettek, hallgatólagosan szintén törvény erejűvé vált, daczára annak, hogy ezen rendelkezés, mely különben is a magyar állam által soha el nem ismert concordatum szellemében s még inkább azon politikai szolgálatok meghalálása érdekében jött létre, melyet a román nemzetiség, mint olyan, legalább nagyobb részében az abszolút iránynak teljesített, a magyar nemzeti érdekek világos megsértésével volt teljesen azonos.

Tényleg azonban ezen rendelkezés megadta a görög katolikus egyháznak Magyarországon is a nemzeti jelleget. A román diocoesisek, sőt maga az érsekség is, mint olyan, állítottak fel, teljesen román kormányzati nyelvvvel, román szeminárium, szellemmel és nemzetiségi irányzattal, mely czélzatnak teljesen meg is feleltek. Az esztergomi érsekség jurisdictiója

alatt maradt egyházmegyék nemzeti jellege — daczára péld. Gaganecz püspök törekvéseinek — nem domborodott ki annyira épen a bennök lakó magyarok nagy száma miatt, de kétség kívül reá nyomta ezekre is a nemzetiségi jelleget a szláv mise, a szláv oltári nyelv, a mely ép oly joggal, ha nem is ép oly hatékonyan, követelte jogait, mint a román. Sokat köszönhet a magyarság azon lelkes hazafiaknak, kik a görög katolikus egyház kebelében egészen ellenséges viszonyok közt is fentartották az anyanyelv jogát, legalább annyira, a mennyire lehetett.

Mert a helyzet a magyar ajku görög katolikusokra is ugyanaz, mint a magyar ajku keletiekre. Szabad nekik akár az ó szláv nyelvet használni, melyet teljesen megért a mai szláv; szabad nekik az élő román nyelvet használni; a magyar állam positiv intézkedései biztosították e jogát minden görög katolikusnak; csak a magyarról feledkeztek meg itt is, csak annak nem szabad az összes magyarországi görög katolikusok közt anya nyelvén miséznie.

Ime, ez Farkas Lajos és társai küzdelmeinek tere.

* * *

Magára a jogkérdésre nézve egymással élesen ellentálló nyilatkozatok vannak hivatalos és nem hivatalos formában egyaránt előttünk, a mint nem is várható másként, mivel a római egyház az egyház egységének, a görög egyház pedig az egyház nemzeti voltának alapján áll s a két elvi irányzat nem oldott meg az unio kimondása alkalmával oly minden kételyt kizáró módon, mely e viták jogosultságát végleg elejtette volna.

Századok hosszú gyakorlata konzervatívvé tette a szent széket, s a keleti birodalom feloszlása mind több consessióra kényszerítette a keleti egyházat. Az

elválasztó határvonalat mindamellet nehéz pontosan megállapítani a két felfogás közt, annival inkább, mert az újra egyesülési kísérletek főleg politikai okokból mind nagyobb erővel merülvén fel, a kiegyezés őszinte óhaja igyekezett inkább elfedni, sem mint teljes nyilvánosságra hozni a tényleg létező ellentéteket is.

A dogmatikus különbségek mind kevesebb és kevesebb pontra szorítottak össze, úgy hogy utoljára az unio feltétele csak négy pontra szorult össze, a mely négy pont szerepelt természetesen a magyarországi unionalis tárgyalásokon is. Ily körülmények közt, különösen, mikor VII Paleolog János császár maga is megjelent a Ferrarába hirdetett s Florenczben folytatott zsinaton, a kisebb rendű különbségek háttérbe szorítása természetes volt; s ezen, a békére irányzott komoly törekvés eredményezte, hogy kölcsönösen elismertetett midkét ritus jogosultsága a nélkül azonban, hogy a liturgia nyelvére nézve fenálló különbség, mint szintén azon elvi ellentét, mely az egységre, általánoságra külsőleg is törekvő latin egyház s a nemzeti jelleghez simuló keleti egyház felfogása közt e tekintetben fenállott, komoly kiegyenlítés tárgyát képezte volna.

S így e tekintetben is különböző a két egyház felfogása, nem annyira elvileg, mint inkább gyakorlatilag.

A latin egyház a külső egység alapján áll ma is.

Az ó-világ 3 élő s kiváló, a görög, syrkáld és latin nyelve mellett, valahányszor az egyház szükségét érezte annak, engedett a liturgikus nyelv kérdésében. A monophysitismus ellenében a kopt nyelvet és az őrmény nyelvet már 1145-ben engedélyezte az egyház. Ut omnes catholici sint, non ut omnes latini fiant, est necessarium — mondotta a Kuria, mint később azt XIV. Benedek kinyilvánította 1754-ben a

szláv könyvek kiadása alkalmával. Maga az Uniót kimondó firenczi zsinat a fakobiták, mesopotámiaiak, chaldeusok és maroniták részére engedélyezte a nemzeti nyelv használatát. Ennek nyomása alatt keletkezett a tridenti zsinat ismeretes és sokszor ismételt határozata: »Siquis dixerit, lingua tantum vulgari missam celebrari debere, anathema sit« a mi kétségkívül igazolja a nyelvbeli szabadságot, mert hiszen ha az állítatik fel major gyanánt, hogy a nép nyelve a mise kizárólagos nyelve, abból következik nem csak az, hogy ez a nyelv megengedett nyelv, hanem az is, hogy a szabály épen erre irányul.

Különben, hogy maga a latin egyháznak akkori vezérférfiai mennyire át voltak hatva a nemzeti nyelv fontosságától, elég talán bizonyítékul idéznünk magának Kollonics primásnak Nilles Symbolaejében közlött utasítását a görög katolikus püspököknek: *Non sapendo la lingua... non servirebbe benché sapesse fare miracoli, perche quei popoli vogliono havere la lingua*«.

Sőt egész világosan ki lehet mutatni azon tárgyalások történetéből, melyek az Uniót bevezették, hogy a nemzeti nyelv kérdése, sőt maga a nemzetiség érzete is döntő szerepet játszott ezen tárgyalásoknál.

Igy midőn Pataki János, az első román hittudor a primásnak felajánlja szolgálatait, teszi azt ily képen: »Caeterum ego paratus sum, quocunque ritu qualicunque modo pro salute carae meae nationis Valachicae sanguinem sudoremque diu noctuque fundere«, kétségtelenül a legmeszszebb menő nemzetségi öntudat nyilvánulása volt e tény, mely a nemzetiségi elvnek, 1723-ban már a ritus kérdését alárendelte s ezt a primásnak magának jelentette be, a nélkül, hogy e tény ellen kifogás emeltetett volna, sőt ugyanezen Pataki nem sokára püspöki székre emeltetett.

De világos volt e felfogás magoknál az Unionalis tárgyalások alkalmával is. Határozottan és nyomaté-

kosan tudtára adták a primásnak. A XI. Klemens pápához intézett 1701-ki felterjesztésben Athanasius úgy írja magát alá, mint *Ecclesiae Valachicae per Transsilvaniam graeci ritus unitae Episcopus*, egész Klerusával egyetemben. A *Catechismus Valachus*, melyet Rákóczy György adatott ki, s melylyel elrendelte a román nyelv használatát, nem nyelve miatt talált ellenszenvre Rómában sem.

Theophilus püspök hasonlóul már korábban *Ecclesiae valachicae episcopus*nak czímezé magát még magán az *unionalis decretum*on is, s maga a zsinat is ilyennek czimezi folytonosan magát. Az *Unionális okmány* maga 1698. okt. 7-én román nyelven állíttatott ki, és iratott alá. Sőt az 1700-ban Gyulafejeváron tartott zsinat 14. dekretumában világosan ki van mondva: »*Popii, se faca, slujba cáte vom puté romanese, Evangelia si poviastia se intieléga Cresti nii*«, a mi a nemzeti nyelvnek oltári nyelvre való emelését jelenti, s egyáltalában nem valószínű, hogy e korban ily intézkedés a latin egyház tudta és beleegyezése nélkül történhetett volna meg, s hogy ilyes határozat után — ha az nem találtatott volna elfogadhatónak Rómában, — megnyerte volna a megerősítést Athanasius úgy a pápától, mint a királytól, mikor minden kérdésben oly nagy körültekintéssel járt el mind a két udvar, hogy például a heretikus román fejedelemmel való érintkezéstől is eltiltotta az új püspököt és a zsinati utasítás 10-ik pontjában még az is kiköttetik, hogy a gyula-fehérvári román nyomdában nyomtatott könyvek felülvizsgáltassanak és Romániából schismatikus vagy heretikus könyvek ne hozzattathassanak be.

Nem áll tehát azon felfogás, mintha a román nyelv 1853 előtt nem lett volna elismerve Róma által, ámbár határozottan kimondva sehol sem találjuk az előtt szentszéki határozatban. Annál világosabb

azonban a balázsfalvi érsekség felállításának bullájában ennek elismerése: Quae quum ita sint, tum Magus Váradiensis et Fogarasensis, tum duarum per nos erectarum Lugosensis nimirum et Armenopolitamae Diocoesium territoria una cum ibi existentibus civitatibus, oppidis, pagis, aliisque accessoriis in ecclesiasticam provinciam graeco catholicam unitam liuguae Romanicae, atque unam archiepiscopalem metropolitica sedem Fogarasiensem Romanorum graeci ritus Catholici uniti eadem Apostolica auctoritate perpetuo quoque erigimus et instituimus.

Kétségtelen, hogy azon unionalis tárgyalásoknál, a melyek még korábban indultak meg és fejeztettek be, a nemzetiségi eszme, illetőleg a nemzeti nyelv használatának kérdése még ennyire sem biztosított. Abban a felterjesztésben, a melyet 1652-ben a szentszékhez Ungvárról intéztek az ott összegyűlekezett görög szertartású esperesek s a mely az unionalis tárgyalások kiinduló pontja volt, az unio feltételül a következő jogok köttettek ki: primo: ut ritus graecae ecclesiae nobis servare liceat; secundo: Episcopum a nobis electum et ab Apostolica sede confirmatum habere; tertio: immunitatibus ecclesiasticis libere frui«. Ezen pontozatok közül csupán az első foglalja magában a görög ritus jogait. Hanem kiegészítésre talál az a tény, miszerint a nemzeti nyelv már itt is tekintetbe volt véve, Lippay György esztergomi érseknek 1660 január 4-én kiadott diplomájában, a hol ez mondatik: »et quoniam tum ipse Rev. Petrus Parthenius Episcopus, tum alii plerique ejusdem ritus sacerdotes, latinum idioma non didicerunt, juxta usitatam et a Sede Apostolica jam olim aprobatam gr. r. cosuetudinem vulgari illyrica, seu glagolitica lingua divina omnia peregere«, a miből ugyan első sorban a szláv nyelv tovább használatának engedélyezése tűnik ki, de egyuttal az is, hogy

a gör. kath. egyház nemzeti jellegével ez alkalommal is számolt a szent szék.

Egész világosan lehet hát konstatálnunk, hogy az élő nemzeti nyelv tárgyában magának a szigorúbb latin felfogásnak sem volt áthághatatlan nehézsége. Mint élő nyelv vitetett oltárra még az unionális tárgyalások előtt a három — akkor szintén élő — alapnyelv mellett nem egy; mint élő nyelv fogadtatott el Cirill és Method nyelve; mint élő nyelv vétetett be több nyelv a florenczi zsinat alkalmából; s hogy azóta sem volt e tekintetben elfogult a római szent szék, igazolja az egyesült görög katolikusokra nézve a román és szláv nyelvek engedélyezése hazánkban, a mint igazolja hazánk területén kívül az antivarii püspökség részére csak napjainkban adott jog, sőt a zeng-modrusi egyházmegye területén — tehát hazánk földjén — nem is a görög, hanem a latin szertartás keretébe épen napjainkban befogadott, illetőleg a IV. Incze 1248-i határain túlterjesztett szláv nyelv, melylyel a szent-szék kötelezte le a római katolikus szláv polgártársainknak egy részét épen mostanában.

Főleg tehát a konvenientia kérdés az, a mi e tekintetben a latin felfogás szerint döntő. Változatlaná akarják tenni a változtatás nehézségeinek kiké-
rülése céljából a nyelvet, s a már egyszer elfogadottat megóvni minden változástól, a mellett a napi értelmezések és áramlatoktól függetleníteni. E tekintetben kétségkívül nyomatékos okok szólnak, és valóban az egyház egysége érdekében az egyházi nyelv egysége nem megvetendő előnyököt biztosított az egyház tekintélyének. Hogy ez az eljárás fenntartassék, az volt célja XIV. Benedek pápa rendelkezésének: »Constantem firmamque disciplinam esse, ne Missae idioma mutetur, et si mutet lingua vernacula; sed eo sermone Missa celebretur, quo celebrata est ab initio, etiamsi ea lingua exolverit apud vulgus

eumque peritiam viri docti dumtaxat habeant.« Sőt még tovább megy, midőn a megváltozott nép nyelvre való átváltoztatását az oltári nyelvnek határozottan olyannak mondja, melytől semper abhorruit et abhorret Ecclesia Catholica.

Ezen merev ragaszkodás a gyakorlathoz minden egyháznak, s első sorban a római szentszéknek hagyományos politikája volt, s tagadhatatlanul igazolt mindaddig, míg az egyházi nyelv egysége fenntartatik. Ezen vezérelv kifolyásaként a latin egyház a liturgia nyelveül az élőnyelvet nehezen fogadta el, csak ott, a hol különös okok forogtak fenn, és ha elfogadta, annak minden változtatását kerülte. A holt nyelvek ezért vannak előnyben és az élő nyelvek türtek. Ez az értelme a tridenti zsinat határozatának, mely azt mondja: »Non expedire visum est Patribus, ut (missa) vulgari passim lingua celebraretur« (sess. 22. c. 8.).

Végeredményben a szigorubb latin felfogás is megengedi a nemzeti, élő nyelv használatát, óhajtja ugyan annak korlátozását, lehetőleg törekedve a változások kikerülésére. Nem engedi meg azonban azt, hogy valamely nyelvnek oltárra tételét követeljék jog szerint a hivek, hanem fenntartja e kérdés eldöntését az egyetemes egyház, illetőleg a szentszék elhatározásának, mely ezt a jogát politikai indokok szerint érvényesítette vagy sem.

Ezen szigorubb latin felfogással szemben áll az enyhébb keleti felfogás, mely a nemzeti nyelv használatát a görög egyesült egyháznak fenntartott jogul tekinti az Unio után is.

A florenczi zsinat eredménye az Unio kimondásában, a mint az az 1439. július 1-éről kelt IV. Jenőféle Laetentur coeti et exultet terra bullában foglaltatik, egyáltalában nem foglaltatik semmi határozat sem a rítusra, melyet a zsinat ez által jogositottnak ismert el, sem a liturgiára nézve. A megegyezés fel-

tételei pusztán és kizárólag a négy dogmatikus pontra vonatkozik, a melyek bent foglaltatnak a magyarországi tárgyalásokban is, s melyeknek elismerése képezte az Unio dogmatikai alapját.

Ezen felfogás volt irányadó a magyarországi tárgyalásoknál is. A Lippay-féle Partheniussal kötött egyezségben biztosított a ritus graecus joga, nem különben a Teophilussal kötött Kolonich-féle unióban. Sőt ez utóbbiak még jobban körülírták jogaikat. Az 1697-iki zsinat második határozatában olvassuk: »Ad plura, quam quatuor illa puncta, nullo sub praetextu adigatur ecclesia Valachica«; és magában az unionalis okmányban nemcsak a régi naptár használata köttetett ki, hanem az aláírásnál a következő záradék is: »Si asie ne unim a cei ce-su scrisi mai susu cu tóta legea nostra, slujba Besericei, liturgia si posturile si deale nostre se stee pre locu. Ér de n'aru sta pre locu a celea nici acestea peceti se n'aiba nici o tarie asupre nostra.« Tudniillik, hogy az aláírtak azzal a feltétellel mennek bele az Unióba, hogy a mi vallásunk, az egyház ritusa, liturgiája, böjtjei és egész rendje sértetlen maradjon. A mi, ha nem tartatikmeg, a mi pecséteinknek se legyen semmi jogereje. Ennél világosabban az Unio feltételeit nem fejezi ki semmi.

Az Unio ténye által tehát az egyesültek elfogadták a nyugati egyház hit- és erkölcstanát, disciplinájok, ritusok, liturgiájok azonban a régi maradt. Ez a régi pedig a nemzeti nyelv oltárra vitelének alapján épült fel.

Nilles jeles gyűjteménye közöl számos bullát és minden kétségen felül hiteles okmányt, melyben a római egyház s maga a Szentszék teljes elismerését fejezi ki a legújabb időkben is a görög ritus iránt, s annak sértetlen fenntartása iránt határozottan kötelezőleg nyilatkozik.

Tényleg az is volt mindig az egyező jogi felfogás. Pap-Szilágyi, kinek makói intézkedése annak idején oly általános resensust keltett, a maga *Enchiridion juris ecclesiae orientalis Catholicae* művében határozottan kijelenti: *Proprium est Ecclesiae Orientalis, ut in Sacris lingua nationali utatur. Sacra Sedes Apostolica, quae de cetero gravibus e rationibus linguae popularis usum in mysteriorum celebratione, eo ipso, quod mysteria sunt, non admittit, orientalem ecclesiam in suo usu relate ad propriam linguam ritualement permittit.*

Ezen jogalapról természetszerűleg folyik a következtetés, hogy a görög egyház egyesülése alkalmával fenntartotta disciplináját, ritusát és liturgiáját és e liturgiával együtt a nemzeti nyelv használata iránt a jogot; s a mint az Unio alkalmával készen talált fordítások utólag hagyattak helybe, vagy nyíltan vagy hallgatagon, az azok után készültek pedig az illetékes egyházi hatóságok által megvizsgálva kerültek csak használatba: ugyanazon jogi helyzet áll minden új nemzeti nyelvre, a mely az oltárra helyeztetését a görög, egyház sarkalatos elvei szerint követeli.

És ezen az alapon — a keleti felfogás alapján — indult meg a magyar nyelv oltárra emelésének kérdése is. Farkas Lajos feljegyzései nyomról nyomra kísérik az eseményeket. A magánfordítások helyett az illetékes egyházi hatóságok hivatalosan lefordítatják a liturgikus könyveket, az anyanyelv iránt természetes elfogultsággal bíró hivek oltárra helyezik, beviszik a templomaikba; s csak a kérdésnek ezen stádiumában lép fel a szigorúbb latin felfogás, hogy érvényesítse magát és érvényesítse oly áramlattal szemben, a mely a keleti felfogás szerint jogos, a nemzeti felfogás szerint hazafias kötelesség.

Elvégre a magyar nyelvnek oltárra tétele ellen elvi okok nem forognak fenn, a latin egyház gyakor-

lata szerint sem. Ott természetesen fennáll a kérdés: expedít? politikus-e annak behozatala az egyházi érdekek szempontjából; míg a görög felfogás szerint ez a kérdés is elesik, s az egyházi hatóság egyszerű feladata konstatálni a fordítások dogmaszerű voltát.

Erre zsugorodik össze a magyar nyelv oltárra emelésének kérdésében az ellentét a latin és görög felfogás közt.

* * *

Az egyház szorosán vett egyházi érdekei szempontjából is számos nyomós érv szól a mellett, hogy a magyar nyelv oltárra helyeztessék még akkor is, ha a szigorúbb latin felfogás álláspontjára helyezkedünk.

Egy teljesen félszeg helyzet nőtt ki azon tényből, hogy Magyarországon úgy a görögkeleti, mint a görögkatholikus egyházban minden nemzetiség jogosultsága elismertetett, csak a magyaré nem. Az nevezetesen, hogy a köztudatba átment az orosz, oláh, szerb egyház, az orosz, oláh, szerb püspök, az orosz, oláh, szerb vallás, tehát éppen az, a mi ellen akar küzdeni az egységre külsőleg is törekvő latin felfogás. Önkénytelenül a köztudat is reá helyezkedett a nemzeti egyház elvére, még pedig oly módon, a mely nem volt távolról sem kedvező a görögkatholikus egyház érdekeinek. Akarva, nem akarva a köztudat — kétségkívül a legtöbb esetben helytelenül — az egyház híveit nemzetiségi velleitásokkal vádolta, gyanúsán nézte legjogosultabb cselekedeteiket is, s oly félszeg helyzetbe sodorta, a melyből csak nagy lelki erővel voltak képesek egyes kitünő szellemek kiszabadulni. S nem volt e helyzet kedvező az erkölcsi életre sem.

Talán elég lesz egy példára hivatkoznom.

Az erdélyi református egyház missziói telepei bővelkednek oly példákban, hogy görögkatholikus magyarok térnek át a helvét hitvallásu egyház kebelébe, de csak azért, hogy a legközelebbi alkalommal onnan a róm. kath. egyházba lépjenek át. Ezen viszás helyzetnek magyarázata az, hogy a hívők nem akarván a reájok jogtalanul alkalmazott román nemzetiség színét viselni, keresik a ritus-változtatást. Ugy de e tekintetben az 1814. évből 23,034. sz. a. kelt helytartótanácsi rendelet, mely a két egyház jogviszonyát szabályozta, határozottan kijelenti a 7. pont alatt: »Procipit Eadem Altefata Sua Majestas utriusque ritus parochos per concernentes Episcopus suos sub gravi animadversione inhiberi ne fideles alterius ritus quovis modo et tempore imprimis vero occasione administrationis sacramentorum poenitentiae et matrimonii ad ritum mutandum persuadere aut allicere audeant. Quoad spontaneum de uno ad alium ritum transitum eo pro regula observato ut in sensu constitutionum pontificiorum transitus non secus, quam gravi de causa et semper cum praevio scitu et assensu Episcoporum utriusque ritus indulgeatur, admittaturque.« Ezen rendelkezés lehetetlenné tévén a direkt ritusváltoztatást, sem az illető egyházaknak, sem a közerkölcsiségnek nem valami nagy diszére az átmenetelnek ezen jogilag megengedett, de bizonyára csak végső szorultságban alkalmazott módjához voltak kényszerülve fordulni.

A nemzetiségi kérdés annyira uralja korunkban az elméket, hogy annak belezavarása az egyházi életbe valóban súlyos, veszedelmes következményeket vonhat maga után. Holt nyelvvvel szemben teljesen közönbös a helyzet. Lehet, sőt a történelem tanúsága szerint, például Quesnell esetében, látjuk a példáját annak, hogy bizonyos áramlatok igyekeznek a holt oltári nyelv helyébe az élő tenni, a latin helyébe a

franciát. Nem ismerek esetet, hogy a magyar közvélemény ily irányban nyilvánította volna óhaját; s azt vélem, hogy a nyugoti egyház nem helyesen járt el, a mikor ilynemű kívánságoknak, például legujabban az ó-szláv nyelv további megengedése által, oly lépést tett, mely korábbi álláspontjával teljesen ellenkezik s nem is volt kellőleg indokolható. Egy holt nyelv lehet közönbös az élő nemzetekre: ellenszenves hatásu soha.

Teljesen más a helyzet a magyar ajkú keleti és görög katolikusokra nézve. Ezek szegények a nemzetiségi eszmék mai uralkodó állapotában abban a keserves helyzetben látják magokat, hogy az ő oltári nyelvök egy élő nemzetiség nyelve, a melyikkel a nemzetiségi küzdelmek egész mezején szemben állanak, a mely ellen küzdenek. Nem érthető-e a magyar görög katolikus vagy keleti panasza, ha megmozdul minden csepp vére annak tudatában, hogy míg minden más hívő saját élő anyanyelvén végezheti isteni szolgálatát, addig ő kénytelen — és épen a magyar állam pozitív törvényei értelmében kénytelen — azokon az élő nyelveken hallgatni a misét, a melyet nemcsak nem ért, hanem a melyet a dákoromanizmus és pánszlavizmus legtermészetesebb közegeinek tart. A holt nyelv csak közönbös: ilyen élő nyelv természetes ellenszenvet ébreszt, s ily mérget az egyház kebelében fentartani egyáltalán nem tanácsos.

Már pedig úgy a szerb, mint a román nyelv, mely az oltáron használtatik, az élő szerb és román nyelv. Nem áll az az ellenvetés sem, melyet több oldalról igyekeztek hangoztatni, hogy az egyházi román nyelv a középkori szláv szókkal elégtelenített román nyelv volna, mert a románok cultusukat mindenkor az általok beszélt nyelven végezték és végezik ma is. Az ó-szláv nyelv eltér ugyan a ma használt nyelvtől,

de teljesen megértik azt a hívók, s a görög egyház disciplinája szerint, mihelyst meg nem értenék, azonnal helyettesíteni kellene az élő nyelvvel.

Íme tehát a helyzet ez: Egy oldalról a magyar nyelv behozatala által az egyház új támaszt nyerne, s a magyar irodalom Kelet egyházi költészetének és magasztos felfogásának birtokába jutva a hitközönység és elvadulás ellen hatalmas óvszerrel rendelkeznek; más oldalról a román és szláv nyelvnek tovább is reá erőszakolása mellett az egyház veszít feltétlenül magasztos helyzetéből, mert nem közönys holt nyelv, hanem élő s politikai súlylyal bíró nemzetiségi nyelv reáerőszakolójának szerepében jelenik meg a hívók szemében. Annál súlyosabb e helyzet az egyházra nézve, mert természetes ellentét támad így az egyházi és állami, a keresztyéni és a hazafiúi kötelességek közt, melyet aztán áthidalmi lehetetlen.

»Expedít«-e ilyen viszonyok közt oly engedmény megtagadásával, mely nemcsak másutt megadatott, hanem a melyet maga a szentszék engedélyezett itt e haza területén a latin ritus követői egy részének is, s a mely a görög katolikusok minden más nemzetiségének engedélyezve van, az egyházat úgy tüntetni fel, mely csupán a magyar nyelv ellen foglal állást s abba a helyzetbe hozni a merev tagadás által, hogy a magyar államnak a jus advocatiae által biztosított védelmét a magyar nyelv ellen kérje ki magának? Vajjon »expedit«-e merev ellentétbe jutni azon magyar állammal, a mely ős időktől fogva legbuzgóbb támasza volt az egyháznak s azon elvi felfogásnak, mely az egyház hivatalos nyelvét azonosítja az isteni tisztelet nyelvével, melyet már minden magyarországi nemzetiség javára keresztül lyukgatott, épen a magyarral szemben szerezni érvényt s ez által kiegyenlíthetetlen ellentétet teremteni a magyar állam legfőbb fontosságú feladata: a magyarok elnemzetiet-

lenedésnek meggátlása, és az Egyház igyekezete, szervezete között?

Alig hihető, hogy akadna oly merész hang, mely az »expedit«-tel válaszolna a kérdés feltevése esetén.

Még sokkal egyszerűbb e kérdés a keleti felfogás alapján. A görög egyház egyszerűen, a dolog természetéből kifolyólag, decretum nélkül adoptálta az ó-szláv és örmény nyelvek használatát. A román nyelvre nézve sem hozott soha a görög egyház formszerű határozatot, sőt egyenesen Rákóczy György parancsa folytán hozatott be — mint Porubszky elbeszéli — az egyház beleszólása nélkül a szerb helyett a román nyelv. A görög egyház gyakorlata az volt, hogy a mint valamely nemzet nyelvére a könyveket le lehetett fordítani, azonnal adoptálva lett az illető nemzetnek nyelve. Ugyanez volt a gyakorlat Magyarországon is, s ezen gyakorlaton legfeljebb annyi változás jött létre, hogy a fordítások egyházi átvizsgálása kívánatosá és a jó rend szempontjából szükségessé is vált: de elvileg a nemzeti élő nyelv azért szükséges, mert a görög rítus berendezése olyan, hogy azt a papnak a néppel együtt kell végezni, és hogy együtt végezhesse, a népnek érteni kell. Így aztán csak oly nyelven végezhető az, melyet a nép is ért, s meg kell azt engedni, mert máskülönben lehetetlen a görög rítus mellett megmaradni. A görög szertartás liturgikus könyvei teljesen igazolják ezt a felfogást, s ha a szentszék ismételtén kijelentette a ragaszkodás jogosultságát a görög rítushoz, a mi az unionalis tárgyalások alkalmával különben is hathatósan biztosított minden alkalmal, úgy ezen állapot logikai folyománya a magyar nyelv oltárra helyezése is. A keleti felfogás mellett ezt a jogot kétségbe vonni nem lehet, hanem egyszerűen alkalmazni kell, a lefordított könyvek dogmatikus szempontból való ellenőrzése természetesen

az illetékes egyházi hatóságokat illetvén meg a dolog természete szerint. S ha ezzel szemben csakugyan léteznek, és nem apokrif azon leirat, melyet a de propaganda fide 1866 decz. 7-ről Al. C. Barnabe és Simeoni aláírásával állítólag intézett Pap-Szilágyi nagyvárad püspökhöz a magyar mise eltiltása tárgyában, az egyelőre csakis annyiban birhatott a görög egyház jogi helyzetével szemben jogosultsággal, a mennyiben az eszközölt fordítások revízió nélkül vétettek alkalmazásba, a mely kifogás azonnal tárgytalanná vált, midőn e fordítások magok az egyházi hatóságok útján eszközöltettek.

Tényleg nem is tudok oly előbbkelő görög szerzertartásu egyházjogi tekintélyt, a ki a görög egyház e jogát kétségbe vonná. Maga az unionalis Bulla nyitva hagyta e kérdést, az unionalis tárgyalások biztosították a görög ritus fenmaradását, mely lehetetlen az élő nemzeti nyelv használata nélkül, azóta a szentszék ismételve elismerte e jogot, élvezi is nálunk is minden nemzetiség: miért volna épen és egyedül a magyar kizárva belőle?

Íme ez a Farkas Lajos által megírt magyar nemzeti küzdelemnek egyházjogi oldala.

* * *

Rövid pár szót akarok még szólani a magyar nyelvű görög katolikus püspökség kérdéséről.

Hogy a püspöki megyék alakítása, circumscriptója a magyar király apostoli joga: az kétségtelen a gyakorlatból is. A nagyvárad görög szertartásu püspökség pápai jóváhagyásánál mutatkozott ugyan némi eltérés a korona és a szentszék álláspontja között, de ez csupán az új püspöki megye anyagi kérdéseire vonatkozott s azonnal tárgytalanná vált, mihelyt a püspöki szék dotációja rendeztetett. Többi úgy latin,

mint görög szertartásu újabb püspökségeink felállításaánál ily ellentét nem fordúlt elő.

A kérdés tehát tisztán gyakorlati alapon ítélendő meg. Egy részről hangoztatott azon ellenvetés, hogy a magyar ajkuak teljes kiszakítása a mostani egyházmegyéknek is nemzetiségi jelleget adna, s a szeminariumok hazafias szellemét esetleg alterálna, ha a magyar ajkú ifjak másutt képeztetnének. De erre a válasz meg van abban, hogy a gör.-kath. püspökségek nemzeti jellege megvan így is, ha azok a munkácsi püspökök hazafias magatartása s a ruthén ajkú lakosság lelkes hazafisága mellett nem is jutottak csak elvértve kifejezésre, azért a magyar nyelv végleges eltiltása itt is éreztetné hatását. Egyébiránt a *circumscriptio* megállapítása oly körültekintéssel eszközölendő, hogy e tekintetben veszélyek ne állhassanak elő. Tényleg nem is lehet másként, mert hiszen a magyar ajkú hívek geografiailag elszórtan laknak, s nem lehet sem oly magyar egyházmegyét alakítani, melybe román vagy ruthén vagy tót ajkú hívek ne jutnának bele, viszont lehetetlen a mostani egyházmegyékből — még akkor is, ha a székelyföldi gör.-katholikusok vikariatus útján ahhoz hozzá csatolhatók volnának — a magyar elemet teljesen kiválasztani. De hiszen ez nem is volna szükséges, mint szintén nem volna szükséges új szeminarium alakítása sem. Az új püspökség feladata volna a magyar ajkú hívek részére teremteni egyházi központot, a magyar nyelv egyenjoguságát képviselni a görög szertartásban.

Ez a cél meg is éri az a nélkül sem túlságos anyagi áldozatokat. Vannak püspöki megyék ma is, melyek jóval csekélyebb terjedelemmel és lélekszámmal bírnak, s mégis sokkal több áldozatot igényelnek. Senki sem kételkedhetik, hogy a magyar állam, mely tisztán és kifejezetten nemzetiségi jellegű egyházi czélokra a kezelés alatt álló vagyonokból annyi

áldozatot hoz, az ezen kérdéssel összekötött nagy czélok érdekében az aránylag csekély áldozatot meghozhassa.

Ez új püspöki megye létesítése — természetesen csak a magyar nyelv oltári jogosultságának elismerése mellett — összekötő kapcsúl szolgálna nemcsak egyházilag, de politikailag is a magyar állam és a keleti egyház között; szorosbitaná e kapcsot, mely ma bizony elég laza, a magyar állam és keleti szertartásu honfitársaink között és egyúttal visszahe-lyezvén a nép nyelvét jogaiba, megakadályozná azt, hogy a magyar állam pozitív intézkedései alapján a magyar nyelv alárendelt állásban, meg nem tűrt viszonyban tartassék a keleti szertartást elfogadott összes többi nemzetiségek oltárra elfogadott nyelvével szemben.

Ime ezek, tek. Akadémia, azon hosszú évtizedeken, és mindedig meglehetősen csekély eredménnyel folytatott küzdelemnek tárgyai, melyeket a magyar anyanyelvű görög szertartású katolikusok folytattak a magyar nyelv oltári jogosultságaért, s a központjukon, Hajdu-Dorogon felállítandó magyar püspökség érdekében. Ezeket a küzdelmeket mondja el nekünk részletesen, okmányokkal támogatva, a maga jóleső közvetlen melegségével Farkas Lajos könyve.

Hogy tanácskoztak, hogy kérelmeztek, hogy reménykedtek, mily megható loyaltással vártak, zörgettek, remélve, kérve, várva, hogy a magyar állam utoljára is könyörül nehéz állapotjokon s hatalmának szárnyai alá veszi igazságos, szent ügyöket.

Hasztalanul várták. Kérvényeiket támogatta az összes közvélemény, sajtó és törvényhatóságok versenyezve, a képviselőházhoz nagy számmal érkező kér-

vények lelkesedett bizonytságot tettek nemcsak az ügy igaz voltáról, de arról is, hogy megérett immár az elmékben és a szivekben egyaránt. Az eredmény egy vikariatus alig valami joghatósággal, egy pár lefordított liturgikus könyv, és az, hogy az azokat jóhiszeműleg használatba vett egyházak ma is függő, bizonytalan állapotban vannak.

Nem vitatom a kérdést, hogy lehetséges lett volna-e más államban a hasonló eset, hogy akár Német- vagy Francia-, akár Oroszország, akár Szerbia, akár Románia megengedjék, sőt elősegítsék, bátorítsák egyes nyelvek oltári jogosultságát, csak az állam nyelvről feledkezzenek meg, csak azt szorítsák alá a többi élő nyelvekkel szemben? Nem vitatom, vajjon megtörténhetik-e a nemzeti öntudat legflagransabb sérelme nélkül, hogy mikor ezrei a magyar polgároknak folyamodnak a magyar államban ugyanazon jogokért, melyet minden más nyelv élvez e hazában, s mikor felsóhajtanak, hogy hisz »ők magyarok és magyarok akarnak maradni mind az örökkévalóságig«: akkor némán, vesztegelve, tanácstalanul álljon a magyar állam.

Valóban példátlan az az eljárás, mely mindkét keleti szertartású egyházzal szemben vezette a magyar törvényhozást. Mikor kicsinyes, sokszor czéltalan, s mindig ingerlő eszközökkel törekszünk érvényt szerezni az állam nyelvének s a mikor kitesszük magunkat a türelmetlenség, a chauvinismus vádjának: akkor ime itt egy nagy mező, a hol nem új hódításokat kell keresni, hanem a létező magyarságot megtartani; a hol nem előjogokat kell biztosítani fajunknak, csak ugyanazokat, melyeket mi biztosítottunk más nyelvű honfitársainknak; a hol nem uralmat kell keresni vérrokonainknak, csak kivenni abból az alárendelt helyzetből, a melybe századokon át folytatott következetes irányzattal a magyar állam maga jut-

tatta: akkor hallgatunk és évtizedeken át nem érünk reá cselekedni.

De azért az a küzdelem, melyet Farkas Lajos előadásában átadok a közvéleménynek, nemes küzdelem; állató része az egykorú történelemnek, és nem is veszett kárba.

Az igazságé a jövő. A napi vélemények harcát eltörli az idő, *naturae iudicia confirmat*. A győzelem napja el fog jönni bizonyosan és megaranyozza e szerény, de lelkes küzdők emlékezetét, a híven teljesített hazafi kötelesség fényét fogja árasztani sirjaikra.

Így hiszem és így vallom.

BEVEZETÉS.

Egy nemzet, vagy a nemzet bármely csekély részének életében előforduló események, kivált ha azok az egész nemzet érdekére vonatkoznak, meggyőződésem szerint, a nemzet történelmének kiegészítő részét képezik; s így méltók arra, hogy írásba foglaltassanak s a késő utódoknak tudomásul, lehető használatul, s talán buzdításul átadassanak.

Hazafias kötelességet vélek tehát teljesíteni, midőn szeretett magyar nemzetem egy kis, de tántoríthatlan hűségű részének, a tősgyökeres magyarajkú keleti szertartású katolikusoknak azon százados hazafias küzdelmét és működését írom meg, melyet azok, minden magasabb támogatást, minden anyagi segílyt nélkülözve, óriási akadályokkal küzdve azon legszentebb jogaik kivívásáért, hogy édes anyai magyar nyelvöket az oltárra telessék, megfeszített igyekezettel kifejtettek és elkövtettek mindent, hogy hitelveik ellenére elég jogtalanul istenitiszteletöknél mai napig méltatlanul használt idegen, szláv, illetve orosz és oláh nyelvek használatától véglegesen megszabaduljanak.

Azt hiszem, kötelességet teljesítek, ha azon nagy és meleg érdeklődés, hazafias részvét és pártolás hálás viszonzásául, melylyel ügyünk kivétel nélkül édes hazánkban találkozott, ha a szent ügy történelmének előadása mellett kimutatom, miként e jó magyar nép, daczára ősi magyarságának, daczára aranytisztaságú hazafiságának, méltatlanul volt gyanúsítva nemcsak a mult sötét századokban, hanem még jelen felvilágosodott korunkban, az alig mult időkben is, és hazafiúi legnemesebb

ézelmekben sértve, hosszú évek során méltatlanul voltak oda kárhoytatva, hogy a soha meg nem érdemelt gyanusítások óriási súlyát türniök, viselniök kellett; és miért? azért, mert ősi hitökhöz, szertartásaikhoz hívek maradtak, s az önakaratukon kívül istenitiszteletöknél még az első keresztény vallás átvételénél reájok erőszakolt, s mai napig még nagy részben használt idegen, általuk nem értett, de nem is kedvelt szláv nyelv járma alól, minden megfeszített működésök mellett is, magokat gyenge erejöknel fogva véglegesen kiszabadítani képesek nem voltak. — S nem tudtak sikert eszközölni azon forró ohajuknak, törvényes kívánalmuknak, miként Istenöket, egyházi hitelveikhez képest, édes anyai magyar nyelvökön imádhassák, s részesülhessenek azon szent és elvitázhatlan jogukban, miben részesülnek orosz, oláh, szerb stb. nemzetiségü hitrokonaik, kik egyházukban, így az oltáron is, saját anyanyelvöket háborítatlanul birják és használják.

Valóban megfoghatatlan az, hogy mért épen a magyaroknak nem szabad saját hazájában istenét magyarul imádni? s miért épen a magyar nemzetiség az a szerencsétlen, hogy nyelvének elvitázhatatlan jogát, annyi küzdelmek daczára is, érvényesíteni nem képes? — Vétkes mulasztása a mult korban azoknak, kik állásuknál fogva hivatva voltak a magyar nemzetiséget, a nyelvet támogatni, az idegen nyelvek elnyomásától megörizni, s azt az öt törvényesen megillető polczra juttatni; azonban ezt nemcsak hogy nem teljesítették, de határtalan közömbösségöknél fogva e testben, lélekben igaz magyar népet magukra hagyva, mintegy szándékosan dobták oda a pánszlávok karjai közö. De nem kevesebb felelösség terheli korunk intézőit is, kik e jó nép országosan támogatott s minden illető helyeken jogos és igazságosnak beismert s naponként jobban-jobban hangsúlyozott törvényes kívánalmaik teljesítése körül oly szükkeblüleg járnak el, s nem átallanak akadályok gördítésével segédkezet nyújtani a nemzeti nyelv törvényes és természetes jogába behelyezésének elodázására, s nem tudom minö tekintélyek vagy tekinteteknek hódolva, ál-ürügyek alatt, e nép buzgalmának lehangolására közremüködni.

Az ilyen mostoha eljárásoknak következményeiül lehet és kell tulajdonítani, hogy számtalan községek elhagyatva, elcsüggedve, befolyásos orosz vagy oláh érzelmű papjaik működése folytán egészen eloroszosodtak vagy eloláhosodtak, s ma már többé nem magyarok, elvesztvén nemzetiségüket, apasztották a magyarok számát és szaporították az oroszokat vagy oláhokat, s hogy ezek nemcsak a multban történtek így, de még a jelenben is folyamatban vannak, azt hátrább élő példákkal is tanúsítani fogom.

Midőn tehát hitsorsosim által a nemzeti nyelv érdekében megindított mozgalmakat egyházi és polgári levéltári adatok s csaknem negyven éves tapasztalatim, s nem kis részben mint saját közreműködésem, részvétem, s a szerénység megsértése nélkül legyen mondva, vészérletem alatt történeteket, s így biztos tudomásom alapján összeállítom, nemzetem tudomására hozom, ismételve kötelességemet vélem teljesíteni; teszem pedig ezt nem hiúságból, nem vallásos rajongásból s nem írási viselkedésből vagy nyervágyból, hanem lelkemnek legmélyebb meggyőződéséből, nemzetiségem iránti forró szeretetből, erős hitem lévén, hogy ha ügyünk igazsága, célunk szentsége az ország nagy olvasó közönsége előtt is kellőleg ismertette lesz, az általános támogatásban részesülend, akadnak hatalmasak, nagy férfiak, befolyással bíró nagy emberek, kik a nemzetiségért érdekelni fogják magokat s bennünket támogatni és az ígéret földéhez leendő eljutásra nekünk segédkezni nem késedelmeznek. Erős meggyőződésemmel lévén, hogy az a nemzet, mely nyelve fejlesztése, terjesztése körül oly buzgalommal, oly szívós ragaszkodással s oly sikeres eredménynyel tudott eljárni, hogy Istennek hála, nemzeti nyelvünk ma már az uralkodó háznál is otthonos, nem mulasztandja el azt a legmagasabb polczra, az Isten házában az oltárra is legalább ott bevitetni, hol az a hit alapelveinél fogva törvényesen helyet foglalhat. Hogy az a nemzet, mely oly élénk részvétellel és életveszélylyel kutatja messze Ázsiában is ősrégi faját, mely az oláhok között élő csángó-magyar testvéreink fentartására ezeket áldoz, mely a színházakat, mint nyelvmívelő és terjesztő intézeteket, országos

támogatásban részesíti, jutalmakra és kitüntetésekre méltatja azokat, kik a magyar nyelvet a tudomány, művészet vagy mesterség bármely ágában terjesztik és fejlesztik, mondom, az a nemzet a hazában élő, több mint 200.000 oroszul és oláhlul imádkozni kényszerült magyart sem késend törvényes kívánalmi elérésében megsegíteni, hogy azok Istennel beszédjökben, gondolkodás és érzelmökben, szóval egész lelkökben, még az Isten házában is, magyarokká lehessenek, s ezekről, valamint az e téren önfeláldozással küzködve működőkről sem feledkezik meg.

Ifjú korom óta életem céljául tűztem ki, hogy, míg Isten életemnek kedvez, nem törődve akadályokkal, nem gondolva azon közömbösséggel s lehet gúnnyal, melylyel találkozhatom, pihenni nem fogok, hanem fáradni — ha magam maradok is — mindaddig, míg jogos kívánalmunkat érvényre nem juttatom, mert ügyünket a magyar nemzetiség szent ügyének is tekintem, e mellett pedig küzdeni, élet-halálharcot vívni, habár egymagam maradnék is, dicsőségemnek és elmaradhatatlan kötelességemnek ismerem.

Életem derekán túl vagyok, vártam, forrón ohajtottam, hogy akadna más valaki, fiatalabb erővel, nagyobb irodalmi tehetséggel és jobb pennával rendelkező egyén, ezen ügy történelmének megírására, miután azonban e mai napig arra senki sem mutatott kedvet, tartva attól, hogy a jövő kor ezen szent ügyben ismét tájékozatlanul marad, hanyatló korom daczára tollat ragadni s úgy, a hogy Isten tudnom adta, e sorok megírására vállalkozni ismét kötelességemnek ismertem.

Nehéz föladatot tűztem ki célúl, mert írói tehetséggel nem rendelkezvén, a tisztelt olvasó közönségnek oly munkát, mely nyelvészet vagy írmodor tekintetében a legmagasabb ítézési kívánalmaknak is megfelelőend, nem nyújthatok, de nem nyújthatok azért sem, mert a multból tökéletes és teljes történelmi és statisztikai adatokkal nem birva, nagyobb részben a hagyományos előadásokra, némely egyházi és községi levéltárak hiányos adataira, továbbá saját tapasztalatom és tudomásomra vagyok utalva, de azért nem csüggedek, mert hiszem, hogy a valót és igazat adom elő, s ha tévednék, utat és módot,

alkalmat nyújtok arra, miként azok, kik jobban értesültek, több alappal bírnak, nagyobb előadási képességgel rendelkeznek, helyreigazítsanak és segítsenek az igazságot napfényre deríteni, mert annak szükségességéről, hogy a korunkban átélt és még friss emlékezetünkben levő eseményeket a jövő kornak átadjuk, már csak azon egyszerű indokból is meggyőződhetnek, hogy mi, kik édes anyai nyelvünk törvényszerű használatáért küzdeni kénytelenek vagyunk, mennyire érezzük hiányát annak, miszerint eldődeink minket ilyenek hátrahagyásával nem szerencsétlettek, s magunk vagyunk kénytelenek tapogatózni és sok akalyok, nehéz küzdelmek között megszerezni, előállítani azt, a mit ők néhány sor hátrahagyásával oly könnyen eszközölhettek volna.

Keleti szertartású magyarok.

Mielőtt ezen történelmi rajzunk előadására mennék át, szükségesnek látom, hogy azoknak kedvéért, kik bennünket vagy éppen nem, vagy fájdalom, tévesen ismernek, fölvilágosítást nyújtsak azokról, kikről szólok, és megismertessem azokat, kiknek küzdelmét írom le.

A történelemből tudjuk, hogy hazánkban az első keresztyén hittérítés alkalmával őseink egy része a keleti vagy görög egyház szertartásait vette át, s azt a nyugoti vagyis latin egyháznak később bekövetkezett nagy hódítása daczára is mai napig megtartotta; a keleti egyház hívei nemzetiségre nézve leginkább rácok, szerbek, oláhok és oroszok voltak, de hogy magyarok is nem kevés számmal találták üdvöket a keleti szertartásban, semmi kétséget nem szenved, de igazolja azt azon körülmény is, hogy a hazában mai napig is 200.000-en felül vannak azon tősgyökeres magyarok, kik ezen szertartást sajátjuknak vallják.

Az 1640-es évek körül a keleti szertartást követők közül a magyarok és oroszok általjában, az oláhok pedig részben a nyugati vagyis latin szertartásu katolikus egyházzal dogmáikra nézve egyesülvén, a római pápát az anyaszentegház látható fejéül elismerték, úgy azonban, hogy valamint saját szertartásukat megtartják, úgy az egyházi szabadalmaikat, nyelvöket, szokásaikat sértetlenül gyakorolhatják, és mindazon jogokban, kedvezményekben, melyekkel a latin egyház papjai már akkor nem kis mértékben fölruházva voltak, az ő papjaik is részesíttetnek. Ezen kétoldalu szerződés alapján a mi eleink,

tehát a magyarok is, alapítói lettek az úgynevezett görög vagy jobban mondva keleti szertartású katolikus egyháznak, mely egyház mai napon is már számos püspök felügyelete és vezérlése alatt szép kiterjedésnek örvend, s élvezi az unio által nyert csekély kedvezményeket.

Ezen egyház sarkalatos hitelvei szerint az istenitisztelel, bár minden népnél saját nyelvén lett volna tartandó, mennyiben az első keleti hittérítők a hazánkban való népek nyelvét nem bírták, tehát saját görög és ó-szláv nyelvökön hirdették az Isten igéjét s ugyanezen nyelveken tartották szertartásos istenitiszteletoket is, a nyugati egyházhoz tartozó hittérítők latin, tehátn emzetünkre nézve szinte idegen nyelvet használtak; semmi kétség tehát, hogy őseink is, tekintettel arra, melyik egyház hittanait fogadták el. egyik vagy másik, de minden esetre idegen ajkú egyház tagjaivá váltak, innen van az, hogy édes hazánkban a nyugati egyházhoz tartozó magyar hívek ma is latinul, a keleti egyházhoz tartozók pedig, bármely nemzetiséghez számították magokat, egészen az 1643-ik évig, általában görög és szláv nyelven kénytelenítették hallgatni a szertartásos istenitiszteletet, ez utóbbi egyházban azonban a fentebb említett évtől kezdve a hitelvekhez képest már a románok is saját anyanyelvükön dicsérik az Urat.

Hogy mi lehet az oka annak, hogy a mi eldődeink, magyarok, szinte azon században saját anyanyelvöket az egyházba be nem vitték, azt egész határozottan, adatok hiányában kimutatni nem lehet; nem tévedek azonban, ha ezen nagy mulasztásnak okaiul következő körülményeket sorolhatom elő: 1-ször: Mert a hívek, kik az új vallásos szertartásokat átvették, még új hitelveik iránt kevés ismerettel birván, az akkori sötét századok szelleméhez képest teljesen elfogulva voltak az iránt, hogy csak azokon a nyelveken imádhathják Istenöket eredményesen, mely nyelveken szólottak hozzájuk az apostoloknak tartott hittérítők, s a mely nyelveken mutatták be szertartásos áldozatukat az Úrnak. 2-ször: Nyelvökre nézve nem voltak féltékenyek, mert az idegen nyelvek csakis az egyházi szertartásoknál használtattak, a közéletben azonban saját anyai

nyelvök élvezetében maradtak. 3-szor: Mert őseink, midőn a keresztény vallást átvették, egyháziilag saját anyai nyelvöket általában föladták, s így az egész nemzet kivétel nélkül egész a reformáció idejéig egyháziilag idegen nyelvek járma alá jutott: nem lévén tehát mit nemzetiség tekintetében egymásnak szemére vetni, egyházunkban az idegen nyelveket békével tűrték, annyival inkább, mivel szertartásos könyveik a hazában élő nemzetiségek nyelvére még azon időben lefordítva nem voltak.

Hogy még az unió fölvétele alkalmával sem vihették be egyházukba magyar anyai nyelvöket őseink, azon sem lehet csodálkozni, mert bár a művelődésben kevésbbé kifejlett oláhok már akkor nyelvöket az oltárra tették, s így a követésre őseinknek jó példát mutattak is, de kik az akkori viszonyokkal csak kevésbé is ismeretesek, tudni fogják, hogy az 1649-ik évben, midőn az alföld síkján tömegesen lakó apáink vették föl az uniót, azok a világi értelmiség hiánya miatt, a szerződés megkötésénél igen gyéren, vagy épen nem voltak képviselve, s azt csakis a befolyásosabb, nagyobb részben idegen ajkú, a nemzeti nyelv jogosságával, terjesztésével semmit sem törődő főpapok eszközölték, kik az istenitisztelelnél a már általuk megszokott idegen szláv nyelvet kívánván megtartani, ezen akaratak ellenében apáink valóban semmi erőt sem birtak kifejteni. Az akkori idők szelleméhez képest pedig, midőn az egész hazában a latin nyelv volt általában közkormányzati nyelvül elfogadva, a magyar nemzeti nyelv még a törvényhozás terméből is ki volt zárva, s annak művelődésére semmi gond sem fordítottatott, a nemzetiségi igények iránti ohajok pedig még bölcsőjökben sem mutatkoztak, nem akadtak pártolók, támogatók, kik apáinkat nyelvöknek az oltárra tételében elősegíteni üdvösnek és hazafiasnak találták volna. — Boldog Isten! minő vakság, minő megbocsáthatatlan mulasztás.

Hogy azonban még jelen fölvilágosodott korunkban, épen édes hazánkban, hol a nemzetiségek jogosultsága oly fényes elismerésben részesül, hogy a keleti egyháznak, minden nem magyar hívei, sarkalatos hitelveik alapján, saját nemzeti nyelv-

vöket, az egyházban, az oltáron is háborítatlanul, kifogástalanul birják, és használják, s nemzeti nyelvök biztosítása a haza törvényhozásának oltalma alatt áll, akkor egyedül a magyar az, ki saját hazájában oda van kárhozthatva, hogy Istenét hangzatos, szép művelt nyelve mellőzésével, idegen, általa nem értett nyelven és pedig nemzeti nyelvünk leghatalmasabb ellensége, a pánszlávok nyelvén kell imádnia, egyedül a magyar az, ki a természet szent törvénye, egyházi hit és az egyenlőség nemes és magasztos elvei ellenére még most is oda van kényszerítve, miként saját nemzeti nyelve használatáért, mit követelni van joga, alázatosan kérelmezzon, azért küzdjön, fáradjon, de sikert saját nemzeti kormányának közömbössége miatt ne élvezhessen!

Ezek pedig így vannak, nyájas olvasóim! Mi küzdünk, fáradunk nemzeti nyelvünk érdeke mellett, s e tekintetben jogunk mindenütt, legfőbb helyeken is, előismerve van, mégis sikert mai napig sem vagyunk képesek fölmutatni.

Ezt ugy-e már megérteni nem lehet?

Pedig hogy az unio alkalmával őseink egyházi autonómiajokat soha fel nem adták s annak értelmében jogaikat minden mások befolyása nélkül gyakorolták s legnagyobb részben gyakorolják ma is, kétségtelenül igazolják ezt több egyházi levéltári adatok, melyekből kitűnik, hogy még püspökeiket is maguk saját egyházi consistoriumokban választották egész József császár idejéig, ki a történelem tanítása szerint, az alkotmányt felfüggesztve, az ország törvényétől eltérve, önuralmilag kormányozni látta szükségesnek, így a keleti szertartásu kath. püspökök kinevezését is saját jogkörébe vonta s minthogy ezen kinevezési jog ellenében sem akkor, sem azóta ezen hívek részéről ellenmondás nem tétetett, ezen jog mai napon is a felséges uralkodó apostoli király által gyakoroltatik. Ezen jognak feladását azonban az egész autonomia elvesztésére megállható indokul felhasználni nem lehet, már csak azért sem, mert egyházi szabadságaikat, szokásaikat mai napig megtartván, azoknak háborítatlan élvezetében mai napon is megvannak; így a papok nőszülhetnek, lythurgiális nyelvül

egyházukban saját anyanyelvüket használják, a fegyelmi jogot saját szokásaik szerint gyakorolják, külön kalendáriumot használnak stb.; már pedig, ha autonómiájukat, mint némelyek hinni szeretik, egészen feladták volna, meg vagyok győződve, hogy ezen kiváltságaikat sem élvezhetnék, nem lenne többé más pap, nem lenne külön kalendárium s nem lenne más egyházi nyelv, mint a latin.

A kérdés újabb fejlődése.

Ezeknek előre bocsátása után most már felvett tárgyat tovább fűzöm.

A magyar ajku keleti szertartású katolikusok már az elmúlt század derekán átlátták abnormis helyzetüket s kezdtek ébredezni az egyes községek értelmesjei, hazafias gondolkodású papjaikkal kezdték felismerni azon méltatlanságot, hogy a tiszta tőzsgyökeres magyar ajku híveknek idegen, általuk nem értett nyelven szolgáltatják ki az isteni tiszteletet, s azon tünődtek, hogy mi módon lehetne ezen a vallásosság s ebből kifolyólag az erkölcsiségre is káros, a nemzetiségre nézve pedig lealázó veszedelmes szokást megszüntetni vagy legalább annyira enyhíteni, hogy a nép az Isten házában saját nyelvén elmondandó imákból lelki megnyugvást meríthessen; azonban, fájdalom, ez sok időközön át csakis a gondolatnál maradt, mert a papok egyházi felsőségüktől tartva, ez újítást kezdeményezni nem merték, a világiak pedig e téren tanulmány hiányában nem tudtak hozzá s mindent csak a papoktól vártak; ily körülmények között, bár az idegen, általuk nem értett nyelven tartott isteni tisztelet reájok nézve semmi üdvös vagy vallásos hatással sem volt, túrtak, hallgattak, míg nem akadtak lelkes papok, kik belátván ezen valóban a vallás rovására kárható ferde szokás szomorú következményeit, előkelő híveik által ösztönöztetve és bátorítatva, saját felelősségökre kezdték egyes énekeket fordítgatni s azokat csakis külső szertartások-

nál, különösen egyházi meneteknél használni, több helyeken, hol még az egyházi beszédek is idegen nyelven tartattak, bevették a magyar nyelvet, belátván a lelkes papok, hogy ezen, a nép anyanyelvén mondott kevés imák és énekek is mily hatással vannak a népre, mily buzgóságot fejtenek ki azoknak elmondásában vagy éneklésében s mily lelki örömet éreznek, hogy már ők is értelmesen fordulhatnak az Úrhoz, kezdtek tovább-tovább haladni, minek természetesen azon jó hatása és következése lett, hogy a hívek általában nemzeti nyelvök joga iránt jobban felvilágosodván, saját érdeköket előmozdítandók, kezdtek testületileg tömegesen is nemzeti nyelvök mellett felszólalni.

Így történt, hogy H.-Dorogon lakó tőzsgyökeres, keleti szertartásu magyar hajduk, kiknek elődei a hős Bocskay István erdélyi fejedelem vezérlete alatt a vallás és nemzeti szabadságért dicsőséggel harczolni s érdemeket szerezve jószággal és nemességgel is adományoztatni szerencsések voltak, már nemcsak felszólaltak, hanem tanácsuk s képviselőtestületök által, mint különben is kegyúri joggal bírók, saját hatáskörükben intézkedni is kezdettek, a magyar nyelv használatának az egyházban leendő szélesebb kiterjesztéséről, H.-Dorogon tehát már a múlt században a magyar nyelv némi részben az egyházban is honos volt. Bacsinszky András, később nagyhirű munkácsi püspök, dorogi lelkész korában meggyőződván a nép igazságos kívánalmáról, maga is eszközölt némi fordításokat, s azokat, habár ritkán s leginkább nagy ünnepek alkalmával, úgy az egyházban, mint azonkívül is használta. Nevezetes haladás volt a magyar nyelv fele még azon lépése is Dorog városának, hogy a kebelében létező oláh parochiát mint feleslegest, végkép megszüntette; mert tudniok kell a tisztelt olvasóknak, miszerint a dorogi becsületes magyarok lelki üdvösségére orosz és külön oláh papot is tartottak, csak magyar nem. Dorog látván, hogy az oláh pap a magyar nyelv iránt semmi érzkkel sincs, sőt még az egyházon kívül is oláhnak kívánja magát tartani akkor, midőn nemcsak Dorogon, hanem még a környékben sem volt oláh nyelvű ember talál-

ható, a parochiát beszüntetni nagyon is helyesnek találta, annak javadalmazását az orosz parochiánál szervezett két kápláni állomás fentartására fordította, és pedig azért, mert abban az időben nemcsak a dorogi, hanem az összes munkácsmegyei orosz papok — kik csak azért neveztetnek orosz papoknak, mert orosz nyelven kellett misézniök — sohasem tartották magokat másnak, mint tőzsgyökeres magyaroknak, és sohasem jutott eszökbe, hogy magokat más nemzetiséghez számítsák, így a magyar nyelvnek nem hogy ellenei, hanem buzgó apostolai voltak. Az oláh parochia megszüntével még sok időn keresztül az egyik éneklész mindig oláhuul énekelt a templomban. Megtörtént dolog az, hogy a magyarnak oroszul miséztek, oláhuul énekeltek, s még, ha az éneklésznek kedve kerekedett, ráadásul »agioszt« görögül is elorhangozta, s a szegény magyar jött ki a templomból azon meggyőződésben, hogy Istenével jól végezte dolgát, mert hiszen a pap és éneklész annyi idegen nyelven énekelt hozzá, miszerint lehetetlen, hogy vagy az egyiket vagy a másikat meg ne hallgassa, vallásos vigasztalását csak abban találván fel, hogy az egyházi szószékből legalább saját nyelvén szóltak hozzá.

Bacsinszky András püspökké lévén, Dorog egész bizalommal fordult hozzá, kérvén őt, hogy főpapi hatalmánál fogva intézkedjék, miként az egyházban a magyar nyelv nagyobb tért nyerjen. A nagyhirű és mélytudományu püspök nem volt siket hívei kérelme iránt, és Szent-Pál apostollal tartva, hogy hívei Istenöket értelmesen, saját anyanyelvökön imádhassák, azt jogosultnak nemcsak beismerte, hanem már szükségét is belátta annak, hogy lythurgiális könyvek magyarra fordíttassanak, s megengedte, hogy a nagy községekben az egyházi beszédek csakis magyarul tartassanak, az egyházi meneteknél magyarul énekelhessenek, a papok is az epistolát és evangéliumot mise közben magyarul mondhassák, hogy a nevezett püspök úr a magyar nyelvnek az egyházbani jogosságát nemcsak beismerte, hanem minden utógondolat nélkül annak az oltárra tételére is törekedett, kitetszik onnan, hogy ő alatta, az ő buzdítására már Szent-János egész lythurgiája magyar

nyelvre fordítottatott s nevenapjára 1795-ben ungvári tanár: Kricsfalusi György, által ezzel ajándékozott meg.

De volt ezenkívül más fordítás is, mit Lupes István, timári lelkész, lemásolt kéziratban mutatott be, melyet állítólag Krucsay Mihály, előbb gálszécsi, később ujhelyi lelkész, 1804-től 1814-ig kanonok, fordított volna. Hogy azonban ezen fordítások megvizsgáltattak-e valaha vagy sem, s mért nem adattak ki használatra az egyes egyházaknak, annak valódi okát fel nem találhattam; azt hiszem, nem tévedek azonban, ha ezen méltányos kívánalmak teljesítésének elodázását az esztergomi érsekeknek mint a magyarországi keleti szertartású kath. metropolitájának tulajdonítom, ki az uniónak oly értelmet tulajdonított, hogy az egyházban történendő minden újításnak, így a nyelv változtatásának is egyedül a római pápa engedélyezésével lehet életbe lépni, a magyar nyelv tehát, mint nem szentesített, egyházba be nem vihető. Hogy ezen értelmezést saját püspökeink mintegy hallgatag elfogadták s az unionális szerződés határozott értelme ellenére ezen értelmezést megtartani elég gyengék voltak, alig szenved kétséget; mutatják ennek valóságát püspökeinknek azon határozatlan magukviselete, melyet a magyar nyelv szentesítésének, behozatalának elodázására kimutattak s folytonosan kimutatnak. Hogy tehát a mult században nyelvünk érdekében az egyházi községek által több nem tétethetett, annak kell tulajdonítanunk, hogy az elébb említett fordítások soha napvilágra nem hozottak, s így az, hogy lythurgiális fordítások vannak, soha tudomásukra nem jött, igazolja ezt azon körülmény is, hogy valahányszor nyelvök érdekében kérelmeztek, minduntalan azzal hallgattattak el, hogy kellő fordítások nincsenek, s így kívánatuknak elég nem tehető, azonban kérelmök jogosultságát megtagadni senki sem merte; sőt ellenkezőleg, elismerve azt, mindig azzal biztatták a híveket, hogy, ha helyben hagyott fordítások lesznek, a magyar nyelvnek az egyházba leendő bevitelét semmi sem akadályozhatja.

Isten különös átka az a magyar népen, hogy ez még akkor sem tud magán és bajain segíteni, midőn saját kezébe van

letéve az igazgatás és kormányzás joga, igen, mert intéző férfiai soha sem a népnél, a gyúponon keresik és kutatják a baj vagy sérelem okait, s nem őket hallgatják ki a valódi kiválnalmuk bemondására, hanem igen is megelégesznek a dologban érdekelt valami nagyobb befolyásu vagy nevü egyén véleményével, s annak nyomán intézkednek, s csak később, midőn intézkedéseik sikertelen maradnak, látják be, hogy az orvoszerek mit használtak, nem a beteg erősbitésére, hanem annak gyengítésére, sőt merem mondani elvesztésére szolgálnak. Lesz alkalmam e tárgyban majd hátrább még bővebben is szólni, sőt állításom valódiságát példákkal is illusztrálni. A 48-as években legkönnyebben keresztülvihettük volna kérelmünk valósulását, mert Kossuth, Széchenyi jól ismerték a magyar ajku g.-katholikus népet, tudták, hogy azoknál hivebb, jobb, engedelmesebb, de egyuttal vitézebb népet keresve se találhatnak, s igazságos kérelmök teljesítésével a magyar nemzet 200,000 lélekkel gazdagodik. Ámde 48-ban kinek jutott volna eszébe, hogy a nemzet kormányát egyes vallásfelekezetek sérelmének orvoslására figyelmeztesse. Mikor az egész nemzet sérelmei voltak orvoslandók, a magyar ajku g.-katholikus hívek sokkal jobb hazafiak voltak, akkor és most is sokkal jobb hazafiak, hogy saját ügyük elintézését a nemzet ügyének elintézése elibe tegyék, ezen ügyükkel hallgattak tehát, s fegyvert ragadva mentek az elárult nemzet védelmére s harczoltak az utolsó perczig. Midőn az árulásnak s a muszka vad csordáknak sikerült e nemzetet leigázni, megfogyva bár, de törve nem, vonultak vissza hajlékaikba, siratva a nemzet gyász esetét, vártak egy jobb jövőre, melyért a magyarok Istenéhez buzgó imákat bocsátottak, és pedig magyar nyelven. Az eltávozott muszka érzelmü pap helyett, dorogi származásu Szabó György mindenki által becsült theologiai tanár választatott lelkészszé, s bár eleinte több félreértések miatt az értelmiség bizalmát nem birta, de hazafias magaviselete, a nemzeti nyelv iránti buzgó szeretete csakhamar megszerzék neki azt is, úgy hogy tiszta lelkiismerettel elmondhatom, miszerint e században nála népszerűbb papja Dorognak alig volt, mit igazol azon

körülmény is, hogy egy izben képviselőjelölt is volt s 900-on felüli szavazattal rendelkezett, az iránta mutatkozott hidegség és bizalmatlanság eloszlatására törekedve, az egyházban a magyar nyelv ismét túlnyomóvá lett, s alatta elértük azt, hogy a díszmiséken a segédletet tevő papok már az oltárnál is magyar nyelven működtek. — Ezen lelkészünk fokozatosan a főesperességre léptettetvén elő, mint ilyen, kerületében is a magyar nyelvnek nagy lendületet adott s több magyar községben is az egyházban már a magyar nyelvet hangoztatták, szóval ő maga részéről megtett minden lehetőt a magyar nyelv diadalára. — Megemlítendő még ezen időről az is, hogy nemzetőrnek teljes egyházi ornátusban legelőbb ő esküdött fel, s a nemzetőrség díszes zászlójának felszentelését Isten szabad ege alatt nagy helybeli és vidéki fényes közönség előtt ő szentelte fel, az egész isteni tiszteletet magyar nyelven tartván. Itt van helye kimondanom azon fájdalmas tapasztalatomat, miszerint akadtak rosszakaratu szomszédok, testvérek, kik a dorogiakat muszka érzelmekkel gyanúsítani elég lelketlenek voltak, s nem irtóztak még azok ellen lázítani; ép akkor, midőn azon községből az ezeret meghaladó férfi fegyverben a haza különböző részeiben a nemzeti szabadság s a haza épségeért küzdött és harczolt; ez nagyon fájt Dorognak s ezt feledni mai napig nehezen tudja.

Bekövetkezővén a szerencsétlen 50-es évek, mit irjak erről; sötét időszak volt ez a magyarra, ki elcsüggedve a néma hallgatásra, a lelket ölé tétlenségre volt kárhoztatva nemcsak, hanem rendszeres üldözésnek kitéve, fiai részben bitóra kárhoztatva, részben börtönökre vettetve, részben a zsoldos ezredkebe besorozva, azok emberietlen bánásmódjának, a legérzékenyebb lealacsonyításnak kitéve lettek, szóval a magyarok kiirtása a legnemtelenebb, legzsarnokibb módon megindult. Az idegen országokból becsődített, már saját hazájában élni nem tudó hitvány hivatalserg elfoglalta a legjobb állomásokat, zsarolt, zsarnokoskodott, s fennen hirdette, hogy vagy kiirtja a magyar népet vagy a maga módja szerint civilizálni fogja, s ezen hitében vakmerően elkezdett germanizálni. Ezen idő-

szak tehát nem volt alkalmas arra, hogy a magyar ajku g.-katholikusok régi törvényes kiválalmaik teljesítése iránt felsőbb helyen zörgessenek, hallgattak tehát, de oda haza csendesen annál inkább készültek arra, hogy a magyar nyelvnek minden áron diadalt szerezzenek. A hazában élő idegen nemzetiségek felbátorítatva a zsarnokok által, kezdetek mozogni, nem tőlök függött, hogy már egész országot maguk között fel nem osztották, így csináltak szerb vajdaságot, az oláhok Dakóromániáról álmodoztak, Felső-Magyarországban a pánszlávok törekedtek uralomra jutni. Akadtak egyesek, kik a jó, becsületes, hazafias szellemü g.-katholikus orosz népet is munkálkodásuk körébe vonva, egy Ruthénia felállításáról ábrándoztak, s felhasználva a részökre kedvező időszakot, mesterséges befolyásukkal oda tudtak hatni, hogy a jó lelkü, igaz magyar hazafiságáról ismert s azért fogságot is szenvedett Popovits Vazul püspököt is oda tudták terelni, miként egyházmegyéjében az eddig szokásos latin és magyar kormányzati nyelv helyett az egész megyéjére, kivétel nélkül, így a tiszta magyar vidékre is, az orosz nyelvet hozta be hivatalos nyelvül. Én nem kárhoztatom e miatt az érdemes boldogult püspököt, de nem kárhoztatom a káptalant sem, mert tudom jól, hogy ezen határozat csak akkor keletkezett, midőn biztosan meg voltak a felől győződve, hogy a magyar nyelvet tovább kormányzati nyelvül fenn nem tarthatják. A felföldön szereplő néhány egyházi és világi tagok a latinismus iránt soha sem lévén jó indulattal, a ruthén nyelv behozatala mellett küzdöttek s győztek is, s innen van, hogy e század második felének kezdetén is találunk tősgyökeres magyar községeket, hol az anyakönyvek orosz nyelven czirill betűkkel írvák, s nem kevés gondot adnak azoknak, kik mai napon azokból fordításokat venni kényszerülnek. Azonban mindezek után is az 50-es éveket nem nevezhetjük meddőknék, voltak hazafiak, kik félrevonulva, csendes magányukban dolgoztak s örvendetesen lepték meg híveiket magyar nyelven írott munkájukkal. — Ilyenül nevezhetem meg mindenek felett főt. Roskovits Ignác, a böszörményi lelkész urat, ki nemcsak minden rendelkezhető

idejét egy imakönyv előállítására használta, s a szent lithurgiánál, továbbá temetkezéseknél s más egyházi nyilvános szertartásoknál szükséges imákat és énekeket, zsoltárokat fordította le orosz nyelvből magyarra, hanem azokat, nem csekély anyagi áldozatával, ki is nyomatta, s így az övé a dicsőség, ő volt első, ki az összes magyar ajku g.-katholikusoknak használható magyar könyvet adott a kezökbe, s biztosította a hitfelekezetet, hogy azon nyomorult ürügy alatt, hogy nincsenek fordítások, többé kérelmök teljesítésétől elútni nem lehet. Tétettek még fordítások főt. Csopey kanonok úr, továbbá nt. Vályi János kosáni lelkész úr által, de fájdalom, ezek ki nem adatván, használathá soha sem vétettek, s így kétségtelenül Roskovits Ignác úr az érdem, ő szolgáltatta első a fegyvert, melylyel tovább vivni és harczolni az igaz ügy mellett a hitfelekezet felövedzve lett. Isten nem is hagyta jutalmatlanul a nemes keblü, fáradhatatlan szorgalmu hazafinak működését, mert az összes magyar alku híveknek háláját kiérdemelte, s bármiként igyekezzenek irigyei munkáját ócsárolni, sőt némelyek még a létezését is megtagadni, tény az, miként elismerésül most a magyar egyházakban csakis az ő fordításai használtatnak. Hogy néhai boldog emlékü Popovits Vazul püspök pedig a magyarok kívánságát szinte jogosnak tartotta, beismerete, és hogy a magyar istenitisztelet tartását őszinte jóindulattal akarta, kétséget nem szenved; hiszen midőn Roskovits úr neki az első fordítását hozzá beadta, azt nemcsak örömmel fogadta, hanem nevezett urat a további fordítások eszközzésére hathatósan buzdította, sőt arra egyenesen megbizta. Innen van az, hogy az egyes papok tudomást vévén arról miként püspök ő nmtósága a fordításokat szívesen fogadta, nem késtek Roskovits urat felkérni, hogy velök a fordításait közölje, miszerint azokat lemásolhassák és egyházaikban használhassák. — Harározottan tudom, hogy főt. Szabó György, h.-doroghi lelkész és szabolcsi főesperes úr is azok egyike volt, kik az ő fordításait átvévén, az egyházban folytonosan használta s használják ma is, s bár ezen működéseért utóbbi püspök nmtóságu Piukovits István úr által előbb félreértetve,

méltatlan megrovásban kellett is részesülnie, utóbb érdemei elismeréseül Munkács egyházmegyei kanonoknak neveztetett ki, s most is él, fáradhatatlanul a közjóra működik; a magyarok Istene tartsa is meg soká, ő méltó arra, hogy nevét örök emlékül a késő utókornak átadjuk, mit jelen sorainkkal a legszívesebb készséggel ezennel teljesítettünk is.

A mozgalom kezdete.

A magyar nyelvnek egyházi nyelvvé emelése körül már ekkor mindenütt kezdetét vette a küzdelem. Mészáros Károly, ungvári ügyvéd úr, egy magyar irodalmi társulat alakulását indítványozá a Munkácsi Egyházmegyében jó és olcsó könyvek kiadására. Társadalmi úton hitte legsikeresebben eszközölhetni, hogy fordítások legkönnyebben eszközölhetők lesznek s így a magyar nyelv leghamarább lesz jogába behelyezhető; e tekintetben Dorogra értekezletet is hívott össze, ezen értekezletre csekély személyem is meghivatván, de fájdalom, miután az akkori körülmények és viszonyok engem Dorogtól távol lakni kényszerítettek, az értekezleten személyesen részt nem vehettem, s hogy az indítványozott egyesület létre miért nem jöhett, azt mai napig is kitudnom nem sikerült, de hogy létre nem jött, az kétségtelen igaz, mert az soha azóta magáról életjelt nem adván, egyszerűen elenyészettnek volt tekintendő. Mint hallomásból értesültem később, Ungvárt csakugyan alakult egy Szent Bazilról címzett társulat, de ez leginkább az orosz irodalommal foglalkozván, célunk elérésére működése igénybe nem vétethetett. A hatvanas évekbe fordulva, a szabadság tágasabb tért nyert, a hírlapok szabadabban mozoghattak, minden hazai ügyben az eszmék kicserélése sajtó útján megindíttatván, természetesen ezen ügy is szóba jött, s e sorok írójának is alkalmá lett épen a Mészáros Károly úr által Ungvárt kiadott »Kárpáti Hirnök«-ben saját nézeteit előadni. Miután nekem erős meggyőződésemmé vált, hogy nemzet nyelv-

vünket az összes magyar ajkú egyházakban minden küzdelmünk mellett sem vihetjük egyhamar keresztül, míg egy külön önálló magyar ajkú g.-katholikus püspökséget kieszközölnünk nem sikerülend, kinek is kormányzata alá adassanak az összes magyar egyházak, s ez legyen kötelezve arra, hogy a szükséges egyházi könyvek magyarra fordítását azonnal munkába vegye, s a magyar nyelvet, saját püspöki hatalmánál fogva, a kormányzata alá vett egyházakba minden halogatás nélkül bevigye. Ez irányban meg is tettem indítványomat s a sajtó útján azt közrebocsátottam. Ez időközben lakásomat szülőföldemre: Dorogra tevém vissza, módom és alkalmam akadt arra, hogy eszmémet terjesszem. Többekkel értekezve, ez eszme Dorogon gyökeret vert, s azon következése lett, miként a városi közönség azt magáévá téve, elhatározta, miszerint ezen irányban működését megkezdendi s minden törvényes utat és módot megkísérlend, hogy ezen igazságos, annyi hosszú időközön keresztül óhajtott méltányos kívánatnak egyszer valahára sikere is legyen. Mindenekelőtt egy számos előkelő tagokból álló küldöttséget nevezett ki az ungvári püspök: Popovics Vazul ő exczellenciájához, felkérni őt törvényes kívánalmainak teljesítésére, s felsőbb helyen közbenjárásra, a püspökség felállítása tárgyában. A kirendelt küldöttség haladék nélkül Ungvárra utazott, s püspök ő nméltóságánál tisztelkedett, hol is kiváló magyar szívességgel fogadtatva, következő írásba foglalt kérelmét terjeszté elő (megjegyzem itt, miszerint mindazon okiratokat, kérvényeket, melyek a nagy közönség elébe soha se kerültek, s melyek nyomtatásban sem jelentek meg egész terjedelmökben, közölni szükségesnek tartom).

Nagyméltóságú megyés püspök úr! Krisztusban szeretett lelki főpásztorunk!

A haza, melynek gyermekei vagyunk, a nemzetiség, melyet mint hű gyermeknek édes anyját gondosan ápolni hazafiúi kötelességünk, a vallás, mely iránt állhatatos kegyelettel viseltetünk, s mely vallás lelkünket, értelmünket isteni szikrája által felvilágosítván, ama két előbb említett kötelességeink

teljesítésére erőt, kitartást ad s utat mutat az üdv kapujához, sürgetően parancsolnak velünk: hogy Nméltóságod mint lelki főpásztorunk kegyéhez, de egyszersmind igazságszeretetéhez járuljunk és egész fiúi bizalommal felkérjük, miszerint az alább következő százados részben sérelmeinket orvosolni, részben óhajtasainknak teljesítését legfőbb püspöki hatalmánál fogva eszközölni s ez által annyi ezer hű magyar óhitű híveit megvigasztalni, ősi vallásához buzgó ragaszkodásában továbbra is megtartani kegyeskedjék.

Nméltóságú megyés püspök úr! Első és legfőbb sérelmünk, első és legfőbb óhajunk: hogy az egyháznál eddig idegen és általunk nem értett nyelv használtatott s édes anyai magyar nyelvünk méltatlanul mellőztetett; kérjük tehát, hogy anyanyelvünk a vallás alapelveinél s a természet adta jog követelményeinél fogva, őtet illető helyére, az oltárra bevitessek, vagyis a magyar nyelv a keleti egyház tanai szerint, mely az isteni tiszteletnél mindenkor a nép nyelvét parancsolja használni, lyurgialis illetőségébe behelyeztetvén, a magyar óhitűek egyházi nyelve, tökéletesen és teljesen, minden idegen kizárásával, magyar legyen, megengedtéssék annyi századok után saját hazájában a magyarnak is, hogy Istenét saját édes anyai nyelvén imádhassa, s így az irás szavai szerint, lelki-
atyjával együtt értelmesen imádkozhassék.

Úgy hiszszük s úgy vagyunk meggyőződve, hogy ezen alapos, igazságos és méltányos kérelmünk teljesítésének szükségességét nem kell indokolni, mert az alapszik a természet ösztönén, mely az eddig titokszerűségbe burkolt értelem bilincseit mindinkábe levetkőzni törekszik, alapszik az édes anyai nyelv iránti hű és gyöngéd szeretetben, de alapszik egyúttal a vallás elvei s az egyház tanain, s végre alapszik a mai kor elvitázhatatlan bálványán, a nemzetiségek iránt kifejtett szent és elolthatatlan tűzön, melyeknek eléréseért a vágy és óhaj tetőpontra hágott, s a kívánalmak teljesítése most mindenütt a jelszó, de nem kell indokolni már csak azért sem, mert Nmtóságod bölcs tudomása szerint mi tőzsgyökeres magyarok lévén, hogy nyelvünk iránt forró szeretettel viseltetünk,

épen úgy nem szükséges bizonyítani, mint a gyermeknek édes anyja iránti kiváló szerelmét.

Hogy ezen számtalanszor megújított kérelmünk teljesítése a múltban miért maradt el, azt még magunknak megmagyarázni tudjuk; de hogy jelen időszakban, midőn már az isteni tisztelethez szükségelt imák és énekek több rendbeli fordításokban megvannak s úgy azokból egyet minden nagyobb megerőltetés nélkül felülvizsgálni és helybenhagyni lehet, e buzgó nép Istennek értelmes s önmaga által is értett nyelveni imádásától miért záratik el, véges elménk felfogni nem bírja, mert azt távolról sem akarjuk hinni, hogy mi, született magyarok, az Alföld síkján, talán a képzeletben létező ruthenizmus áldozatául lennénk kiszemelve. S nem akarjuk hinni, hogy Nmtóságod és püspöki kormánya annyi ezer magyart saját akarata ellenére és erőszakkal a nem értett, de őszintén kimondva nem is kedvelt szláv nyelv járma alá hajtani czél-szerűnek tartaná.

Nem veszi tehát Nmtóságod rossz néven Krisztusban hű fiainak, ha a vallás szent elvének legyőzhetetlen paizsa alatt, az igazság és méltányossággal egyezőleg, minden további erőszak ellen ünnepélyes óvást teszünk, őszintén kijelentve, hogy az egyházba nemzeti anyanyelvének bevitelét minden törvényes utakon eszközölni el van határozva, s bár nem tudja: lesz-e elég erős ezen szent fogadását teljesíthetni s a szent eszmét keresztülvihetni, de hogy bátorsága és akarata van szembe szállani minden akadályokkal, melyek e téren útban állanak, arra ősi vallása, hazája és nemzetisége iránti tántoríthatatlan szeretetét hívja fel tanubizonyságul.

Teljesítse hát Nmtóságod e szivünk mélyéből soha ki nem oltható s mindannyiszor megújuló kívánalmunkat, hiszen ha ezt teszi, nemcsak a mi s nemcsak az összes magyar ajkú g.-katholikusok, hanem az egész magyar nemzet háláját érdemlendi ki s van-e a földön fényesebb és dicsőbb jutalom, mint egy haza, mint egy nemzet hálája s annak elismerése.

Vigasztalja meg Nmtóságod már annyi századok óta szenvedő lelkeinket az által, hogy ősi vallásunk, szent hitünk

dicsőítésére, emelésére és gyarapítására czélzó és joggal követelhető eme kívánatunkat hová elébb teljesíteni el nem mulasztandja.

Nyújtson nekünk alkalmat arra, hogy Istenünket értelmesen imádhassuk s buzgó fohászainkat édes anyai nyelvünkön küldhessük a magasságba a vallás, a haza és a király maradásáért, jóléteért s Nmtóságod előttünk is drága, becses életeért. Nyújtson segédkezet azon felelősségtől menekülhetni, mely óriási teherként nyomja mindaddig lelkeinket, míg kedves anyai nyelvünknek törvényes jogába való helyzetetését keresztül nem viendjük. Mentse meg utódaink szemrehányásitól, kik mindig bennünket fognak okúl tartani arra, hogy még saját édes anyai nyelvünket sem voltunk képesek örökségképen reájok átszállítani.

Második kérelmünk Nmtóságodhoz az, hogy tekintetbe vevén, miszerint a szabolcsi főesperesség már huzamosabb idő óta üresedésben s így épen a magyar hívek vannak megfosztva oly közvetlen lelki fő vigasztalótól, ki ügyeinket egyházilag is előmozdítani hivatásának és kötelességének tartaná; ezen állomást hovaelébb oly férfiú által, ki úgy vallási mint nemzetiségi érzelmére nézve, a magyar óhitűek bizalmát kiérdemelte, betölteni s ez által Nmtóságod és hívei között hiányzott ama lelki kapcsot helyreállítani méltóztassék.

Harmadik kérésünk végre: hogy tekintetbe vevén Nmtóságod parochiánk hajdani fényes állását, mely szerencsés volt a megyének és hazának több biboros férfiakat is adni, tekintetbe vevén, hogy az jelenleg is, mind számra, mind értelmiségre, a magyar egyházak legnagyobbika s legerősbike, tekintettel arra, hogy ezen parochia, százados gyakorlat szerint, mindig magasabb papi méltósággal volt összekötve, méltóztassék azt ősi díszébe annyival inkább visszaállítani, mivel ez idő szerinti lelkésze is, úgy vallás mint nemzetiség tekintetében, érdemeket nem nélkülözvén arra, hogy ezen parochia ősi dicsőségéből és fényéből bármit veszítsen, okot nem szolgáltatott.

Midőn az összes hitsorsosaink és polgártársaink nevében előterjesztett őszinte kívánalmaink teljesítését kikérnénk, áldá-

sát esdve, atyai kegyeibe magunkat ajánlva, mély tisztelettel maradtunk.

Kelt H.-Doroghon, az 1863-ik évi május hó 22-ik napján tartott közgyűlésünkől.

Sz. H.-Dorogh város közönsége.

Ezen kérvényünket a szép tulajdonokkal biró közszere-
tetű, valódi magyar lelkületű főpap mély megilletődéssel fogad-
ván, határozottan kijelentette, hogy kérésünk jogos, igazságos
és méltányos, s annak teljesítését, mennyire arra maga fel-
jogosítva nincs, a pápa ő szentségénél is kieszközölni fogja,
s miután annak semmi akadály sem áll útjában, hiszi, hogy
rövid idő alatt magyar isteni tisztelettel örvendeztetheti meg
szeretett magyar híveit, a többi kérelmekre vonatkozólag pedig
ígéretet tett, hogy azok már rövid napok alatt teljesítve lesz-
nek. Saját határozott szavai által lévén közszere-
tetűnk által megbízgatva, ki kételkedhetett volna tehát csak
pillanatilag is ügyünk diadalán.

Örömmel tértünk haza s küldőinket megvigasztalván,
vártunk a szép ígéret teljesülésére, azonban ismét csalódtunk,
mert bár folyamodásunkban előadott utóbbi kérelmünk azáltal,
hogy főesperessé lelkészünk: Szabó György úr rövid idő alatt
ki is neveztetvén, teljesített is, fájdalom, fő kérésünk nem-
zeti nyelvünk jogosultsága iránt most is elmaradt, s több
éveken át még arról sem értesítettünk, hogy mi történt hát
folyamodásunkkal. Mi azonban nem maradtunk tétlenek, mert
most már főesperes-lelkészünkkel oda haladtunk, hogy az
isteni tiszteletnél már nemcsak a cantorális énekeket általában
és kizárólag egyedül magyar nyelven zengedeztük, hanem még
a pap által végzett lyturgiát is nagy részben magyar nyelven
mondadni hallottuk. De azért korántsem voltunk nyugodtak
és megelégedettek, midőn láttuk, hogy több évek múlnak egy-
másután s püspökünk szavát még se váltja be, újra a cselek-
vés terére léptünk s most nem a püspökhöz, hanem egyenesen
ő felségéhez, az országgyűléshez, a primáshoz és az udvari
főkanczellárhoz intéztük kérvényeinket, s a mennyiben már

akkor több magyar egyházközségnek hívei is csatlakoztak nézetünkhöz, kérvényeinket már az összes magyar ajkú g.-katholikusok nevében tettük meg, melyeket egész terjedelmükben, miután nyilvánosságra azok se voltak hozva soha, közleni nagyon szükségesnek tartottam. Következéleg:

Császári királyi apostoli Felség!

Legkegyelmesebb Urunk!

Nem lehet egy nemzetiségét forrón szerető népre s ősi vallásához tántoríthatatlan hűséggel ragaszkodó hitfelekezetre fájdalmasabb s elkeserítőbb, mint ha az vallásos s hitelveivel tökéletesen megegyező igazságos és méltányos kérelmének teljesítését századok ótai buzgó törekvése daczára, egyházi felsősége előtt lelki megnyugvására nem érvényesítheti s az indokolatlanul mellőztetik, s ez által oda van kényszerítve, hogy azon magasztos hitelvével: miként az isteni tisztelet a nép nyelvén tartandó — ellenkezőleg, édes anyai nyelvének mellőzésével, idegen nem értett nyelven legyen köteles az isteni szent szolgálatot végighallgatni, s a vallásjog és erkölcsiség rovására mit sem okulva, lelkileg mit sem épülve térni haza az Isten házából.

Ilyen helyzetben vagyunk mi alólírottak s velünk együtt e hazában csak a munkácsi egyházmegyében is a százezer lelket jóval felülmuló számú magyar ajkú g.-katholikusok, kiknek valamint ős elődei, úgy mi buzgó utódai, minden törvényes módot elkövettünk arra, hogy az egyházba édes anyai nyelvünket beviessük s a mindenható Istent szent Pál apostól szavai szerint értelmesen, saját nyelvünkön imádhassuk, s bár úgy a múltban mint a jelenben, ezen sérelmünk orvoslása és jogos kívánalmunk teljesítése végett egyházfőnökségeinkhez folyamodásokkal, küldöttségekkel járultunk, s bár azok által kérelmünk jogossága mindenkor beismertetvén, azoknak teljesítése iránt folytonos biztatásokkal tápláltattunk, s a mi megnyugtatónkra egyházunkban az isteni tisztelet alkalmával némely részben a magyar nyelvi éneklés megengedtetett, s a lyurgiais könyvek, több lelkes és buzgó egyházi férfiak

fáradalmas munkálkodása mellett magyar nyelvre már lefordítvák, s bár nekünk egyházi felsőbbjeink több ízben nyíltan kimondották, hogy óhajtásunk teljesítését nemcsak kérelmezni, hanem követelni is jogosítva vagyunk, mindazonáltal a sokszorosán vett biztatások daczára még most is ott állunk, hogy a szent lyurgiát idegen, általunk nem értett, de őszintén megvallva, soha sem is kedvelt szláv-orosz nyelven kell végighallgatni, s el van az út előttünk zárva, hogy Istenünket értelmesen imádhassuk.

Felséges Urunk! Hogy ezen ősi vallásunk díszét, a hívek buzgalmát emelő és erősítő ártatlan, de hazafias és igazságos óhajtásunk miért nem teljesül, felfogni képesek nem vagyunk. Miután épen egyházi férfaink által vagyunk felvilágosítva arról, hogy az teljesíthető, s hogy azt követelni is jogosítva vagyunk. Nem csalódunk azonban, ha őszinte fiúi s alattvalói bizalommal kijelentjük, miként okát annak, hogy üdvös célunkat mai napig sem érhattük el, abban véljük feltalálni, miként a már eszközölt fordítások átvizsgálását s elfogadásának kimondását egynemely egyházi, a divatos ruthenisticus törekvésektől nem tiszta, de befolyásos férfiak, kik minden ó-hitűt ruthénnek vagy románnak szeretnek tartani, minden áron akadályozni igyekeznek, s azon jobbaknak is, kik hivatalos állásuknál fogva az igazságnak érvényt, a nemzetiség iránt törhetetlen szeretetüknél fogva pedig a nemzeti nyelvnek méltó diadalt, a buzgólkodó híveknek ősi vallásukbani erősbulést kívánnak szerezni, nem kis gátúl szolgálnak.

Császári királyi apostoli Főlség, legkegyelmesebb Urunk! Mi tőzsgyökeres magyarok lévén, ha nemzetiségünk és nyelvünk ott is, hol annak kellő méltánylatban kellenék részesülni, nemcsak mellőztetik, hanem a szent vallás köpenyge alatt még az egyházban elenyésztetni céloztatik, hol ősi vallásunk iránti rendíthetetlen ragaszkodásunkért nemzetiségünkben kivetkőztetni igyekezetet látunk, s a miatt, hogy eddig nem a mi belenyugvásunkat, hanem akaratunk ellenére isteni tiszteletüknél a szláv-orosz általunk nem értett nyelv járma alatt nyögni kényszerültünk, mégis magyar eredetünk is megtagad-

atni megkisértetik, nem lehet, hogy legmélyebb fájdalommal ne jajduljunk föl, nem lehet, hogy eddig elfoglalt szerény állásunkból ki ne lépjünk s Felséged legkegyelmesebb igazságszeretete előtt ne keressünk orvoslást.

Hallgassa meg tehát Felséged leghűbb jobbágyainak alá-
zatos és hódolatteljes esedezését, s apostoli királyi szent akaratával állítsa vissza megzaklatott nyugalmunkat, s biztosítsa nemzetiségünket, még az oltáron is, miként hazánkban más vallásfelekezettűek, de hitrokonaink: oláh, orosz, szerb, örmény nemzetiségükben nyelvökre nézve tökéletesen biztosítva vannak s ne legyünk mi magyarok saját hazánkban mostohák, s ne költessék fel bennünk az irigység más nyelvű hitsorsosaink ellen, kik boldogok közöttünk, mert anyanyelvüket az oltáron és teljes szabadsággal használhatják.

Mínt hogy az általunk s annyi hű ezer magyar híveknek buzgó imái között, oly epedve várt szent czélt csak úgy érhetjük el, ha részünkre is egy a román vagy ruthén püspökségekkel nem közös, hanem külön álló független magyar ajku, óhitű katolikus püspökség állíttatik fel, vagy ha annak lehetőségé, a mostani viszonyok közt elérhető nem lenne, H.-Dorogon a magyar óhitűek egyházi ügyeinek vezetésére egy külön de független vicariatusság szerveztetnék: nem késünk jobbágyi hódolattal, és őszinte fiúi bizalommal cs. kir. apostoli Felséged legmagasabb kegyelméhez legalázatosabb tisztelettel járulni, kiben erős hitünk van, mert édes hazánk iránti böles atyai gondoskodásának és őszinte atyai szeretetének annyi kitünő jelét adni, minden nemzetiségek és bevett vallások jogos igényének kielégítését királyi szándéka által célbavenni, minden népeinek nyugalmát helyreállítani legfőbb királyi s atyai kötelességei közé sorozni méltóztatott, kegyeskedjék, e törhetetlen hűségű óhitű katolikus, de tözs gyökeres magyar népnek buzgó imáját meghallgatni, és hogy valahára a kitüzött czélt elérhessük, egy külön magyar püspökség felállításával, vagy míg az létesíthető lenne, egy külön vicariatus szervezésével bennünket megvigasztalni, addig is esedezünk: méltóztatásuk megengedni, hogy a magyar egyesült óhitűek egy közös

gyűlésre H.-Dorogra összehivattathassanak, s belügyeiket rendezhessék, s az ott hozandó megállapodásokat felséged mint apostoli királyunk legmagasabb jóváhagyása alá felterjeszthes-sük, csak így remélhetünk üdvöt, boldogságot és megnyugvást.

Kik egyébiránt megmélyebb hódolótisztelettel s jobbágyi hűséggel maradtunk H.-Dorogon az 1966. évi máj. hó 3-ik nap-ján tartott közgyűlésünkben legalázatosabb és leghűbb jobbágyai Sz.-H.-Dorogh 8000 lélekből álló város választott képviselő-testülete.

A primáshoz intézett felirat.

Főmagasságú és főtisztelendő Herczegprimás úr! Krisztusban szeretett legkegyelmesebb lelki főpásztorunk! Az igazak kiáltanak, és az Úr meghallgatja őket, és minden nyomorúságaikból kiragadja őket, a zsoltár magasztos szavaival kezd-jük meg, Istenbeni erős bizalommal, sérelmes panaszunkat s orvoslást szükségű igazságos kérelmünket főmagasságod mint metropolitánk legbölcsebb ítélete alá bocsájtani, meg lévén győződve, miszerint az igazak kérelmei meghallgattatnak, s azok bajaikból kiszabadíttatnak, legmélyebb kézcsokolással kérvén főmagasságodat, miszerint ezt nagyfontosságú országos teendői között is kegyesen meghallgatni s bennünket hathatós lelkifőpásztori intézkedésével megvigasztalni méltóztassék.

Eminenciád előtt bölcsen tudva van, hogy e hazában a kétszáz ezeret felülhaladó számú magyar ajkú nép a katholicus hit görög szertartását követi, s e nép egyházi tekintetben orosz vagy oláh, divatosabban ruthén vagy román püspökök kormányzata alatt áll, ahhoz képest, mint a község egyik vagy másik püspöki megyének területén fekszik. Tudva van főmagasságod előtt, hogy e tőzsgyökeres magyar ajkú népnek az isteni szent szolgálat mai napig is a viszonyokhoz képest orosz vagy oláh nyelven mondatik, s el van attól zárva, hogy Istenét édes anyai magyar nyelvén, így értelmesen imádhassa. De végre igen jól tudni méltóztatik azt is, hogy a g.-szertartású katholicusok hitelvei szerint, mit az unionál

sem adtak fel, az isteni tiszteletnek a nép nyelvén tartása nemcsak megengedett, hanem helyeselve használandónak is taníttatik.

Egy század lefolyása óta buzgólkodtak őseink s buzgólkodunk mi utódok azon, hogy valahára, hitelveinkhez képest, édes anyai magyar nyelvünket az őt megillető diszes polczra, az úr oltárára telessük, s mindeneket elkövettünk, s elkövetünk, hogy jó Istenünket, szent Pál szavai szerint, értelmesen anyai nyelvünkön imádhassuk, ki meg írta, hogy imádkozzék a mi lelkünk, de úgy, hogy a mi énekünk mások által is megérthető legyen. Folyamodtunk ez iránt megyés püspökeinkhez, sürgettük egy ízben az országgyűlés előtt is, sőt legközelebb számos tagból álló küldötteink által kérelmünk teljesítését néhai boldog emlékü Popovits Vazul munkácsi püspök ő nagyméltósága előtt ismételve személyesen is szorgalmaztuk, esedeztünk a főtisztelendő káptalan előtt, hogy részesítsen bennünket ama üdvöt árasztó szent malasztban, hogy mi is, mint ruthén és román hitsorsaink, buzgón fohszkodhassunk saját nyelvünkön Teremtőnkhez, azonban mindezen törekvéseinket, többször nyert s reménnyel kecsgettetett biztatások daczára is, siker nem koronázta, mert habár megengedett is éneklészeinknek az istenitisztelet alatt magyarul énekelhetni, habár megengedett is, hogy miséző papjaink az epistolát és evangéliumot magyar nyelven olvassák fel, ez által lelki vágyunk nincs kielégítve, mert a szent misének többi nagyobb része, úgy az abban előforduló lelket emelő imák, szláv orosz nyelven mondatnak el, a nélkül, hogy mi abból csak egy szót is értenénk s így nemcsak szent Pál apostol tanítása ellenére papjaink által mondatni szokott imák és énekek értésétől vagyunk elzárva, hanem rajtunk ez által oly fájdalmas sérelem ejtetik, hogy nemzeti nyelvünk, hitelveink mellőzésével, jogos és törvényszerű helyéről kizáratik, és nekünk saját magyar hazánkban nem szabad az, amit minden idegen nyelvű, itt lakó hitrokonaink szabadon élveznek, hogy isteni tiszteletöknél anyanyelvöket minden megszorítás nélkül használhatják; fájdalmas sérelem ez reánk nézve, főmagasságú

Herczegprimás úr! fájdalmasabb annival inkább, mivel az egyházunkban használt érthetetlen orosz nyelv miatt, nemzetiségünkől kivetkezettnek, elkorcsosultaknak, a panszlavisztikus törekvések támogatóinak, szóval elég botrányosan és alaptalanul rusznákoknak, muszkáknak tartanak és gúnyolnak nemcsak azok, kik talán azt szeretnék, ha valóban azok lennének, hanem testvéreink, más vallásfelekezetű magyar ajkú polgártársaink; és pedig mi ünnepélyesen kijelentjük, hogy magunknál tözsgyökeresebb magyarokat nem ismerünk hazánkban, és nemzetiségünk iránti tántoríthatatlan fiúi szeretetben magunkat senki által felülmulatni nem engedjük.

Hogy tehát magunkat és utódainkat a méltatlan gyanúsítások alól felmenthessük, szükségesnek találtuk ebbeli sérelmeinket orvoslás végett felséges urunk királyunkhoz, annak magas kormányához s főmagasságodhoz mint törvényes metropolitánkhoz beterjeszteni, sőt zörgetünk ismét az országgyűlés előtt is, de nem mellőztük el a főtisztelendő munkácsi káptalant is ezek felől értesíteni, s óhajaink jóakarató teljesítésére újlag bizalommal felkérni.

Egész alázattal esedezünk tehát Eminenciádhoz, hogy a százezrek imáját és felkiáltását hallgassa meg s a zoltár szavai szerint ragadja ki nyomoruságukból, az orosz nyelv gyűlöletes járma alól, miként az igazak kiáltását meghallgatja az Úr s miként azokat nyomoruságaikból kiragadja az Úr.

Hogy határozott szent célunkat, az isteni szolgálatnak magyar nyelven tartását, elérhessük, alázatos nézetünk szerint csak úgy lehetséges, ha részünkre, kik ősi hitünkhöz, szertartásunkhoz szorosan ragaszkodunk, egy külön önálló, román és ruthen püspökségektől egészen elkülönített magyar ajkú püspökség állíttatik fel, Eminenciád mint metropolitánk egyenes felügyelete alatt. Azt hisszük, hogy ha román hitsorsosaink csak az alig múlt években két püspökség felállításával örvendtettettek meg, a kétszázezeret meghaladó magyar ajkú buzgó nép vallásos érdeke is megkívánhat annyit, hogy lelki épülésére, egyházi ügyeinek magyar szellembeni vezetésére, egy külön magyar ajkú püspökség szerveztessék. Vagy ha az a

mostani körülmények között kivihető nem lenne, alázatos kérelmünk oda terjed ki, hogy a munkácsi püspöki székhely azonnal egy kitűnő, honfiai érzelmeiről jól ismert egyházi férfiú által töltsék be, s részünkre egy városunkban székelő püspöki helyetteség létesíttessék. Ezen szerény kérelmünk teljesítését annyival inkább nem tartjuk megtagadhatónak, mivel ilyenkor a munkácsi megyében román hitsorsosaink Szigeten már 1723-ik év óta bírnak, s ha részünkre szükségessé vált annak felállítására már abban a korban, erős meggyőződésünk, miként mi tőlünk, magyaroktól, sem lehet ma annak szükségét elvitázni.

Ezekben összpontosítván óhajaink: esedezünk legmélyebb tisztelettel Eminenciád előtt, kegyeskedjék ezt legfőbb lelkipásztori figyelmére méltatni, s hathatós intézkedése által bennünket megvigasztalni, s igazságos ügyünket legjobb urunk királyunk Ó Felsége, és magas kormánya előtt nagy befolyású pártfogásával támogatni, s nekünk, buzgó katolikusoknak, nyújtson alkalmat egyrészt azért, hogy a különböző naptárokat is egyszer valahára egyesíteni lehessen; másrészt azért, hogy édes anyai nyelvünkön, hitünkben szilárdulva, dicsérhessük az Urat, s imádhassuk a Mindenhatót, szeretett hazánkért, királyunkért, Eminenciáért és minden jövővéért.

Kik egyébiránt, midőn atyai áldásáért esedeznénk, legmélyebb hódoló tisztelettel és alázattal maradtunk, kelt H.-Doroghon az 1866-ik év május hó 6-án tartott közgyűlésünkről stb.

A m. kir. udvari főkanzellárhoz intézett kérvény szövege:

Nagyméltóságú magyar királyi udvari főkanzellár úr!
Kegyelmes urunk!

Hazánk Tiszavidékén, s az úgynevezett Bodrogközön mintegy 74, a munkácsi püspöki megyébe kebeleztetett, parochiákban, de a többi megyék számos parochiáiban élő, összesen a kétszáz ezret meghaladó lelket számláló magyar ajkú egyesült óhitűeknek, emberemlékezetet felülmúló idők óta folyto-

nos óhajuk s legfőbb lelkivágyuk volt s ma is az, hogy hitelveikhez képest egyházukban az Istent édes anyai magyar nyelven imádhassák, s hogy az istenitiszteletet teljesen e nyelven szolgáltsák. Különösen mi, kik most is felszólalni kötelességünknek érezzük, számtalan ízben folyamodtunk megyés püspökeinkhez, támogatást kértünk az országgyűléstől s ismételve több ízben menesztelt küldöttségeink által szorgalmaztuk ez utóbbi időkben is egyházi kormányzatunknál méltányos és igazságos kívánalmaink teljesítését, de fájdalom, a mindannyiszor vett biztatások daczára annak örömét egészen mai napig sem élvezhetjük, bár ennek teljesítésétől függ e hazáját, nemzetiségét, s ősi vallását egyenlő hűséggel szerető buzgó nép jövője, s csak nemzeti nyelvének az oltárrai tételét adja meg s állítja vissza mélyen megrendült nyugalmát.

Midőn fájdalommal tapasztaljuk, hogy egyházi felsőségeink által is törvényesnek, a vallás elveivel is egyezőnek ismert kérelmünk, mindannyiszor határozottan adott biztatások, ígéretök után is, minden elfogadható indokolás nélkül, napról-napra halasztás örvényébe temetetik s teljesítése körül semmi komoly, beható intézkedés nem tétetik; bízva ügyünk igazságában, bízva abban, hogy csak olyat kérünk, minek megadásával kára senkinek sincsen, reánk nézve pedig és nemzetiségünkre életkérdés, s annak teljesítését hitelveink alapján követelni is jogosítva vagyunk, egyhangulag határoztuk el, hogy kérelmünk orvosoltatása s jogos kívánatunk teljesítése végett Felséges urunk királyunkhoz, s nagyméltóságodhoz, mint hazánk legfőbb kormányzékének főnökéhez folyamodunk, bízván nmtóságod igazságszeretetében, bölcs kormányzási tapintatában, hogy valamint szegény hazánk nagy és fájdalmas sebű gyógyítását szerencsés sikerrel eszközli, úgy a mi sajtó, s nem kevésbé fájdalmas sebünkre is gyógyító írt találand. Alázatosan esedezünk tehát, hogy igaz ügyünkben Felséges apostoli királyunk előtt hatalmas befolyásával szószólónk lenni, sérelmünk orvoslását eszközölni, és ez által méltányos kívánatunk teljesítését, a legjobb, hű alattvalóinak boldogságát szíven hordó, minden népeit törvényes igényeikre nézve kielégíteni

buzgólkodó, szentelt fejedelmünk atyáskodó kegyelme előtt keresztülvinni kegyesen méltóztassék.

Nmtóságú főkancellár úr, kegyelmes urunk! Sérelmünk, és pedig fájdalmas sérelmünk, nekünk az, hogy bár egy század lefolyása alatt, valamint őseink, úgy mi is utódok, soha meg nem szüntünk megyés püspökeinkhez folyamodásokkal, küldöttségekkel járulni, hogy vallásos alapelveinkhez képest, mely az istenitiszteletet mindenkor a nép nyelvén tartatni rendeli, nekünk is, tősgyökeres magyaroknak, azt saját édes anyai magyar nyelvünkön szolgáltatassák ki, s az általunk soha sem értett, de nyiltan vallva soha sem is kedvelt orosz szláv nyelv járma alól valahára oldoztassunk fel; és engedtessek még nekünk, miszerint Istenünket értelmesen, anyai nyelvünkön imádhassuk, és tegyenek bennünket saját hazánkban oly boldogokká, mint minők azon idegen nyelvű hitrokonaink, kik ama felséges joggal bírnak, s anyanyelvöket az oltáron háborítatlanul használhatni elég szerencsések, s ne legyünk mi mostohák saját édes anyánk, szeretett hazánk kebelén, azért, mert őt szeretjük s benne nemzetiségünket imádjuk, mert ősi hitünk s szertartásunkhoz hívek maradtunk.

Hogy ezen sérelmünket egyházi előljáróink is mindenkor sérelemnek beismerték, kétségtelenül tanúsítja az, hogy annak orvoslásán kisebb-nagyobb részben némelyek igyekeztek is. Így a liturgiális könyvek fordítása iránt akadályt nem gördítettek, minek a sikere lett, hogy több hazafias szellemű papjaink által fordítások eszközöltettek, s nyujtattak be átvizsgálás végett, azonban azok mai napig hevernek, a nélkül, hogy azoknak átvizsgálása komoly szándékkal czéloztatnék. Így megengedték, hogy egyházunkban szent misék alatt az énekesek magyarul énekeljenek, sőt a misét szolgáló papokat is fölhatalmazták, hogy mise közben az epistolát, és evangéliumot magyar nyelven mondhatják híveiknek. Ámde, kegyelmes urunk, ez bennünket ki nem elégíthet akkor, midőn annak többi részét még most is szláv-orosz nyelven teljesítik, s a magyar nyelvnek teljes jogábani behelyezését mindig elodázták, avval utasítván el bennünket, hogy a magyar nyelvnek az egyházba leendő

bevitelét illetőleg az engedélyezés egyedül ő szentsége: a római pápától függ. Ez az unió alkalmával kötött szerződéssel merőben ellenkezik. Azonban ennek kieszközlését is boldog emlékű Popovits Vazul püspök megígérte, s egy nagyszámú küldöttség előtt ünnepélyesen kijelentette, hogy a mennyiben annak semmi törvényes akadály sem áll utjában, hiszi hova-előbb kieszközölhetni, és hiszi, hogy rövid idő alatt az általa forrón szeretett magyar híveket magyar isteni tisztelettel vigasztalhatja meg. Fájdalom, ezen ünnepélyes ígéret is, mint a többi, teljesületlenül maradt.

Hogy mi annak az oka, miszerint annyi biztatások mellett mai napig is nemzeti nyelvünk mellőztetik s jogos kérelmünk teljesítése folytonosan elodáztatik, nehéz megérteni, de nem tévedünk, ha őszintén kimondjuk, hogy egyik okát abban véljük, miszerint az ígéretet tevő püspök úr, mielőtt szavát beválthatta volna, jobblétre szenderült; másik okát, habár fájlalva kell is kimondanunk, abban találjuk, hogy az egyházi kormányzatnál levő befolyást gyakorló egyházi férfaink egy része a divatos ruthenisztikus törekvések buzgó támogatói lévén, bennünket is, saját érdekekből, a köz szó-járás szerint elég tévesen, és mondjuk ki őszintén, elég rosszakaratúlag, oroszoknak tartván, a képzelt Ruthénia hiveiül kívánnak tekinteni, s így ügyünk előmenetelének utjába állván, még azon jobbakat is, kiknek hazafisága előtt ügyünk iránt tanúsított meleg részvétökért mindenkor elismeréssel hajlunk meg, kik a szent ügynek diadalt szerezni nem kis lelki erőmegfeszítéssel munkálkodnak, szokszor tapasztalt, mesterséges s néha nem a legildomosabb modorban nyilvánuló ellenműködéseik által gátolni törekednek.

Nagyméltósága úr! Ügyünk a haza, a nemzet közügye, nagy felelősség fekszik tehát vállainkon, ha annak előmozdítására, minden tőlünk telhető módon, nem igyekeznénk. Kötelességünk tehát nemcsak vallásos, hanem nemzetiségi szempontból is oda törekedni, hogy édes anyai nyelvünket az őt törvényesen megillető polczra és oltárra juttassuk, mert tudjuk, hogy a mely nemzet nyelvét az oltárra teheti, az a nemzet nem veszhet el s kötelességünk utódaink méltán bekövetkezhető

átkát eltávolítani, mely érne bennünket, ha reájuk hagynánk az anyai nyelvünkön, saját hazánkban zsarnokilag táplálkozó orosz nyelv már elviselhetetlenné vált súlyos jármát; s mulasztásunk által nekik hagyományoznánk ama nagy, lelkek ölé fájdalmat, mit oly hosszú idők alatt nemzeti nyelvünk mellözése miatt méltatlanul érezni kényszerülve vagyunk. S vajjon a haza feloldana-e bennünket ama nagy felelősség alól, ha tapasztalni lenne később kénytelen, hogy annyi sok ezer magyar ajkú hivat a nyíltan működő ruthénizmus dermedt karjaiba elolvadni engednénk; nem — kegyelmes urunk — ezen vétkes mulasztás nekünk soha megbocsátható nem lenne, nem annyival inkább most, midőn hazánkban minden idegen ajkú nép saját nemzetiségi igényeinek érvényt szerezni oly rohamosan törekszik, mert velünk együtt ők is osztják halhatatlan Kölcseink azon jósmondatát, hogy jaj a nemzetnek, mely ősi fészkeből kiüzetett, de jajabb annak, mely ősi nyelvétől fosztott meg.

Nmtóságú főkanzellár úr! Az első szomorú tapasztalatok után arról győződünk meg, hogy mindaddig, míg egyházi ügyeink vezetése közös román, vagy ruthén püspökök kormányzata alatt áll, a mi előhaladásunknak útja végkép el lesz zárva, vagy annak mindig újabb, és újabb akadályok lesznek elébe gördítve. Alázatos esedezésünket tehát ezeknek elhárításáért tesszük, és szavunkat ezeknek megszüntetéseért emeljük; kérvén exczellenciádat, miként ügyünket, mint a nemzetiség szent ügyét, magas figyelmére méltatni, s hathatós pártfogásával szerencsételni kegyeskedjék. Higyje el exczellenciád, hogy ez által nemcsak a szegény, de hű hazafiakból álló magyar ajkú egyesült óhitű nép, hanem az egész nemzet háláját érdemlendi ki, nincs a földön pedig nagyobb jutalom, mint a haza hálája s egy nagy nemzet méltó elismerése.

Igazságos ügyünknek diadalát tehát csak úgy hiszszük elérhetni, ha az összes magyarországi magyar ajkú g-szer-tartású katolikusok részére, egy külön önálló magyar püspökség állíttatik fel s midőn ezt kérjük, nem tulságost kérünk kegyelmes urunk; mert hiszszük, hogy ezen nagy számú hívek

lelki tüdve, vallásos és erkölcsi kiképezése épen olyan drága, épen olyan becses, s a magyar kormány figyelmére épen olyan méltó, mint román hitsorsosainké, kik a legközelebb multban is a magyar vallásalapból a lugosi és szamos-ujvári két új püspökségek felállításával vigasztaltattak meg. Ha azonban, jelen körülmények között e kérelmünk azonnal teljesíthető nem lenne, mi, mint jó hazafiak, kik az állam érdekét szem elől téveszteni soha se szoktuk s belátjuk, hogy az állam mostani pénzügyi viszonyai között mily nagy áldozat lenne egy püspökségnek felállítása, szervezése és ellátása, elég szerénységgel birunk arra, hogy ennek kedvezőbb időben leendő biztosítása mellett, ezuttal megelégedjünk azzal, hogy a munkácsi püspöki székhely egy köztiszteletben álló, hazafíúi érdemeiről s nemzeti érzelmeiről ismeretes egyházi férfiú kinevezése által sietősen betöltessék, azon nyilvános feltétel mellett, hogy ő püspöki hatalmánál fogva részünkre Hajdú-Dorogon székelő püspöki helyettest tartani, s a magyar egyházak ügyeinek intézkedési jogát arra átruházni utasíttassék.

Ezen szerény kérelmünk különben sem új eszmét tartalmaz, hiszen a románok, épen a munkácsi megyében, Máramaros-szigeten már ilyenekkel még az 1723-ik évben bírtak, s bírnak mai napon is, s ha az nekik megadható volt a multban, vajjon tőlünk jogosan megtagadható-e? Mért? Hogy pedig ezen püspöki helyettnökséget, a dorogi lelkészi állomással kérjük egybekapcsoltatni, azt hisszük, helyesen cselekszünk, mert hiszen egyházunk legnagyobb, a megye díszje s a magyarságnak magva, — mert lelkészei mindenkor kitünő állású férfiak voltak, kik rendszeren a szabolcsi főesperesi díszes hivatalt is közmegelégedésre viselik, kik közül többen a püspöki méltóságra is érdemesítették. Esedezünk továbbá; méltóztassék nekünk utat és módot nyújtani, hogy az összes magyar ajkú óhitű nép egyetemes kérelmét, — melyet most csak magunk vagyunk kényszerülve felterjeszteni — nmtóságodhoz feljuttathassuk, s e czélből méltóztassék megengedni, hogy egyházi ügyeink feletti tanácskozás tekintetéből egy közös gyűlésre a magyar g.-katholikus községek képviselőit meghívassuk, s a

tanácskozás eredményét, mint megállapodásunkat, jóváhagyás végett nmtóságodhoz alázatos tisztelettel bemutatnassuk.

Kitártuk kebleinket, előadtuk sérelmeinket, felsoroltuk kívánalmainkat, nincs tehát egyéb hátra, mint nmtóságodhoz ismételve alázatosan esedezni, miszerint bennünket magas figyelmére méltatni, s kegyes határozatával megörvendeztetni, méltóztassék.

Kik egyébiránt legmélyebb hódolattal maradtunk, kelt H.-Doroghon az 1866-ik év május hó 6-án tartott közgyűlésünkben.

A képviselőházhoz intézett kérvény.

Mélyen tisztelt képviselőház!

A haza és nyelv egyforma rangban álló két nevezet mindenféle népre, ha az a tiszteletben levő nemzetek sorából kitaloztatni nem akar. Nemzeti létet nemzeti nyelv nélkül gondolni is lehetetlen. Jaj a nemzetnek, mely ősi fészkeből kiűzetett, de jajabb annak, mely ősi nyelvétől fosztatott meg, ezt mondá egykor halhatatlan Kölcseink, s ki merné tagadni, hogy nagy szónokunknak, midőn e veséig ható nyilatkozatát tevő, nem volt igazsága, s ki merné tagadni, hogy mai napon is nincs igazsága! Ezekből azon következtetést vonjuk, hogy minden nemzet igyekezzék ősi fészket megtartani, s minden nemzet főkötelességének tartsa nemzeti nyelvét nemcsak házi körében fentartani, hanem azt minden áron oda juttatni törekedjék, hogy az őt megillető helyen mindenütt alkalmaztassék, még az oltárra is, nehogy a kötelességmulasztás által, a látnoki ihlettséggel megjósolt jaj következze be a nemzetre, s megfosztva legyen őseinek nyelvétől, őseinknek csaknem egyetlenegy tisztán fenmaradt örökségétől.

A mi őseink belátták, hogy ha szép nyelvüktől csak részben is megfosztatnak, nemzetiségükből vetköztetnek ki, elkövettek tehát mindent, hogy azt nemcsak saját családi körükben fentartsák, hanem azt az őt törvényesen megillető helyre, az oltárra is feljuttassák, mert jól tudták, hogy amelyik

nemzet saját édes anyai nyelvét az oltárra teheti, az a nemzet nem veszhet el soha. De beláttuk ezt mi is, utódok, s lelkesülve ama magasztos szavaktól, kétszeresen igyekeztünk s igyekezünk, elődeink dicső példáját követve, nemzeti édes anyai magyar nyelvünknek törvényes jogába való helyezését, egész tehetségünknek mérlegbe vetésével munkálni; a haza ezt megvárja tőlünk, a nemzeti nyelvünk iránti forró szeretet pedig ezt parancsolja nekünk.

A mélyen tisztelt képviselőház igen jól tudja, hogy e hazában a nemzet egy része az egyesült-görög szertartású katolikus hitet követi, kik között a kétszázézet meghaladó tősgyökeres magyarok őseiktől reájuk maradt ezen szertartásban találják üdvöket, de azt is jól tudja, hogy ezen magyar ajkú hivek, bár hitelveik nem csak megengedik, hanem Szent Pál apostol tanítása nyomán szükségesnek is találják, hogy Istenöket saját nyelvökön imádják, s részökre a szent szolgálatok is saját nyelvökön mondassanak, még is ennek ellenére, mai napig a ruthen, vagy román nyelv járma alatt nyögnek, s a szent szolgálatot általuk nem értett, de soha sem is kedvelt szláv-orosz nyelven hallgatni köteleztetnek, s így meg vannak fosztva attól, hogy Istenöket értelmesen imádhassák, meg vannak fosztva attól, hogy mint tősgyökeres magyarok, a Mindenek urát saját nyelvökön dicsérhessék.

Igen tisztelt képviselőház, mi alulírottak már hosszú évek során minden törvényes lépést megtettünk, hogy egyházi férfaink által hitelveinkkel egyezőnek tanított eme hó kívánatunknak sikert eszközözhessünk, s részesíttessünk ama dicső isteni szent malasztban, hogy buzgó imánkat mi is, édes hazánkban, mint a ruthen és román hitsorsosok, saját édes, anyai magyar nyelvünkön bocsájthatjuk az egek urához. Folyamodtunk egyházi főnökünk: a munkácsi megyés püspökhöz, zörgettünk már egy ízben az országgyűlés előtt és küldötteink által ismételve szorgalmaztuk egyházi kormányunkat, s bár mindannyiszor elismerést nyertünk kérelmünk jogos voltáról, számtalan ígéreteket és biztatásokat annak teljesíthetéseiről, fájdalom, mindezek daczára, az igazságosnak nyíltan beismert

s teljesíthetőnek kimondott kívánalmunk pusztában hangzott, s a halogatás örvényébe temettetett el, mind annyiszor okul hozatván föl, hogy egyházin könyvünkől incsenek jó fordítások s hogy pápai engedelem nélkül nincsenek jogosítva nyelvünket az oltárra tenni, azonban mindannyiszor újabb ígéretet tettek, hogy a fordítások iránt kellő intézkedéseket tesznek, sőt néhai boldog emlékű Popovits Vazul püspök ő exczellenciája által a felől is biztosítottunk, hogy ő szentségének jóváhagyását kieszközli, amennyiben e tekintetben semmi akadály sincs s bizton hiszi, hogy rövid idő alatt magyar ajkú hiveit teljes magyar isteni tisztelettel vigasztalhatja meg.

Ámde ezen biztatások még mindég a levegőben vannak, bár biztos tudomásunk van arról, hogy több buzgó hazafiui érzelmű papjaink fordításokat már eszközöltek s azokat felülvizsgálat végett az egyházmegyei kormányzathoz be is terjesztették, de azok mai napig érintetlenül hevernek s az illetők a mi lelki nyugalmunkkal mitsem törődve, azokat vizsgálat alá venni éppen nem sietnek.

Igaz, nem tagadhatjuk, hogy a főtisztelendő egyházi kormány, beismerve kérelmünk jogos voltát, belátván annak nem teljesítéséből származott elkeseredésünkől bekövetkező kellemetlenségeket, igyekezett sérelmünket cseppenként orvosolni, nevezetesen engedélyezte, hogy szent misék alatt az éneklésnél a magyar nyelvet használják, hogy a miséző papok az epistolát és evangéliumot magyarul mondják, s örömmel mondhatjuk, hogy annak s saját intézkedéseink és hazafiui szellemű lelkes papjaink közreműködése következtében még többnek is birtokában vagyunk. Ámde mi az, midőn édes, anyai, magyar nyelvünket sovárgó lelkünk az oltártól értelmes taplálékot nem nyer, s onnan orosz-szláv nyelven kénytelen hallani a szent imákat s miután nem érti, minden erkölcsi és vallási vigasztalás nélkül, csüggedt fővel távozni az Isten házából, fel nem tudván fogni okát annak, hogy egy hitet, egy szertartást követő ruthenek és románok mellett, kik anyai nyelvüknek teljes használatában vannak az oltáron is, miért éppen a

magyarok oly mostohák és szerencsétlenek, hogy saját hazájukban anyai nyelvükön még Istenöket sem imádhadják.

Ezeket megfontolva, nem csoda, hogy nagy és mély a mi fájdalomunk, nem csoda, hogy folytonosan kérünk, könyörgünk s mindaddig kérésünkkel, könyörgésünkkel fel nem hagyunk, míg édes, anyai nyelvünknek az oltáron is teljesen birtokában nem leszünk, s el fogunk mindent követni, hogy ősi nyelvünk-től meg ne fosztassunk, mert meg van írva: Jaj annak a nemzetnek, mely ősi fészkeből kiüzetett, de jajabb annak, mely ősi nyelvétől fosztatott meg.

Nem akarván mi a nagy felelősséget, mely nemzeti nyelvünk elhanyagolása s mellőzése miatt reánk háramolhat, s utódaink bekövetkezendő kárhozatását vállainkra venni, elhatároztuk tehát, hogy orvoslást a nemzet törvényhozó testülete előtt keresünk, alázatos tisztelettel esedezván, miként hazánk törvényeivel nem ellenkező hitelveinket teljesen megegyező, az unionális szerződésekkel pedig biztosított méltányos kérelmünk teljesítése mellett felemelt, gyenge, de őszinte szavainkat meghallgatni, miként az írás szavai szerint: »Az Úr meghallgatja az igazak kérelmét, s kiragadja őket az ő nyomorúságaikból«, s bennünket is a mi terhes bajunkból, az ó-szláv nyelv jármából kiragadni méltóztatassék.

Kérelmünket következőkben van szerencsénk részletezni:

1-ször. Miután az eddigi tapasztalatokból arról vagyunk meggyőződve, hogy addig kérelmeink nem teljesülnek, míg egyházi tekintetben ruthén és román püspökök kormányzata alatt leszünk; ennél fogva részünkre egy külön önálló görög szertartású katolikus püspökség felállítását és szervezését kérjük a magyar egyházi alapból. Azt hisszük, hogy ezen kérelmünkkel a szerénység határát nem léptük át, mert ha román hitsorsosainknak csak a legutóbbi időkben nem nagyobb számú hivekre két új püspökség, a szamosújvári és lugosinak, felállítása a magyar vallási alapból szükségesnek találtattak, kétséget nem szenved, hogy akkor a hazában kétszázezer lelket felülhaladó görög szertartású, magyar ajkú hiveknek is joguk van egy püspökség felállítását kérelmezni, mert hiszen ezeknek

lelki üdve is éppen olyan becses és éppen oly figyelemre méltó, mint bármely más e hazában lakó idegen ajkú testvéreké.

2-szor. Ha fennebbi kérelmünk, a mostani nehéz pénzvisszonyok között, az állam érdekeinek veszélyeztetése nélkül, azonnal teljesíthető nem volna, mi az állam magasabb érdekei előtt mint igaz hazafiak meghajolva, kérjük annak kedvezőbb időkből leendő felállítását törvényhozásilag biztosítani. Addig pedig az üresedésben levő munkácsi megyei püspöki széket egy honfiai érdekkel és érzelmekkel bíró egyházi férfit által sietősen azon feltétellel betöltetni, hogy a magyar püspökség felállításáig köteles legyen egy H.-Dorogon, mint a legnagyobb magyar ajkú g.-katholikus községben püspöki helyettesnökséget szervezni, s a magyar egyházak ügyeinek kormányzatát arra ruházni. Saját és az esztergomi érsek-hercegprímásnak mint metropolitánknak törvényes felügyeleti jogok épentartásával.

3-szor. Engedtetsek meg, hogy a kinevezendő püspök vagy püspöki helyettnök, hazánkban létező minden magyar ajkú g.-katholikus egyházközségeket, egy, városunkban tartandó közös gyűlésre összehívhassa, hogy ott saját egyházi ügyeinkről tanácskozva, megállapodásunkat legmagasabb jóváhagyás, szentesítés és törvénybe iktatás végett beterjeszthessük; egyúttal, hogy keresztülvihessük a két szertartású, de egységes katolikus egyháznak nem kis botrányúl szolgáló két különböző naptár egyesítését.

4-szer. Midőn a törvényhozó testület előtt ünnepélyes óvást teszünk, hogy bárki is bennünket oroszoknak vagy oláhoknak, vagy ha jobban tetszik, újabb elnevezés szerint románoknak vagy ruthénnek nevezhessen, nem késünk felkérni a magas hongyűlést, miszerint a ruthén és román nyelvek zsarnoksága alól megvédeni s azok ellenében törvényzikkileg nemzeti nyelvünk teljes használatában biztosítani kegyesen méltóztassék. Mi e világon egy nemzetiséggel sem vagyunk rokonságban, s így mi nem kecsegtethetjük magunkat egy más hasonnemzetiségű nemzetbeli beolvadás reményével, mert bár vallásos szertartásokban ismerünk is hitrokonokat, nyelv-

vüinkre nézve azonban csak édes magyar hazánkban találjuk testvéreinket, mert mi magyarok vagyunk s az örökkévalóságig azok akarunk maradni. Mi reánk illik a nagy költő ama szép mondata: »A világon e kívül nincsen számodra hely, áldjon vagy verjen sors keze, itt élned, halnod kell«.

A nemzetiség szent nevében emeljük föl tehát gyenge szavunkat, ismételve esedezvén, miként bennünket országos pártfogás alá venni, igazságos és méltányos kérésünk teljesítése által mint sokat túrt és szenvedett magyar ajkú görög-katolikusokat, megvigasztalni kegyesen méltóztassék.

Kik egyébiránt legmélyebb hódolattal maradtunk. Kelt H.-Dorog stb.

A feliratok eredménye.

Ezen feliratunktól méltán reménylettünk sikert, biztosan hívén azt, hogy vagy egyik, vagy másik helyen meghallgattunk s sérelmeink orvosolva, kívánalmaink teljesítve lesznek, annyival inkább, mivel ügyünk iránti érdekeltség az egész hazában kezdett emelkedni, úgy, hogy az országgyűlés is kérelmünk előadása alkalmával tetszésének hangos jelét adta. Fájdalom, ismét hiába vártunk, hittünk és reméltünk, mert újlag nagyot csalódtunk, s nemcsak hogy már népszerűvé is vált kérelmünk nem teljesített, hanem még folyamodásaink el vagy nem intézéséről sem értesítettünk. Mi dorogiak csak tűrhattunk, mivel] mi egyházi patronátusi joggal is birva, mindig igyekeztünk lelkészeink választásánál arra, hogy oly lelkészekkel birjunk, kik elveinket osztva, velünk egyetértve, intézkedéseinknek sikert eszközölve, ez által azt értük el, hogy lelkészeink hazafui közreműködésével egyházunkban nemzeti nyelvünk mindinkább nagyobb tért foglalt el, s érszrevétlenül annyira haladtunk, hogy az isteni tiszteletnél a magyar nyelv már túlnyomóvá lett. Kívül az egyházon pedig, mint temetkezéseknél, egyházi meneteknél, kereszteléseknél, esketéseknel

a magyar nyelv van rendesen használatban, s az orosz már csak mint a halálos beteg tengődik, várja minden perczen végkimulását, tulajdonképen reánk nézve már meghaltnak tekinthető, végkimulásánál nem maradunk háládatlanul, mert biztosíthatom a tisztelt olvasót, miként a nagyszerű requiemet s utánna még nagyobbyszerű tort megülni el nem mulasztandjuk, s ha még akkor élünk, áldomásivásra a nagyérdemű olvasót is szívesen elvárom. Azonban fájlaltuk, hogy azon községekben lakó atyánkfiai, kik sem anyagi, sem szellemi erővel rendelkezni s így az ügy mellett saját maguk felszólalni nem bírtak, önerejükből rendelkezni képesítve nem voltak, azok csakis igen kevés engedményben részesülnek, egyedül lelkészeik hazafiságára és jóakarására vannak utalva. Itt örömmel tudathatom azt, hogy lelkészeink az egész magyarság közt kiváló buzgalmat s igyekezetet tanúsítanak a szent ügy iránt, öregje és ifjúja, s bátran merem állítani, miszerint azok hazafiság tekintetében az első közt állanak s magukat senki által felülmúlatni nem engedik, bátran kiállják a versenyt bármely más vallású papsággal, sőt nem túlzok, ha mondom, hogy némi tekintetben azokat felül is múlják. Igaz, hogy akad egy-kettő, kik részint koruknál vagy a hosszas idő óta megszokottságnál fogva, már nehezen tudnak megválni az orosz nyelvtől, s úgy nagyon ritkán, vagy épen nem is használják egyházukban a magyar nyelvet, de ezek oly kevesek s annyira feltűnés nélkül teszik ezt, hogy a legrosszabb akarat sem gyanusíthatja őket hazafiatlansággal vagy épen a magyar nyelv iránti gyűlölséggel. Általában papjaink még a felföldön is nagy részben igaz magyar szelleműek, hiszen a Krajnán a magyar nemzetiséget csaknem kizárólag ők képviselik, ők tartanak magyar házat s ők a magyar irodalom egyedüli pártolói, s ott a békés szellemű ájtatos ruthén hitsorsosink közepette épen oly szívósan megtartják becsületes magyar érzelmüket, mint az Alföld bármely magyar községében működő paptársaik. Volt szerencsém tapasztalni nem egyszer, a szabadságharc utáni menekülésem alkalmával, mert fél évet épen a Krajna különböző helyein töltöttem el, hogy társaságban azon paptársaik iránt, kik gya-

nusak voltak ruthénizmusai apostoloskoásukról, mely hidegséget s bizalmatlanságot tanúsítottak s engem s hasonló sorsban ott tartózkodó menekült társaimat óvakodásra s azoktól tartózkodásra figyelmeztetni soha el nem mulasztották. No de nem szorult az ő hazafiságuk az én védelmemre, én csak azt mondom, hogy adjon Isten e hazának sok oly jó és hü polgárokat, minő az úgynevezett orosz-papok nagy többsége. Konkoly a legszebb tiszta búzában is van, irtani kell.

De térjünk vissza felvett tárgyunkhoz. Mint említém, folyamodásunknak nem lett semmi sikere s várakozásunk ismét csak eredménytelenül telt el, türelmünk kezdett fogyni, ingerültségünk pedig fokozódni s csaknem a tetőpontra hágott, midőn a makói esemény, hol magyar ajkú hitsorsosinkat saját egyházukban, az eddigi gyakorlat ellenére, püspöki rendeletnél fogva, magyar nyelven énekelni nem engedték, tudomásomra jutott, az abból következő botrány köztudomásúvá vált, sok hírlapi cikkekre nyújtott alkalmat s mint tudom, még vizsgálat tárgyává is tétetett, általában az akkori n.-váradai püspök: Pap-Szilágyi ellenében közfőháborodást okozott. Ekkor a makóiak is felszólaltak s Dorogra boldog emlékü bátyám: Farkas Istvánhoz, ki a magyar ügynek holta napjáig hatalmas és tekintélyes előmozdítója s a ruthénizmusnak valódi ostorozója volt, levelet intéztek, hogy a magyar püspökség felállítása s a magyar nyelvnek oltári nyelvvé emelése iránt megkezdett működésünket ne hagynánk félbe s a további lépések tételénél az összes magyar ajkú g.-katholikusok érdekében az összes magyar egyházakat vonnánk körünkbe. Bátyám ezen megkeresést hozzám hozta s nekem, ki már akkor ezen ügynek mintegy vezetője s a további teendőknél irányadója voltam, átadta. Kölcsönös értekezés után megállapodtunk abban, hogy oda kell törekednünk legelőször is, miként egy egyetemes gyűlést tarthassunk s az ott hozandó határozat értelmében járjunk el tovább. Az idő kedvezőbbre fordult, a nemzet s a fejedelem között a béke helyreállt, a felelős miniszterium kineveztetett, a társadalmi élet szabadon mozgott, a gyűlésezési jog nem akadályoztatott. Csekély személyem Dorog város

kormányzatának élére választatott. Ily körülmények között természetesen nagyobb kedvvel, ujult erővel s biztosabb reménnyel léphettünk ismét a küzdőterre, erős hitünk lévén, hogy most már biztosan pályanyertesek leszünk. Minthogy magam is azon meggyőződést kezdettem táplálni, hogy kérelmünknek csak azért nincs sikere, mivel az ügyet csak magunk mozgatjuk s időközileg értesültem, hogy Szabolcsból, a Nyirből és Zemplénből a Bodroghözkörről s Makóról is intéztettek az országgyűléshez feliratok, igyekeztem egy Dorogon tartandó nagy gyűlésnek útját egyengetni. Itt felemlítendő a h.-dorogi segédlelkész t. Görög Pál, ki szép tehetséggel, józan haladású eszmékkal, fiatal erővel s a mellett lelkes magyar érzellemmel felruházva, mindenütt velem működve, egyik nagy harczoza lett az ügynek, s hogy Szabó György főesperes úr is oly hatalmas támogatójává és személyes részvételével oly buzgó előmozdítójává vált annak, őszintén kimondva, csakis ezen segédlelkész úrnak s az ő meggyőző buzgó törekvésének lehet köszönni. Ily támogatás és közreműködés mellett ezen nézetem Dorog város lelkes közönsége által nemcsak elfogadtatott, hanem a szükséges költségek viselése is elrendeltetett, valamint elhatároztatott, hogy a megjelenendő küldöttek, mint a város vendégei, a gyűlés napján nagyszerű lakomával tiszteltessenek meg. Úgy ennek, mint a meghívásoknak eszközzésére elnökletem alatt egy bizottság alakíttatott. A bizottság munkálkodását megkezdte s azon községeket, melyeket köztudomás és egyházi névtár szerint magyar ajkúaknak hittünk és megállapíttatott, külön kijegyezvén, az 1868. évi ápril hó 16-ára kitűzött egyetemes gyűlésre meghívni nem késett, de ezeken kívül meghívást intézett még sz. kir. Pest városához, mennyiben tudta, hogy Pesten többen az értelmiséghez tartozó magyar ajkú hívek tartózkodnak, sz. kir. Debreczen városához, hol mintegy 500 magyar ajkú g.-katholikus lakik, sz. kir. Kassa városához, Szatmár-Németi és Nagy-Bánya kir. városokhoz, hol szintén magyar ajkú hívek s tekintélyes egyházak vannak, meghívott még ezeken kívül több nagyobb rendezett tanácsú városokat is, melyeknek ügyünk iránti érdek-

lődéséről meg volt győződve. Hogy minő lelkesedéssel fogadták meghívásunkat általában, annak bizonyságául e munka hátulján levő függelékben többeknek válaszát s egyeseknek a nyilatkozatát becsatolni czélszerűnek tartottam. A gyűlést megelőző napon már megérkeztek az ország különböző vidékeiről az egyházak képviselői, sok egyházi férfiak s más vallásfelekezetű rokonaink, kik a szent ügy iránt érdekelték magukat, szóval, oly számosan érkeztek, hogy a különben csendes, igénytelen kis városunk egyszerre zajossá vált s mint egy nagyvárosi színt öltött magára. A vendégek tiszteletére, kik mind el voltak szállásolva, a városházán, a tornyon, kaszinón, iskolán s több más helyeken nemzeti zászlók lobogtak. Hogy fogadásuk mindenütt igazi magyar szivességgel találkozott, kétséget nem szenved, városunk lakosainak e tekintetben különben is ismert vendégszeretete arról kezeskedik. Volt süítés, főzés, kínálás, mindenki igyekezett vendégeit lehető legjobban ellátni s nem is hiszszük, hogy az ellen valakinek kifogása lett volna. Azután megtelt a kaszinó, városháza, egyházi lak sok idegen arczú, de szerető testvérként jött és fogadott vendégekkel, kik kevés ismerkedés s eszmecserélés után siettek szállásaikra uti fáradalmaikat kipihenendők. Elérkezett végre a nagy nap, reggeli 8 órakor megszólalt a hazánkban csaknem páratlan gyönyörű hangú harang (ezen harangokat nagy Szécsényink is megnézőn és meghallgatván, kitünő dicsérettel halmozta el, Pozdech Ferencz szakértő pedig a három harang harmóniáját páratlannak mondta) összehívni a hívőket, kik a városházánál összegyűlvén, onnan testületileg, temérdek nép kíséretében, vonultunk az épen kijavítás és nagyobbítás alatt álló templomunkba, hol számos segédlet mellett fényes isteni tisztelet tartatott magyar nyelven, nem kis meglepetésére vidéki hitrokonainknak s más vallásfelekezetű vendégeinknek, s nem kevésbé volt meglepő azon gyönyörű összhangzó éneklés sem, mely fáradhatatlan éneklésünk: Lázár József által betanított iskolásgyerekek s iparosokból alakult énekkar működésével adatott elő, természetesen a Kölcsey himnus sem maradván el. Az isteni tisztelet végeztével a városházához tértünk vissza

s miután a különben elég tágas gyűlésterem a megjelent küldötteket és a nép ezreit befogadni nem volt elégséges, közhaj szerint az ülés a városház udvarán, Isten szabad ege alatt, harsogó éljenek közt, e sorok írója által nyitvatott meg. Az Isten is kedvezni látszott buzgó törekvésünknek, mert szép derült tavaszi nappal ajándékozott meg bennünket. Mindenekelőtt a megbízólevelek vétettek tárgyalás és igazolás alá, ezekből kitünt, miszerint személyesen 220 képviselővel és 20 lelkészszel megjelent 33 anyaegyház, továbbá 19 község és egy egész esperesi kerület 11 lelkészszel a gyűléshez intézett megbizással s így összesen 52 község 31 pappal vett részt az alkotó gyűlésben (maga egy tekintélyes püspöki megyét képez). Képviselve volt pedig Szabolcsmegye, Hajdúkerület, Bihar, Zemplén, Bereg, Máramaros, Abauj-Torna, Szatmár és Csanád vármegye, továbbá sz. kir. Debreczen városa s több ezer részint helybeli, részint vidéki hallgató nép. A gyűlés folyamáról legbizonyosabb adatot nyújt a jegyzőkönyv, annál fogva azt itt egész terjedelmében vezetem be, részint azért, mert az soha se volt közrebocsátva, részint azért is, hogy az összes létező adatok egybegyűjtve adassanak át az utókornak, s az olvasóközönség is együtt találhasson fel mindent, mi ezen ügyre vonatkozik.

A magyarországi magyarajkú görög katolikusok egyetemes országos ülésének jegyzőkönyve.

Az 1868-ik év ápril hó 16-ikán, Sz.-H.-Dorog város közönségének fölhívása nyomán, a magyarajkú görög katolikus hívek számos egyházközségeinek küldöttei s lelkészei, az előzőleg tartott szent mise meghallgatása után, nevezett Dorog város-házánál, hatósági engedély mellett, egybegyűlvén, városi főhadnagy, tekintetes Farkas Lajos úr által vallási és hazafiúi buzgalommal áradozó meleg szavakkal üdvözöltettek, s egyszersmind fölhívtak, hogy a gyűlés és tanácskozás vezetésére elnököt és jegyzőt válaszszanak.

Minek következtében elnökül Farkas Lajos H.-Dorog város főhadnagya, jegyzőül pedig Szilvásy István, a makói gör. katolikus egyház egyik küldötte és Csanádmegye főjegyzője, közfelkiáltással megválasztatván, a gyűlés — mint az összes magyarajkú görög katolikus hívek népgyűlése — magát alakultnak nyilvánította.

Jelen voltak: H.-Dorog, Debreczen, Makó, Ó-Pályi, Tas, Tornyospácsa, Parasznya, Hodász, Kántor-Jánosi, Nagy-Léta, Pilis, Bököny, H.-Böszörmény, N.-Kálló, Szerencs, Zombor, Bács-Aranyos, Hugaaj, Tolcsva, Új-Fehertó, Tokaj, Fábiánháza, Gyulaj, Kotaj, Pázone, Tiszabüd, N.-Károly, Kállósemjén, Biri, Szakoly, Buj, Szárazberek, Karász, Bese városok, illetőleg községek képviselőiben és pedig: *Dorogról* főesperes és helybeli lelkész Szabó György, T. Görög Pál, Komsza István segédlelkészek, Farkas Lajos h. ügyvéd és elnök, Farkas Pál, Dállyai Papp József, Volosimovszky József h. ü., Görög István, Kozák György, Áncsán János városi tanácsnokok, Magyar Antal fő-, Fejér György aljegyzők, Farkas István h. ü., Mots András h. ü., Farkas András, Magyar Lajos h. ü., Kiss Ferencz, Szakál Antal, Pogácsás Mihály, Pál György, Nagy János, Bencze István, Magyar György, Gombos István, Szilágyi András, Pál János, Czifra Ferencz, Petrus Sándor, Molnár György, P. Szűts János, Farkas Sándor, Szabó Mihály, Görög Imre, Bába György, Tóth Bálint, Csonka János, Czifra Mihály, Gyúró István, Tóth János, Papp Ferencz, Csata Mihály, Orosz Mihály, Kovács János h. ü., Balsai Gábor, Oláh István, Görög Péter, Jeles Mihály, Balogh Antal, Pogácsás István, Tóth Péter, Gurbán János, Fodor János, Eötvös Pál, Kiss János, Papp József, Szabó Mihály, Szilágyi Péter, Zsadányi Mihály, Brán Péter, Percze István, Fejérvári Mihály közbirtokosok, városi képviselők s illetőleg egyházi tanácsosok. — *Debreczenből*: Ketskés János h. ü., Mertse Antal, Nozdrovitzky István polgárok. — *Makóról*: Szilvásy István h. ü., csanádmegyei főjegyző, Fejérvári Imre közbirtokos, Sonkovits István egyházi főgondnok. — *Ó-Pályiból*: Molnár Ferencz főbíró, Margitits Mihály birtokos polgár. — *Tasról*: Lucza Mihály, Fekete József, Plesitzki

György, Lucza Antal egyházközségi tagok. — *Tornyospácsról*: Iványi János lelkész, szentszéki ülnök, Lengyel István egyházi gondnok. — *Parasznyáról*: Nagy Miklós, Vajda János h. ü. közbirtokosok. — *Hodászról*: Rátz György, Kritsfalusy Sándor, Kutka György és Makár László birtokosok. — *Kántor-Jánosi-ból*: Szender János, Balugyánszky András birtokosok. — *Nagy-Létáról*: Kabay János, Lengyel Mihály, Popovits Sándor egyházi tanácsosok. — *Pilisről*: Roskovits Ignác lelkész, Roskovits Manó egyházi tag. — *Bökönyből*: Jámbor Antal lelkész, Bátskay Mihály tanító, Pák Antal éneklész, Lakatos Mihály, Mikli Mihály, Vasas János, Maiszán Péter, Hörnyák András egyháztagok. — *N.-Kállóból*: Appel Sándor adóhivatali ellenőr, Nagy János h. ü., Blajer Miklós orvos, Molnár Pál h. ü., Béres Ferencz egyházi gondnok. — *H.-Böszörményből*: Orosz Gyula lelkész, Székely Demeter városi tanácsnok, Molnár Ferencz, Molnár Lázár éneklészek, Móritz Mihály, O. Varga András, Kelemen Bálint, B. Varga Péter, I. Varga János, Székely János, idősb Kelemen György, Panyi János, Varga Miklós, B. Varga István, Szilágyi Demeter, G. Varga György, Lázár Ferencz, K. Nagy István, Kopcsa István, ifj. G. Varga Mihály, Fülöp János, Varga Illés, Szilágyi György, Kiss Sándor kisbirtokosok és egyházi tagok. — *Szerencsről*: Bányai János lelkész, Tóth György, Tóth Mihály, Dankó Mihály egyházi tagok. — *Zomborból*: Bukovszky János, Leskó János, Korpos Mihály egyházi tagok. — *Bács-Aranyosról*: Tivadar András lelkész, Orosz János, Miskolczi András egyházi gondnokok. — *Hugyajról*: Sipos Bazil lelkész, Lakatos Miklós, Nagy András, Orha György, Papp Miklós, Nagy János, Lakatos Miklós Lencsés András, Nagy Sándor egyházi és községi előljárók. — *Tolcsváról*: Ménesy László h. ü. közbirtokos, Takáts János egyházi gondnok. — *Új-Fehértőről*: Orosz János lelkész, Novák János főbíró, Mosolygó József, Mosolygó Miklós, Mosolygó Ferencz, Szilágyi Miklós, Papp József, ifj. Orosz János, Kuk András, Mosolygó István egyházi tanácsosok és birtokosok. — *Tokajból*: Kovács József egyházi gondnok. — *Fábiánházáról*: Farkas Ferencz lelkész, Gólya András, Kotán Mihály, Huszti

Mihály egyházi előljárók. — *Gyulajról*: Lasa László, Papik György, Kiss György, Kiss János egyházi tagok. — *Kotajból*: Orosz Mihály, Dobránszky Pál, Dobránszky János kisbirtokosok, Dobracsik Mihály egyházi gondnok. — *Pázonyból*: Lázár Mihály lelkész, Botka János, Béres János, Hajdú István egyházi tagok. — *Tiszabüdről*: Tóth József, Szabó János, Csungovits Bazil, Zajác Mihály, Román László, Csoma György egyházi tagok. — *N.-Károlyból*: Hajdú Manó h. ü., Papp János, Tanácskovits József egyházi tagok. — *Kállósejnyéből*: Fekete István lelkész, Pál Ferencz, Fülöp Gábor, Bucsuj Demeter egyházi tagok. — *Biriből*: Gyiraszin Ferencz egyházi gondnok. — *Szakolyból*: Harezi Sándor, Pál János, Kapitány Mihály, Rácz Miklós egyházi tagok. — *Szárazberekéről*: ifj. Papp János és Rádai János egyházi tagok. — *Karászból*: id. Vályi János lelkész. — *Bojrról*: id. Lámfalusy János lelkész mint küldöttek.

I. Mindenekelőtt fölvétettek Gebe, Leleszpolyán, Sárköz-Ujlak, Kis-Várda, Falutska, Levelek, Visk, Damots, Jánk, Dobra, Mária-Pócs, Szántó, Pere, Érkéncz, Szatmár-Németi, Porcsalma, Kokad, Ajak, Görönböly községek, illetve városok meghatalmazásai, melyek szerint a népgyűlésnek határozatát magokra nézve kötelezőnek kérik tekintetni, továbbá fölolvastattak a nyírvasvári, szentmiklósi lelkészek s a kassai esperestség lelkészeinek lelkes levelei, melyben az ügyet magokévá tévén, a gyűlésnek további intézkedéseiben megnyugosznak. Sz. kir. Debreczen város közönsége pedig megküldi azon lelkes határozatát, miszerint ezen ügynek közhatósági pártolás útján leendő előmozdítását igéri.

Örvendetes tudomásul vétetvén, a fölolvastott iratok jegyzőkönyv épségeül ahhoz csatoltatni s megtartatni rendeltetnek.

II. Elnöklő főhadnagy úr köztetszésben részesült velős beszédében előterjeszti: miszerint Sz.-H.-Dorog város közönsége, a magyarajkú görög szertartású katolikusok számára külön püspökség fölállításának s a magyar liturgia behozatala s alkalmazásának szükségességétől áthatva, az érdeken a jelenlegi országgyűléshez kérelemmel járult, sőt mint köztudomásra

is van, ugyanezen ügyben más egyházi községek is tettek kérelmi lépéseket, a miben mindezekre válasz mai napig sem érkezvén, az ügy függőben van. Czélszerűnek tartotta tehát Dorog város közönsége a magyarajkú görög katolikus egyházközségeket, a mennyiben ezekről a különben annyira kívánatos statisztikai adatok hiányában tudomással birt, külön megkeresés útján fölhívni, hogy e mai napon itten küldöttségeik által magokat képviseltetvén, ez ügyet ujabban s közösen tárgyalás alá vegyék, s azt egyetemleg felkarolva, hová előbb biztos és teljes sikerre emeljék. Azon mély érdekeltség, és fokozott készség, melyet az illető egyházközségek, még a legtávolabb vidékekről is, számos képviselőiknek kiküldetésével tanúsítottak, Dorog város közönségének ebbeli lépését, fölhívását, teljesen igazolja, másrésről pedig azt legmelegebb örömmel gerjeszti, hogy ezen közérdekű ügy alkalmából a hitsorsos egyházközségek tisztelt képviselőit kebelében fogadhatja. Az összes görög katolikus hívek népgyűlésének, illetőleg tanácskozásának tárgyát tehát, egy magyarajkú görög katolikus püspökség létesítése, és az egyházakban divatozó orosz és oláh nyelvű liturgiák helyett a magyar liturgiának alkalmazása képezi, mire nézve a népgyűlés figyelmét és higgadtságát fölkéri.

A minden oldalról kifejtett élénk tanácskozás folytán kétségtelenné vált:

Hogy hazánkban ma már nemcsak a görög keleti hitvallásúak, saját nemzetiségű oláh és szerb püspökségekkel ellátva, de a legközelebbi múltban létesített szamosújvári és lugosi görög szertartású katolikus püspökségek területének kikerekítését is főleg, sőt egyedül a hívek nemzetisége határozza.

Hogy ámbár a magyarajkú görög szertartású katolikus hívek száma is a kétszázazert megközelíti, mégis ezekre, mi reánk eddig semmi tekintet sem volt, s így elszórta különböző püspökségek alatt állunk.

Hogy különösen a munkácsi görög szertartású katolikus püspökségben még mai napig is oly nagy a parochiák száma, miszerint azoknak püspöki kánon szerinti

administrációja, a püspökség minden buzgalma ellenére is, csaknem lehetetlenséggel határos.

Hogy a görög szertartású katolikus püspökségeknek a túlnyomó többségben levő orosz és oláhajkú hitfeleink nemzetisége szerinti kikerekítésével, mi magyarajkiak, nemzetiségünkre nézve valóban, sőt, mint a legközelebb létezett abszolút korszak alatt fölmerült számos körülmény s még több esetek igazolják, tetteleg veszélyeztetve vagyunk.

Hogy a fentebbiek nyomán egyrésztől számunknál fogva méltán jogosítva, másrésztől pedig úgy a vallási, mint nemzetiségi szempontból kényszerítve vagyunk egy külön, önálló, magyar, görög szertartású katolikus püspökség fölállítását kérelmezni.

Kétségtelenné vált továbbá a magyar liturgiát illetőleg, miszerint görög katolikus egyházunk tanai s törvényei egy nép nyelvét sem zárják ki, hogy liturgikus nyelvül használtassék, sőt követelik, hogy a liturgia a nép nyelvén tartassék; mellőzve e szempontot, mely nemzetiségünk érdekében a magyar liturgiát méltán és jogosan követeli, egyedül annak konstatálására szorítkozik e népgyűlés, miszerint a magyarajkú görög szertartású katolikus híveknek a magyar liturgia vallási s teljes lelki szükségét képezi, mely évszázadok óta várja kielégítését.

Mert nem szenved kétséget, hogy a jelenleg egyházunkban használt orosz és oláh liturgia vallásos buzgóságunk s népünk erkölcsiségének kifejlését teljesen akadályozza, mert a nép az iskolában reá erőszakolt idegen liturgiális nyelvből mitsem értvén, nélküli azon magasztos tanok s énekek jótékony hatását, mely az embert teremtője s megváltója körébe emeli, sőt épen az idegen nyelvű liturgia képezi forrását azen vallási közönynek, mely napjainkban s körünkben mindinkább tért foglalni látszik.

De ha igaz, hogy az erkölcsiség a polgári erények forrását képezi, ha igaz, hogy a vallásosság azon erköl-

csiség kútfeje s alapja, úgy igaznak kell lenni, hogy a vallásosság fejlesztése, a társadalomnak első szüksége, a közkormányzat legfelsőbb hivatása, kötelessége.

S miután magyarajkú hitfeleink azon szerencsésebb egyház községei, melyekben egyes lelkészek dicséretes buzgalma és különösen a legközelebb elhalt munkácsi püspök kegyelméből a kántorális énekek magyar nyelven zengedeztetnek, önmagukon tapasztalják és érzik, hogy a vallásosságban és erkölcsiségben öregbedtek, és így a magyar liturgia közhasznúsága s szükségességéről Isten és világ előtt bizonytságot tenni képesek és készek, emélfogva magyar nyelvünknek oltárainkra leendő fölemel-tetésére nézve bővebb bizonyítékok felsorolása teljesen feleslegessé válik.

A magyar liturgia behozatalát, szerény nézetünk, tudomásunk szerint, nem is gátolja más, mint hogy a liturgikus könyvek még ez ideig elfogadhatólag magyar nyelvre áttéve s közrebocsátva nincsenek.

Mindezeknél fogva egyhangúlag elhatározottat, hogy a kétszáztezernyi magyar görög szertartású katolikus hívek számára egy külön magyar püspökségnek föllállítása és a liturgiális könyveknek, tehetetlen szegénységünk méltatasa mellett, országunk, jelesen a vallási s tanulmányi alap költségén magyar nyelvre leendő áttétele és magyar nyelvünknek a görög szertartású katolikus egyházban liturgikus nyelvül leendő szentesítésének illető helyen — ha csakugyan szükséges lenne — kieszköz-lésére urunk apostoli királyunk ő császári felségéhez job-bágyi hódolattal legalázatosabb kérelmünket benyújtani, valamint országgyűlésünk, mélyen tisztelt képviselőházunk-hoz ez érdekből ismételten kérelemmel járulni.

Továbbá határozottat, hogy mind az ország pri-mása, az esztergomi érsek ő főméltósága, mind a munkácsi püspök ő méltósága fölkéressék, hogy ezen kérel-münket bölcs és magas egyházi befolyásukkal az illető helyen támogatni, sőt azt igaz katolikus híveik érdekében

magukévá tenni és hova-előbb sikerre emelni kegyeskedjenek; egyszersmind H.-Dorog város közönsége megkeresetik, hogy a képviselőházhoz intézendő kérvényt maga utján az ország valamennyi törvényhatóságaival közölni s ezek pártolását az ügynek megnyerni sziveskedjék.

Nehogy pedig jelen kérvényünk bármi okból is az előbbiekhöz képest háttérbe szoruljon, Hajdú-Dorog város közönsége kedvesen tapasztalt és mélyen érzett ügybuzgóságának kikérése mellett, elnöklő főhadnagy Farkas Lajos úr elnöklete alatt, főtisztelendő Szabó György dorogi lelkész s szabolcsi főesperes, Farkas István közbirtokos és képviselő h. ü., Roskovits Ignác pilisi lelkész-Farkas Sándor képviselő, Ketskés János h. ü. debreczeni polgár, Jámbor Antal bökönyi, Orosz Gyula h.-böszörményi lelkészek, Molnár Pál h. ü. nagykállói képviselő, Komsza István, Görög Pál h.-dorogi s. lelkészek, Lázár Mihály pázonyi lelkész, Kovács János Hajdu-kerületi táblabíró, Fejér György Dorog városi aljegyző, Béres Ferenc nagykállói egyházi gondnok, makói küldöttek: Szilvásy István Csanádmegye főjegyzője, Fejérvári Imre közbirtokos, Sonkovits István odaváló egyházi gondnok, Hajdú Manó nagykarolyi h. ügyvéd, Iványi János tornyospácsai, Fekete István kállósemjéni lelkészek, Székely Demeter H.-Böszörmény városi tanácsnok, Mertse Antal debreczeni polgár, Farkas Ferencz fábiánházi lelkész, Kabay Sándor nagylétai egyházi gondnok, Novák János fehértói egyházi gondnok, Tivadar András bács-aranyosi lelkész, Benyitzky Elek szentmiklósi lelkész, Mészáros Károly ungyári h. ü., Mezősy László tolesvai közbirtokos és a h.-dorogi egyházi tanács tagjaiból ezennel egy állandó bizottság alakíttatik s megbizatik, hogy jelen határozat értelmében szükséges folyamodványok szerkesztését s azoknak az illető helyeken, különösen pedig ő felségéhez személyesen, és a munkácsi püspöknek szintén személyesen kikérendő vezérlete mellett leendő átnyújtását, a mennyire lehet, jövő május hó végéig eszközöljék s az eredményről,

illetőleg a felmerülő nevezetesebb mozzanatokról a magyarajkú egyházközségeket értesítse.

Meg levén győződve ezen népgyűlés, miszerint a fentebbi bizottság, az ügy szentségétől áthatva, annak előmozdítására, sikeresítésére teljes lelkéből s minden erejéből készségeskedend.

III. Indítványoztatott, hogy miután Hajdu-Dorog város a magyarajkú g. katolikus hívek legnépesebb egyházközségét s egyszersmind ugyanazon hívek lakta vidékének központját képezi, ennél fogva a kért püspökség székhelyéül kéressék kijelölni.

A népgyűlés ezen előterjesztett indítványt mind indokaira nézve helyesnek, mind pedig saját érzelme, valamint a czélba vett püspökség fénye s érdekei igényeihez képest teljesen megfelelőnek s minden tekintetben kielégítőnek találván, azt egész terjedelmében magáévá teszi, elfogadja, s ezennel határozattá emeli, s egyszersmind ezen ügy előmozdítására kiküldött bizottságot oda utasítja, hogy a felterjesztendő kérvényben a püspökség székhelyéül Sz.-H.-Dorog városát befoglalja.

IV. Végre H.-Dorog város nagyérdemű közönsége ezen közérdekű ügy fölkarolásával

az összes magyarajkú g. sz. katolikus híveket legbensőbb hálára s legmélyebb tisztelet és köszönetre kötelezván, midőn jelen népgyűlés a nagyérdemű közönségnek eme lekötelező ügybuzgóságáért szíve mélyéből fakadt hálás érzetét kifejezné, egyszersmind fölkeri, hogy nemes keblének magasztos sugallatát követvén, az ügyet továbbra is ismert s oly kedvesen tapasztalt ügyszeretetével ápolni és erélyével támogatni sziveskedjék, s hogy ezen jegyzőkönyvet, az összes ügyiratokkal együtt, városi levéltárában a késő utókor számára elhelyezni, tekintőleg elfogadni méltóztassék.

Ezek után a jegyzőkönyv hitelesítésére a gyűlés továbbfolytatását holnap reggeli 8 órára elnök úr kitűzvé, az ülés eloszlott, Jegyzette: Szilvásy István, gyűlési jegyző.

Az 1868. év ápril hó 17-én folytatva tartott népgyűlés jegyzőkönyve:

V. A tegnapi ülés jegyzőkönyve egész terjedelmében fölolvastatván

hitelesítettet.

VI. Ugyanekkor fölolvastattak Gelse, Kőkényesd községek most érkezett levelei, mely szerint a népgyűlés határozatábani belenyugvásukat örömmel tudatják, továbbá Szatmár kir. város g. katolikus híveinek újból érkezett nyilatkozata, melyben a magyar püspökség és liturgia iránt teendő lépésekre nézve Dorog város közönségét fölhatalmazzák.

Örvendetes tudomásul vétetvén, használatul bejegyeztetnek.

VII. Olvastatott Hutskó Mihály görömbölyi g. k. lelkész szintén most érkezett levele, melyben kijelenti, hogy a gyűlésen megjelenendő többség határozatába eleve is beleegyezik.

Örvendetes tudomásul szolgál.

VIII. Fölolvastatott ugyancsak a gyűlés folyama alatt Sajó-Petri állítólag szláv görög-katolikus hitközség nevében Veres Pál bíró, Juhász József, Gergely György, Hegedűs János s több teljesen magyar hangzású nevekkel bíró egyének által aláírt levél, mely szerint nevezett hitközség, mint szláv ajkú, a magyar püspökség fölállítását örömmel üdvözlendi ugyan, de a nyelvnek oltári nyelvvé leendő emelésének kérelmezéséhez, mint szláv ajkú, nem járulhat.

Ezen sorok azon szomorú körülményről tesznek tanúbizonyságot, hogy a neveik után kétségtelenül teljesen magyaroknak tartott egyének s családjaik, éppen a templomi szláv nyelv hatása következtében, nemzetiségükből teljesen kivetkőztettek, minek rövid megjegyzése mellett e nyilatkozat egyszerű tudomásul vétetett.

IX. A fentebb felsorolt leveleknek mai napon történt beérkezése alkalmából,

az ügykezeléssel megbizott bizottság fölhivatik, hogy az utólag netán érkezendő hasonló leveleket átvenni és az ügyiratokhoz csatolni el ne mulasztssa,

Végül elnök úr a jelenlevők s különösen a vidékiek fáradozásáért és ügybuzgóságukért az összes magyarajkú g. katolikus nép s kiválólágg H.-Dorog város közönsége nevében köszönetét hő testvéri szavakban kifejezván, az elnökség iránt viszont kifejezett szives köszönet meghallgatása után, a magyar korona összes magyarajkú görög katolikus polgárainak első népgyűlését befejezettnek nyilvánítván, azt föloszlatta.

Szilvásy István m. p., gyűlési jegyző.

A jegyzőkönyvet egész terjedelmében közölvén, a hozott higgadt, lojális, de komoly határozatból a szives olvasók részrehajlatlanul megitélhetik a magyar ajkú g.-katolikus nép egyhangu lelkesült buzgalmát, megitélhetik egyúttal kérelmek jogos és méltányos voltát, megtudhatják belőle, hogy egyhangulag határozták el a külön püspökség felállításának s a magyar nyelvnek oltári nyelvvé leendő emelése iránti kérelmezést, nem lehet tehát tovább ignorálni, hogy az összes nép buzgó óhaja és kívánalma, nem pedig egyes rajongók ábrándozása, mint némelyek szerették keresztelni. — Sajnálatos, hogy gyorsírónk nem volt, ki feljegyezhetette volna azon szép és erős egyházi érvekkel tündöklő beszédeket, melyeket különösen egyházi férfaink a magyar nyelv jogossága mellett, egymást felváltva, ritka lelkesült hazafisággal elmondottak. Hogy mennyire az összes nép valódi óhaja, ezt igazolja azon kiváló érdekeltség, mellyel e gyűlés iránt viseltettek. Voltak községek, kiknek küldöttei a legtávolabb vidékről gyalog eljönni nem tartották áldozatnak, csakhogy kimondhassák és kimutathassák a kebelökben már rég táplált ezen szent ügy iránti forró érzelmeket s megmutathassák az utókornak, miszerint ők nem korcs, de hű igaz magyarok, s minden körülmények között azok akarnak maradni. Isten sokáig tartsa meg őket.

Mielőtt az ügy további menetének előadására térnék át, nem tartom feleslegesnek megemlíteni, miszerint a gyűlés első napján H.-Dorog város közönsége, mintegy 400 terítékű ebédet adván, arra nemcsak a gyűlésre megjelent küldötteket,

hanem más vallásfelekezetű rokonainkat is, kik az ügy iránt érdeklődve, városunkban megjelenni s bennünket szerencsétetni szívesek voltak, meghívta. A kaszinó termeiben Boka Samu jeles zenekarának szívreható, gondot űző játéka mellett folyt a legkedélyesebb társalgás, volt lelkesedés s nem hiányoztak a pohárköszöntések sem, elsőt, mint házigazda, én voltam szerencsés Ó Felségéért, mint a legelső magyar emberért üriteni, azután főtisztelendő Szabó György, főesperes úr emelte poharát a haza anyja, a dicső királynéra s így tovább, csaknem késő estig üritgettük a poharakat, hol egyikünk, hol másikunk egészségére. Különös zajos óváczióban részesült Szárazberek község két ifjú képviselője, kik a nemzeti nyelv iránti tántoríthatatlan szeretetök, ragaszkodásuk kimutatása tekintetéből az ügy iránt, mély érzelmektől vezéreltetve, Dorogig a hosszú utat gyalog megtenni nem tartották fárasztónak. Igyekezett velök mindenki pár szót váltani s kezet szorítani. Megható volt hallani azt is, midőn ők kérték, hogy ha szegénységök miatt mindenkor meg nem jelenhetnek, ezért ne hagyjuk őket ki a magyar községek közül, ők e tekintetben minden bizalmukat a H.-Dorog város közönségébe fektetik. Az ebéd végével egy része a vendégeknek szétoszlott, látogatásokat teendők, másik, nagyobb része azonban helyben maradt, a kedélyes társalgást tovább fűzendők. A kedv annyira fokozódott, hogy a 70 éves, de ép, erős, szép testalkatú Mercse Antal, debrenyi polgár s nekem kedves komám, felkérésemre a magyar magán-tánczot úgy eljárta, mint egy 16 éves nyalka legény, azóta ő is az örök álmod alussza és nem volt szerencséje megérni közreműködésének sikerét. Isten nyugtassa őt. Mint mindennek, ennek is vége lett s kiki távozott csendes otthonába, reményteljesen várván óhajuk valósulását. Az 1868-ik év május hó 14-én városi közgyűlés lévén, mint annak elnöke, úgy is, mint már az összes magyar ajkú, görögsertartású katolikusok megválasztott elnöke, az egyetemes gyűlés határozatához képest, annak jegyzőkönyvét csatolmányaival tudomás, levéltárban megőrzés s a további teendők iránti intézkedés végett bemutattam. Ez lelkesedéssel fogadtatván, a további

teendők intézkedése iránti megbízást a közönség szíves készséggel magára vállalta s azonnal rendelkezett, hogy a megállapított kérvények azonnal készíttessenek el, a szükséges nyomtatások a város költségén eszközöltessenek s pártolás végett az ország összes törvényhatóságai kerestessenek meg, a végrehajtás az elnökre s az általa összehívandó, az egyetemes gyűlés által választott állandó bizottság tagjaiból alakítandó kisebb bizottságra ruháztatott. Ugyanekkor az újonnan kinevezett ungvári püspök, a hazafias szelleméről ismert Pánkovics István üdvözetére — ki ez alkalommal városi tiszteletbeli képviselőnek is megválasztatván, az egyetemes gyűlés küldöttségében kinevezett h.-dorogi tagok bizáltak meg.

Az elnökség a kisebb választmányt csakhamar megalakítván, azt összehívta, a megrendelt feliratok szövegeit megállapítván, elkészítették »az egyetemes gyűlés határozatait és az országgyűléshez szóló felírást« kellő számban kinyomatván, az ország összes törvényhatóságaihoz pártolás végett szétküldötték. Azután az egyetemes gyűlés határozatának eleget teendő, a nagy számu vidékiekből és dorogiakból álló küldöttséggel Ungvárra utaztam. A fogadás ő méltóságánál ünnepélyes és díszes volt, s az egész káptalan jelenlétében történt. Midőn küldetésünk célját gyenge tehetségem szerint elmondám s felkértem, hogy az ő Felségéhez menesztelt küldöttség vezetését elfogadni kegyeskednék, a szép, deli! alaku főpap meghatva köszönte meg a magyar ajkú hívek üdvözetét, s mint testben-léleekben magyar, óhajaink és jogos kívánalmaink keresztülvitelére mindenben segédkezni, s azt sikerre vezetni szent és hazafias kötelességének ismeré. Azonban ami azon kérelmünket illeti, hogy az ő Felségéhez menesztelt küldöttség vezetését fogadná el, sajnálattal bár, de kénytelen kijelenteni, miként azt tőle nem függő akadályok miatt el nem fogadhatja. A küldöttség tagjai egyenként bemutatvatván, azokkal mindenikkel pár szíves szót váltani kegyeskedett s az egész nagyszámu küldöttséget ebédre meghíván, igazi magyar vendégszeretetben részesíteni szíves volt, ebéd után gyönyörű fekvésű kertjébe, mely a püspöki lakkal közvetlen össze van kapcsolva, vezetvén

bennünket, az ügy állásáról értekeztünk, másnap éppen vasárnap lévén, meghívott bennünket a templomba és pedig saját házi kápolnájába, honnan az énekkart legjobban meghallgathatjuk s egyuttal az istenitiszteletben is részt vehetünk, mennyiben a kápolna a templommal nyílt karzattal van kapcsolatban. Farkas István küldöttségi tag úrnak azon eszméje támadt, miszerint püspök ömtósága kéressék fel, hogy engedné meg, miként a szentszolgálat alatt magyarul legalább a miatyánkot énekelhetné el a küldöttség, azonban, nagy meglepetésünkre, arra határozott tagadó választ kaptunk. Másnap tehát kedvetlenül jelentünk meg nem a kápolnában, hol pedig reánk ömtósága várt, hanem a templomban, s végighallgattuk a nagymisé, s figyelemmel kísértük az énekkart. Igaz, hogy jól iskolázva, jó összhangzással kifogástalanul énekeltek, de reánk nézve semmi benyomást vagy hatást nem tett, mennyiben nem értettük, de a melódiák is olyan szentpétervári büzzel bírtak. Istenitisztelet után szűkebb számban, mindössze öten, ismét ömtóságához mentünk, az ügy felett tovább értekezendők, ekkor csaknem komoly szóváltás történt közöttük és Farkas István úr között, ki csodálkozását fejezte ki azon, hogy egy magyar g.-katholikus püspök, kinek ruthén, román s nagy számu magyar hívei is vannak, saját székes s így közös templomában a magyar éneklést meg nem engedi, s ebből azon következtetést vonta, hogy ily tapasztalatok után az egyházi kormányzat támogatásába kevés bizalmat fektethetünk s ő, ha ügyünk sikeres elintézését nem nyer, oda fog törekedni, hogy Dorogon a paptól a fizetés vonattassék meg s mindaddig a templom zárattassék be, míg az ki nem jelenti, hogy az egész istenitiszteletet kész magyar nyelven tartani. A püspök megütődést tanusítva, megnyugtató biztosításokat tett s engem karon ragadva, egy másik szobába vezetett, hol némi felvilágosítások adása után megengedte, hogy azokat bátyámnak négy szem között elmondhassam, kért, hogy hassak oda, miszerint legyenek türelemmel, ő a magyarok érdekében mindent megtesz, mik célra vezetnének és mit jónak talál and s bizton hiszi, hogy az ő fellépésének lesz is sikere, csak mi komolyan és kellő nyugalommal támogassuk. Ekkor tudván

meg tőlem azt, hogy a folyamodásaink mindenestre véleményadás végett hozzá fognak áttétetni s ő akkor Dorogon egyházi látogatást teend s a nép meghallgatása után javaslatát a magas kormányhoz és ő Felségéhez beterjesztendi, — ennek ekként történte után visszamentünk a többiekhez, hol ujelag szives biztatásokat mondva, a beszélgetést más tárgyra terelte. Mi kevés idő mulva távozván, ő még ama óhajának adott kifejezést, hogy velünk Pesten találkozni kíván, minden jókat igérve s áldását adva, bocsájtott el bennünket. Ungváron töltendő fél napunkat még arra használtuk, hogy a kanonok urakat sorba látogattuk s ügyünk iránti jóindulatra s támogatásra felkértük, mindenütt kivétel nélkül legszivesebb fogadtatásban részesülve, kérelmünk igazságát beismerni s annak pártfogását megígérni ők nem is késtek, este meg a papnöveldeben tiszteletünkre rendezett lakomán volt szerencsénk igen kedélyesen pár óráig az időt eltölteni, hol az énekkar pár gyönyörű magyar darab előadásával is meglepni szives volt. Ezek szerint Ungváron dolgunkat végezve, hazautaztunk. Megemlítendőnek tartom, hogy utunkban, úgy menet, mint jövet, Pazonban nt. Lázár Mihály, Tornynos-Pocsán főt. Iványi János és Leleszpolyanba nt. Antalossy Imre lelkész uraknál az egész küldöttség legmelegebb és szivesebb magyar vendégszeretettel láttatott és fogadtatott.

Hazaérkezésünk után az állandó választmány hamar összehívható tagjaival eljárásunk eredményét tudattam, s miután a méltóságos püspök úr a Pestre menendő küldöttség vezetését el nem fogadta, azt az utasítást vettem főtisztelendő, főesperes dorogi lelkész úrtól, hogy a küldöttségbeni részvétre illetve annak vezetésére kérjük föl Szabolcsmegye főispánját, báró Vécsey József ő mtóságát és Sillye Gábor hajdukerületi főkapitány urat, mint kiknek kormányzata alatt élnek csaknem a legtöbb magyar ajkú ó-hitűek. Ennek eleget teendő, mi azonnal N.-Kállóba utaztunk a főispán úrhoz, azonban ott nem volt szerencsénk, mert a vett értesítés szerint, ő méltósága éppen előtte való nap hosszabb időre elutazott családi ügyekben. Innen tehát H.-Böszörménybe mentünk. Főkapitány

Sillye Gábor úr, megértvén kérelmünket, a küldöttség vezetését az egyetemes gyűlés által megválasztott elnökkel azonnal szíves készséggel elvállalta s bár ő más vallásfelekezethez tartozik is, ezen nemzeti ügy iránti érdekből annak előmozdításában részt venni kedves és hazafiúi kötelességének nyilvánította. A Pestre menendő küldöttség tehát következőleg alakult: Sillye Gábor hajdukerületi főkapitány, e sorok írója, mint Dorog város főhadnagya s az összes magyar ajku g.-katholikusok választott elnöke vezérletök mellett, főtisztelendő Szabó György, szabolcsi főesperes és dorogi lelkész, főtisztelendő Iványi János szentszéki ülnök s tornyospáczai lelkész, ntiszt. Roskovits Ignác pilisi, Jámbor Antal bökönyi, Orosz Gyula h.-böszörményi, Lázár Mihály pozsonyi, Tivadar András bácsaranyosi, Kabai Sándor makói lelkészek és Görög Pál h.-dorogi segédlelkész, Farkas Sándor h.-dorogi kisbirtokos s városi képviselő, Ketskés János debreczeni h. ü., Szilvász István Csanádmegye főjegyzője, Béres Ferencz n.-kállói kisbirtokos és egyházi gondnok, Székely Döme H.-Böszörmény városi tanácsnok, Novák János újfejtői kisbirtokos és főbíró, Mosolygó Mihály szintén fejertői kisbirtokos, Tóth János, Kozák György H.-Dorog városi tanácsnokok s birtokosok, Görög Péter, Tóth Mihály, Görög Imre, Sütő János dorogi kisbirtokosok és városi képviselők, Fejér György városi aljegyző. Ezen küldöttség időhalasztás nélkül azonnal útra indult. Pestre lett megérkezésünk után való nap azonnal hozzáfogtak a küldetésökbeni eljáráshoz, hol és kikkel voltak, miként fogadtattak, alább egész terjedelmében bevezetett jelentésem részletesen előadja, elég legyen itt annyit felemlítenem, miszerint mindenütt kiváló lelkesedéssel fogadtattunk s mindenütt a legjobb reményekkel kecsegtető biztatásokat vettük s ezek után, mint aki dolgát jól végezte, telve örömmel indultunk és érkeztünk haza. Azt, hogy ügyünk azonnal el fog intézteni, a legvérmesebb reményiek sem hitték, de hogy esztendőig fog az ismét a feledés tengerébe merülni, arra távolról sem voltunk elkészülve, ami pedig megtörtént, bár időközileg H.-Dorog város közönsége újlag szinte tekintélyes s általam vezetett szép számú kül-

döttség által szorgalmazni nem mulasztá el s azt feleleveníteni nyilvánosságban tartás végett különböző lapokban írt czikkeimmel sajtó útján én sem mulasztottam el, de hosszas és türelmes várakozásunknak sehonnan se mutatkozott sikere. Így kényszerülve voltam 1871-ik év márczius 15-én az állandó választmány tagjait következő felszólítással összehívni.

Az uj összehívás..

»Midőn ősz-magyar hitfelekezetünk egyetemes gyűlésének azon határozata, melyben egy magyar ajku püspökség felállítását s az isteni tiszteletnél általában a magyar nyelvnek behozatalát kérelmeztük, az egész haza meleg pártfogásában s ügyünk előmozdításával megbizott küldöttségünk legfensőbb helyeken is szives fogadtatásban s minden oldalról kedvező biztatásokban részesült, azon reménnyel kecsegtettük magunkat, hogy szent és igaz ügyünk valahára kiérdemelt diadalát ülendi s annyi századokon keresztül folytonosan táplált óhajtságunk rövid idő alatt teljesülésnek örvendhet.

Fájdalom, csalatkoztunk!

Mert, bár minden illetékes helyeken hazafias és jogos kívánalmunkat a mai napig is szorgalmazni meg nem szünettünk, nem érheténk czélt s annyi százezer hű polgár vallásos nyugalma most is csak a kétes jövő játékának, az általunk soha sem helyeselhető, elodázó politikának van fentartva.

De éppen azért, mivel ügyünk a hazaszeretet legtisztább forrásából ered s mivel hazai törvényeinkbe nem ütközik és így polgári szempontból is éppen olyan jogos, szent és igaz, mint azon vallásos tekintetben, hogy édes anyai nyelvünkön, nem pedig idegen nyelven, melyet nem értünk, bocsássuk imánkat Istenünkhöz; azt hiszem, hogy buzgó törekvésünk sikere felett nem szabad kétségbeesnünk, nem szabad csüggednünk, hanem türelemmel, egyszersmind ernyedetlen kitartással

s egyetértve kell továbbra is működnünk, hogy lássa és meggyőződhessek egész hazánk, miszerint törekvésünk nem pillanatnyi felhevülés eredménye, nem hiú ábránd, nem vallásos rajongás, hanem lelkünkben kiirthatatlan gyökeret vert, szilárd és rendíthetetlen meggyőződésünk kifolyása, melyet az ész és okszerűség, a vallásos ismeretnek, a hitnek, az Isten iránti tiszteletnek, buzgóságnak s az értelem és felvilágosodás alapján nyugvó erkölcsiségnek szent célja vezérel.

És azt hiszem, éppen azért ki kell jelentenünk ünnepe-, lyesen a haza színe előtt, miszerint mi nyugodtak nem leszünk, nem lehetünk mindaddig, míg saját egyházi kormányunk igazgatása alá nem helyeztetünk, míg Istenünket édes magyar, anyai nyelvünkön imádni szabadságot nem nyerendünk.

Hogy ily lelkiismeretes meggyőződésünknek ismét kifejezést adhassunk s a jelenleg együtt ülő katolikus autonomikus gyűlés előtt is törekvésünk jogosságát felmutassuk, szükségét láttam annak, hogy a tisztelt állandó választmányi tisztelt tagjait folyó év április hó 27-ik napján, délelőtt 10 órakor H.-Dorog városháza tanácsstermében tartandó ülésre összehívjam.

Annál fogva hazafiúi bizalommal kérem föl címzett uraságotat, hogy a kijelölt helyen és időben megjelenni, a tanácskozásban résztvenni és hatályos közreműködése által ezen, a természet és örök igazság szent törvényein alapuló, vallásos és erkölcsi szent igaz ügyünknek óhajtott sikert eszközölni sziveskedjék.

Ha egyetértők, kitartók és rendületlenek leszünk, Istennek gyámolító kegyelme velünk lesz s buzgó törekvésünket siker fogja koronázni.

Egyébiránt fogadja tiszteletem őszinte nyilvánítását, kelt H.-Dorog stb.«

Elérkezvén április hó 27-ke, a választmányi ülésre kitűzött határnap, felhívásom nem hangzott el pusztában, mert az ország különböző vidékeiről kinevezett választmányi tagok szép számmal megérkeztek; bár egyrésztől szomorú nap volt ez reánk nézve, mert éppen ezen a napon tartottuk boldog emlékü báró

Eötvös József, vallás- és közoktatási miniszter úrért, mint egyik buzgó pártfogónkért, a gyász istenitiszteletet, másrésről nem titkolhattuk el örömünket a felett, hogy a magyar ajkú híveknek azon férfiai, kik szent ügyünk előmozdítására oly önzetlenül, oly buzgósággal és odaadólag, hazafiúi készséggel vállalkoztak, nem tekintve hosszas utazási fáradalmaikra s tetemes költségeikre, nem remélve semmi anyagi kárpótlást vagy jutalmazást, megelégedve azon öntudattal, hogy hazafiúi kötelességüket hiven teljesítették, csaknem teljes számmal jelentek meg. Vajjon lesz-e valaha elismerésük? — Kétlem.

A gyűlést megelőzőleg mintegy 80 tagból álló választmány, tömérdek nép kíséretében, a már készen levő ujabban nagyobbított, fényesen díszesített s gazdagon ékített ritka szépségű templomba vonult, hol karászi lelkész, ntiszt. Vályi János fényes segédlet mellett mutatta be a vérnélküli áldozatot boldog emlékü nagy hazánkfiaért. Megható volt, midőn a már hajlott koru tisztes pap a szent misét egészen magyar nyelven mély lelkesedéssel mondotta. Megható volt hallani, midőn a megboldogult emlékére jeles képzettségű éneklésünk által szerzett s általa betanított gyászéneket zengedezték, s az egész mise alatt szebbnél-szebb énekeket kizárólag magyar nyelven adtak elő iskolás gyerekek. — Higyjék el, olvasóim, óhajtottam volna, hogy az egész ország jelen legyen, lássa és hallja, miként éreznek s miként imádkoznak ezen szegény, még most is sokak által bosznyáknak, muszkának csufolt magyar ajku g.-katholikus hívek, s azok, kik még most is jónak látják oktan gúnyolódásukat hangoztatni, szégyelnék el magukat, és szünnének meg már egyszer méltatlan és saját műveletlenségüket eláruló, nemtelen csufolódásaikkal, s a jobb érzésüket ne botránkoztatnák. Na de majd ez is megszűnik a közművelődés előhaladásával, megjő mindennek az ideje. Bevégeztetvén a gyászmise, kezdetét vette, ismét díszes segédlet mellett, helybeli lelkész s főesperes Szabó Gy. úr által az ugyancsak magyar nyelven tartott szentlélek segítségül hívását tárgyazó szertartás. — Ezen, még ily nagy mérvben magyar nyelven nem tartott istenitisztelet a nép buzgalmát és lelke-

sedését a felső fokra emelte, minék kifejezést is adott, midőn a városházához visszamenő választmányi tagokat hatalmas éljenekkel üdvözölte és kísérte.

A gyűlést őn, ősi szokás szerint, szíves üdvözlettel nyitván meg, annak viszonzása után következő jelentést terjesztettem elő:

»Mielőtt a tanácskozás tárgyaira mennénk át, szükségesnek látom, hogy a nagy gyűlés határozatainak végrehajtásáról s eddigi eljárásunkról, ha csak rövid vázlatban is, de kötelességszerű hű jelentést tegyek, s kimutassam azt, hogy működésünk fonala még mai napig sem szakadt meg.

Méltóztatnak emlékezni, miként egyetemes gyűlésünk határozatában. ügyünk előmozdítása czéljából, feliratot rendelt intéztetni ő Felségéhez, apostoli királyunkhoz, a nemzetgyűléshez, vallás és közoktatási miniszter úrhoz és az ország hercegprimásához, s hogy ezen feliratainak biztosabb sikert eszközölhessen, azt is elhatározta, hogy azokat egy ünnepélyes nagy számu küldöttség kézbesítse, ez alkalommal belátván azt, hogy az ügy elővitelére mily nagy befolyása lenne annak, ha a küldöttségben magasabb állásu egyének s pártfogók is résztvennének, intézkedett az iránt is, hogy a küldöttség vezetésére a köztisztületben álló munkácsi püspök: Pánkovits István úr ő mltósága egy külön küldöttség által, a küldöttségbeni részvételre pedig az elnök és főesperes, Szabó György lelkész úr által méltóságos báró Vécsey József, Szabolcsmegye főispánja és a Hajdu-kerület főkapitánya, Sillye Gábor úr ő nagysága felkéressenek, amennyiben az ő hatóságuk területén s az ő kormányzatuk alatt élnek a legtöbb magyar ajku hívek. Ezen határozatnak teljesítését szívélyesen viselvén, alkalmas időben egy szép számu és sok vidéki tagból álló küldöttséggel legelőbb is Ungváron jelentünk meg. — A fogadás itt csaknem az egész főtisztelendő káptalan tagjai jelenlétében ünnepélyes volt. Tisztelkedésünk alkalmával elmondottuk a nagy gyűlés üdvözlését, örömünket fejeztük ki az iránt, hogy ő Felsége, legkegyelmesebb urunk királyunk egyházi megyénk kormányzatára oly félfut érdemesített, ki a tudományoknak,

közművelődésnek, a népnevelés szent ügyének nemcsak buzgó pártfogója, hanem annak erős bajnoka is, ki vallásossága és hazafiai lelkületénél fogva hivatva van a megyét nagygyá és dicsővé emelni, s kértük, hogy szent ügyünket vegye oltalmába, s főpásztori hatalmánál fogva legyen ő az a dicső, ki népét, buzgó magyar híveit az ígért földére bevezetendi, felkértük egyuttal, hogy az ő Felségéhez menesztett küldöttség vezetését elvállalni kegyeskedjék. — A nagyérdemű főpap üdvözetünket meghatottan, szives köszönettel fogadván, küldőink részére vizonti szives lelkéből származó üdvözetét küldötte, s nagyszabásu szónoklatában megígérte, hogy, miután ő testben-lélekben magyar, régi óhajtásunk és törvényes kívánatunk teljesítésére egész lélekkel s erővel közreműködni fog, azonban a küldöttség vezetését, tőle nem függő akadályoknál fogva, fel nem vállalhatja. Ezen alkalommal tisztelegtünk a főtisztelendő káptalan egyes tagjainál is s mindenütt szives fogadtatásban, ügyünk iránti mély részvétellel találkoztunk. Egyházi férfiaink által adott nyilatkozatokból kérésünk igazsága és teljesíthetősége felől még jobban meggyőződve, bucsut vetünk Ungvártól, s teljes örömmel és reménnyel tértünk haza, készültünk a másik nagyobb utra. Ezt megelőzőleg főesperes úr küldött társammal N.-Kállóba, méltóságos báró Vécsey főispán úrhoz rándultunk, őt felkérendő most már a küldöttség vezetésére, azonban szerencsénk nem volt, mert ő méltósága megelőző nap családi ügyekben hazulról hosszabb időre eltávozott. Böszörménybe mentünk tehát, hajdu-kerületi főkapitány úr ő nagyságának felkérésére, aki szives volt azonnal nyilatkozni s a küldöttség vezetését elvállalni. — Itt kedves kötelességemnek ismerem felemlíteni, miszerint ő nagysága iránt sok köszönettel tartozunk, mert mindenütt hű vezére és hű tolmácsa volt érzelmeinknek, s fáradhatatlan volt a küldöttség kötelességeinek teljesítésében, s leginkább neki köszönhetjük, hogy a sajtó, a nagy napilapok eljárásainkról azonnal tudomást vettek s ügyünket pártolólág-kedvezőleg terjesztették is. — Méltóztatnak visszaemlékezni, hogy az országgyűléshez intézett feliratunkat. az egyetemes gyűlés határozatához képest,

az ország törvényhatóságaihoz is pártolás végett megküldénünk kellett; ennek azon örvendetes következése lett, hogy azok kivétel nélkül pártolásukat lelkes válaszokban megígérték nemcsak, hanem bennünket buzdítva, dicséretekkel halmoztak el; igazolják ezt Sz.-Hajdu-Dorog város közönségéhez s a tekintetes Hajdu-kerület törvényhatóságához intézett válasziratok, melyek a nevezett levéltárakban gondosan megőriztetnek s az utókornak fentartatnak. — Az egész ország támogatásától lelkesülve indultunk Pestre. Megérkezésünk után való nap először is az ő Felségéhez intézett kérvényt kívántuk átadni, azonban, fájdalom, arról értesültünk, hogy ő Felsége már elutazott s hogy Bécsben sem lesz vele szerencsénk találkozhatni, mivel onnan is a fürdőkre távozott. Ily körülmények között azon legalkalmasabbnak és legilletelmesebb eljárásnak tartott módhoz folyamodtunk, hogy a kérvényt gróf Andrássy Gyula miniszter úrnak adjuk be, ezt foganosítandók, a miniszterelnöki palotába vonultunk, hol azonnal kihallgatást nyerve, igazán nemcsak nagy úri módon, hanem igaz magyar szivességgel is fogadtattunk, megkérvén őt, hogy alázatos felterjesztésünket, minthogy személyesen átnyujtani szerencsések nem lehetünk, azt helyettünk, alázatos jobbágyi hódolatunk kijelentése mellett, az első alkalommal benyujtani kegyeskedjék; egyuttal alkalmat vettünk magas pártfogását s ügyünknek ő Felsége előtti hathatós támogatását kikérni; midőn ezt szives készséggel megígérte, a küldöttség egyes tagjaival az ügy felől kegyes volt értekezni; e lépésünk a legszébb reményekre jogosított fel bennünket, mert távozásunk előtt ő exczellenciája egész határozottsággal kijelenté, miként ezen ügyet úgy tekinti, mint a nemzetét, s egész meggyőződéssel magáévá tette, s megígéré, hogy az oly hosszú évek során sikertelenül kért sérelmünk orvoslását s igaz és méltányos kérelmünknek teljesülését eszközölni fogja.

Innen teljes reménnyel és örömmel az országházhoz menénk, az országgyűléshez szóló kérvényünk átnyujtása végett. Az elnök úr bennünket az országház nagy termében nagy hazánkfia: Deák Ferencz jelenlétében fogadott. Célunkat meg-

értvén, kérvényünket átvette, s a maga részéről támogatást szíves készséggel megígérte. Nagy hazánkfia: Deák Ferencz pedig be sem várva a felszólalást s azt, hogy őt felkérhettük volna, az elől állókkal kezét fogva, meghatottan mindnyájunk örömkönyhullatása között ügyünket igazságosnak, méltányosnak, a nemzetiség szent ügyének nevezvén, azt pártolni hazafiui kötelesség, ő reá minden esetben számíthatunk; még néhány szót váltva a küldöttség különösen pap-tagjaival, ujabban is tett ígérete után bennünket elbocsátottak. Másnap a vallás- és közoktatási miniszter úr által hasonló szívességgel fogadtatánk, ki velünk hosszasabban értekezvén, saját pártfogását egész lelkéből megígérte, s Dorogra emlékezve, Farkas István bátyámról kérdezősködött, ki iskolatársa lévén, az iránti különös jó emlékét mindig fentartotta. Nem késtünk belügyminiszter úrnál is zörgetni s őt is a támogatásra felkérni; itt is biztatást nyerni voltunk szerencsések. Megkerestük pénzügyminiszter úr ő exczellenziáját is, ki által valódi alföldies magyar szívességgel fogadtatánk, s miután a küldöttségben több ismerőse volt, hosszasabb beszélgetésbe bocsátkozott. Ügyünkre vonatkozólag kijelenté, hogy az valódi nemzeti ügy s így azt pártolni hazafiui kötelesség, maga részéről még az ügy pénzbeli oldalát tekintve is szíves közreműködését felajánlá. Ezek után hátra volt még a primás ő herczegségéhez intézett kérvény átadása. Ő herczegsége ekkor épen Budán tartózkodván, táviratilag késtem föl az érseki titkár urat, hogy részünkre kihallgatást kérni s arra rövid határidőt kitűzteni szíveskedjék. Megkeresésemre a válasz csak másnap érkezvén meg, mennyiben ő herczegsége Komáromban épen akkor osztá a bérnálás szentségét, nem volt hon, azonban értesítettünk, hogy haza érkezésével azonnal, s így folyó hó . . . napján Esztergomban elfogadni fog. Miután az elfogadásra kitűzött napig még pár napunk volt, azt haszontalanul eltölteni nem akartuk, felkerestük tehát Ghiczzy, Somssich, Tisza, Nyári, Bónis nagybefolyású képviselő urakat, kik Tisza kivételével szíves fogadásunk mellett támogatásukat egész készséggel megígérték. Tisza Kálmán úr, épen nemzetiségi szempontból, az elkülöni-

tést s így a külön püspökség felállítását czélszerűnek nem tartván, azt pártolni hajlandónak nem mutatkozott; felkerestük még egyik jó barátunkat, Thury Sámuel, h.-szoboszlói kerület képviselőjét, ki megígéré, hogy az ügy támogatására társai körében mindent elkövetend s minden e tárgyban mozzanatokot figyelemmel kísérend, szóval maga részéről, ami csak lehetséges, megteendő mindent, hogy hazafias lépéseink sikert nyerhessenek. Őszintén kiérdemli szives köszönetünket, mert egész buzgósággal működött és működik jelenleg is ügyünk diadalra juttatásán. Elérkezvén a hercegprimás által kitűzött fogadási határnap, a küldöttség egy része — mert többen, kiknek odahaza elfoglaltatásuk a hosszabb időtöltést s távollétet meg nem engedték, haza távoztak — Esztergomba hajózott. Este későn érkezvén meg, mindnyájan az úgynevezett »Füüdő« czimü fogadóba szállottunk, s az estét az ország főpapjának székvárosában kedélyes társalgás közt töltöttük el. Másnap délelött 10 órakor, az eső csendes permetezése mellett, alig kapható, két kiszolgált bérkocsin siettünk a fogadásra. Az meglepő valódi magyar szivességü volt. Ő eminenciája meghallgatván küldetésünknek célját, átvévén a folyamodást, nyájias leereszkedéssel, egész nyíltsággal tudatá velünk, hogy a püspökség felállítására nézve semmi nehézség sem áll fenn s annak sikerét biztos kilátásba helyezé, de a nyelv kérdésére nézve Rómába utalt, egyébiránt annak előmozdítását még ott is megígéré, azonban az ügy tárgyalására hosszabb idő szükségességét hangsúlyozá, ezután a küldöttség tagjaival mintegy fél óráig az ügy mostani állásáról értekezett, s midőn megértette tőlük, hogy mi dorogiaiak már százados uzusból isteniszteletünknel nagy részben a magyar nyelvet használjuk, s több községek is kisebb s nagyobb mérvben szintén azt használja, meglepetést mutatott ugyan, de az ellen mitsem szólva, hallgatólag helybenhagyta. Szerencéséek valánk ezuttal ő eminenciájának vendégszeretét tapasztalni s ebédre asztalához meghivatni; hogy annak elérkeztéig az idő hosszú ne legyen, az esztergomi főkáptalan kincs- és régiségtárának, a gyönyörű bazilikának megszemlélésére, ő főmagasságu kegyes-

ségéből, saját ajánlata nyomán, szabadságot nyervén, Szabó György címzetes püspök ő méltóságának vidám, kedélyes és igazi magyar humorral teljes társalgása és magyarázása mellett azt meg is szemléltük; a ritka régiségeken, az összehalmozott s gyönyörű elrendezésben tartott egyházi drágaságokon csak bámultunk, de örömünk határtalan volt, hogy azokat láthatuk, a tisztelt magyarázó püspök úr pedig mesterkéletlen, igaz valódi magyar, talpra esett nyilatkozataival annyira megnyerte közszeretetünket és bizalmunkat, hogy akik élünk még azok közül, kik jelen voltak, mindig örömteljesen emlékezünk a körében töltött kevés időre; elérkezvén az ebéd ideje, a primatiális palotába visszavonultunk. Az ebéd fesztelen és kedélyesen telt el, elköltése után ő herczegsége még pár óranegyedig a küldöttségi tagokkal s különösen főt. Szabó György úrral s velem értekezett, s annak kijelentése mellett, hogy, ha a magyar ajku püspökség felállítva lesz is, ő a szeretett magyar híveket felügyelete alól ki nem bocsátandja, főpásztori áldásának kíséretében utnak bocsátott. Mi pedig siettiünk szállásunkra podgyászainkat összeszedni, és még azon nap hajóra szállva, Pestre visszautazni. Itt még ez idő alatt, míg mi Esztergomban voltunk, megérkezett megyei püspök urat kerestük fel, kinek eljárásunk eredményét elbeszélvén, ismételve kértük, hogy, miután mindenütt megtettük a szükséges lépéseket, méltóztassék most már magas befolyásával az ügy eldöntésére hatni. Ő megígérte, hogy amit ember megtehet, ő megteszen mindent, hanem azért mi se elégedjünk meg az eddigi működésekkel, hanem szilárdul, ernyedetlenül törekedjünk továbbra, még a sajtó útján is, mindaddig, míg célt nem érünk.

Ennyi helyütt a döntő körökből vett, javunkra szolgáló biztatások után, semmi sem természetesebb, mint hogy mi mindnyájan elégedett képpel s teljes reményekkel tértünk haza. Ez időközre esik, hogy az ország hatóságai ügyünk támogatására pártoló feliratunkat az országgyűlésre szintén betejesztették, hittük tehát, hogy abban gyors intézkedés leend, mit hinni annyival inkább jogosítva tartottuk magunkat, mert az országgyűlési kérvényi bizottmány elnöke, nála történt tisz-

telkedésünk alkalmával, nemcsak annak pártolását, hanem még soron kívüli előterjesztését is megigérte, vártunk tehát, s különösen én is vártam, hogy valamelyik személyes barátomtól tudósítást veszek, s mi lett a nagy várakozásnak eredménye? Az országgyűlés nagy lelkesült éljenzések között a kérvényt a kultuszminiszterhez áttette, ez pedig, szokás szerint, az osztálytanácshoz, hol azután szépen pihenhetett, s midőn megint szép csendesen a halogatással annyira mentek, hogy már ismét meguntuk a várakozást, akkor ismét felszólaltam a sajtó útján, az pártolt, támogatott, de azért semmi eredmény, úgy hogy Dorog város képviselő testülete, mint az összes magyar óhitűek megbizottja, ismét küldöttségileg járult az ügy elintézésének szorgalmazására, kérvényünket ujólag Thury Sámuel képviselő úr által beadtuk az országgyűléshez. Bejártuk a magas miniszterium tagjait, értekeztünk épen fent levő megyés püspök ő excellenziájával, ki bennünket az István főherczeg szállodában nagyszerűen megvendégelni szives volt. Ez alkalommal négy szem között és hosszasabban értekezvén saját felhívása folytán vele, ez alkalommal is megígért mindent, buzdított a tevékenységre s több egyházi ügyek elintézésére még véleményemet is kikérni s meghallgatni szives volt. Elmentünk mindenüvé, hol csak szikráját is reméltük az ügyünk iránti érdekeltségnek, mindennek megint csak az lett a vége, hogy nagy énekszóval a miniszteriumhoz tétetett át, s ott megtevén a maga szokásos útját, ismét a halogatás néma csend örvényében feneklett meg. Megtörtént, igen tisztelt válaszmány, hogy egy bizonyos más ügyben a hatóság részéről Pesten járván, időt vettem magamnak arra, hogy megtudjam, hol és kinél van folyamodásunk, kit kell leginkább szorgalmaznunk az ügy ellátása végett. Elmentem tehát a kultuszminiszteri igtatóba, azonban hosszas keresés után sem voltak képesek megtalálni, hogy mikor érkezett a folyamodásunk azon miniszteriumhoz és kinél vannak jelenleg. Egy vett tanácsadás következtében tehát elmentem Lipovniczky czímetes püspök s osztályfőnök vagy tanácsos ő méltóságához, magam sem tudom már biztosan, mi volt akkor, megtudandó, hogy miben van már ügyünk, mert

mint az egyházi ügyek előadójától, leghitelesebben hittem tőle felvilágosítást nyerhetni. Ő hosszasan meggyőzni akart engem legalább is a felől, hogy ezen nagyhorderejű dolgot nem könnyű elintézni, nem kevés idő kell arra, mert az minden oldalról behatóan megfontolandó, s kár azt oly nyakra-főre erőszakolni, miután nagy kérdés az, hogy megadható lesz vagy sem? Mert hát ki áll jót arról, hogy ha ma nekünk megengedik a magyar nyelvű isteni tiszteletet, holnap nem a komáromi magyar ajkú latin szertartásúak fogják-e épen azt követelni? már pedig ez teljesíthetetlen. Saját szavait ő méltóságának jól emlékemben igyekeztem tartani. Midőn ezekre, saját nézetem szerint, azt felelém, hogy más tekintet alá esünk mi g. szert. katolikusok, mint a latinok, mert a latinoknál általános dogmatikális nyelv a latin nyelv az isteni tiszteletknél, midőn nálunk a hit alapelveinél, de az uniónál fogva fentartott jogaink szabadságánál fogva egyházi nyelv a nép nyelve az, a mit a nép ért és beszél, hogy nálunk most az orosz-szláv nyelv használtatik, ezt ellenünk indokul felhozni nem lehet, mivel mi azt soha el nem fogadtuk egyházi nyelvül, hanem csak túrtük az első keresztség átvételétől, mint a többi hitsorsosink, kik a keleti szertartást vallották és így mi jogosan kívánhatjuk egyházunkba a magunk anyai magyar nyelvét, épen úgy, mint más nyelvű hitrokonaink, a románok és ruthének, kik századok óta használják saját nyelvöket az egyházban, így az oltárnál is. Többoldali megjegyzések után egyébiránt ő mtósága dicséri bennünk a szertartásunkhoz és nemzetiségünkhozi szilárd, kitartó szívós ragaszkodást, kijelenté, hogy a kérvények nála vannak s azok legközelebb az újonnan kinevezett munkácsi püspökhöz lesznek áttéve, forduljunk ahhoz, az igen derék jeles magyar ember s az önök érdekében bizonyosan mindent meg fog tenni, csak legyünk türelemmel és bizalommal, s a hol szüksége mutatkozik, támogassuk őt. Hogy a tisztelt állandó választmányt mind ez ideig össze nem hívtam, oka abban található fel, mert mindig vártam, hogy ennyi küzdelmek után, valabára valami örvendetes hírrel lephetem meg a tisztelt választmányt, s mert Dorog város közönsége

nem szünt meg e tekintetben szükségesnek mutatkozó minden lépéseket megtenni, s a tisztelt állandó választmány helyét méltóan betölteni, de miután beláttam, hogy nincs tovább mit várni, hogy az eddig történetekről jelentésemet megtehessem, s a mennyiben azóta a katolikus autonómikus gyűlés is megalakult, s ha a tisztelt választmány jónak látja és remény-nyel is bír, hogy ott is valamit képviselőnk által kieszközölhet, a szükséges lépéseket maga részéről szinte megtehesse, mulhatatlannak tartottam a választmány összehívását. Felkérem annál fogva a gyűlés minden tagját, hogy a felett: minő további lépések volnának még megteendőek, méltó komolysággal, őszinte hazafiai buzgósággal, törhetetlen erős akarattal, egymás véleményének türelemmel leendő kihallgatásával tanácskozni s az eddigi hazafiai érzelmünkkel megegyező hathatós határozatot hozni méltóztassanak. Én magam részéről kijelentem, ha szabad ezt tennem, hogy míg bennem lélek lesz, míg szavamat vagy pennámat felemelni tudom, ezen szent nemzeti ügy szorgalmazásával fel nem hagyok és annak jogos keresztülvitelére, minden körülmények között, a törvény által engedett korlátok figyelemben tartásával, minden lépéseket újból és újból mindaddig, míg ezélt nem érünk, megtenni soha el nem mulasztandom. Bízván hitsorsosim s a tisztelt választmány lelkes támogatásában, erősen hiszem, hogy igazságos kérésünk teljesítését már sokáig elodázni nem lehet.

Nem mulaszthatom el, hogy itt újlag a hajdú-kerületi főkapitány, Sillye Gábor úr ő nagyságának ünnepélyesen köszönetet ne mondjak, a miért oly hazafiai buzgalommal sajátjává téve ügyünket, nem tekintve a hosszas utazással járó fáradságot és költséget, a küldöttséget mindenütt vezetni s ismert tapintatos eljárási tehetségénél fogva, vezérelni szives volt. Nem hogy Thury Sámuel képviselő úrnak szinte köszönetet ne szavazzak, ki folyamodásunkat benyújtani s ügyünknek oly meleg szószólója lenni kegyeskedett. Nem hogy a küldöttségi tagoknak, kik saját zsebök terhén a fáradságos utat oly hazafiai odaadással megtenni s az ügy szentségétől áthatva, annak diadalra juttatására minden lehetőt megtenni készek voltak.

Nem végre, hogy H.-Dorog város nemes közönsége iránt is hálás köszönetemet ki ne fejezzem, mely közönség lelkes pártfogása által, saját pénztárának igénybe vételével, már több ízben módot és alkalmat nyújtott arra, hogy a szükséges költségek fedeztessenek s ez által az ügy előmozdítására, szellemi tevékenysége mellett, anyagilag is legnagyobb rugóul szolgált. Midőn ezeket a történeteket híven és igazán a tisztelt választmányi gyűlés előtt előadni szerencsés voltam, kérem, hogy jelentésemet tudomásul venni s ha szükségét találja, nézetét arra jegyzőkönyvi határozatban is kimondani kegyeskedjék.

Nem lehet azon levertséget leírni, mit okozott jelentésemnek azon része, hogy hosszas hazafiai fáradalmainknak még mai napig sines sikere s méltó indignációval keltek ki egyesek az intéző körök ellen, kik annyi biztatások után is ez ügyet elővezetni nem tudták vagy nem akarták, s nem hiányzottak a késerű kifakadások azok ellen, kiket, kiki saját meggyőződése szerint, ezen ügyben mint egy gátló akadályt állított maga elibe s megbotránkozását fejezte ki azon, hogy ezen szent ügy, az egész ország meleg pártfogása daczára, még mindig ott van, a hol volt, a kezdeményezésnél; azonban csakhamar az egyetértés szelleme szállván meg a testületet, egy szívvel és lélekkel elhatározta, annak kijelentése mellett, hogy az elnök jelentését, a küldöttség buzgó eljárását, helyeslő tudomásul veszi s az illető közreműködőknek köszönetet szavaz, s ezt hajdú-kerületi főkapitány ő nagysága s J. Thury Sámuel országos képviselő urak, valamint Sz. H.-Dorog város nemes közönségének irásilag is tolmácsolni kívánja. Az elnökséget felhatalmazza s teljes joggal felruhazza, miszerint a H.-Dorog városból kinevezett választmányi tagokkal az ügy végleges elintézésének szorgalmazására, felhasználva minder törvényes, célra vezető módot, alkalmas időt, továbbra is oly hazafiai buzgalommal eljárni, mint eddig, feladatának tekintse s minden lépéseket, akár irásilag, akár személyes megjelenés által, melyeket saját belátása szerint szükségeseknek találand tegye meg. A teljes igazgató-választmányt, a ferasztó utazásos s költségek kiméltése tekintetéből, csak akkor hívja össze, f

valami, már érdembe vágó intézkedés tételének szükségét látná be, s a felett hozandó határozat kimondására a teljes választmány hozzájárulása nélkülözhetetlennek látszanék.

A katolikus autonómikus gyűlésre megválasztott képviselő urak ezen ügynek ottan is pártolókat szerezni s az ügynek, ha jónak látja, felemlítésével óhajtott megoldást szerezni, felkéretni határoztatott.

Bár ezen határozat némileg csüggedésre mutat, mennyiben a további intézkedések tétele ismét szűkebb körre utaltatott: azonban, ki helyzetünket ismeri, nem lehet, hogy annak méltányosságát megtagadhassa, mert bár a szükséges nyomtatási költségeket s egyéb aprólékos kiadásokat H.-Dorog város pénztára teljesítette is, de a vidéki tagok utazási s egyéb költségeiket saját zsebükből fedezték, a gyakori utazással együtt járó költséges terhek tehát, mint különben is csekély anyagi erővel bíró családapák terhéül maradván, a kiket ettől, a mennyire lehetséges, kímélni s megóvni nemcsak ildomos, de szükséges is volt. Elhatározta még az állandó választmány, hogy a mennyiben már tudjuk, hogy folyamódásunk a megyés püspökünk kezéhez jutott s azt is tudjuk, hogy ő Dorogra nem sok idő múlva kánonszerű látogatást teend, az alkalommal az állandó választmány testületileg tisztelkedend nála s felkérendi, hogy amennyiben megigéri, miszerint a népnek kánonszerű látogatása alkalmávali meghallgatása után cselekedni és tenni fog, a magyar hívek javára miként váltsa be ígéretét, s azoknak oly sovárogra várt buzgó óhajtasukat, minden halogatás nélkül, sikerre vezetni kegyeskedjék.

Most már minden reményünk a püspök látogatásához volt csatolva, tudja Isten mi, de valami ösztön s lelkünkben támadt érzelem azon meggyőződésre nyújtott tápot, hogy bizalommal legyenek ezen fontos s városunkban századok óta nem történt hivatalos püspöki látogatás iránt, ezért ez vigasztalást hozand nekünk. Meg is tett Dorog mindent, nem kimélve költséget, fáradságot, hogy a fogadás fényes, tekintélyes s azon férfiuhoz, kitől oly sokat reméltünk, méltó legyen. Volt készülődés, épültek a diadalkapuk, gyakorolták magukat a csinosan fel-

szereelt banderialisták, fáklyászenére, nagy díszebédre megtették a kellő intézkedések, még csak zenéről és bérkocsikról is volt gondoskodva, a Hajdú kerület is érdeklődve, a határszéli fogadásra főkapitány úr ő nagyságát kérte fel, a kanonikális vizitációnál jelen lenni szükséges legale testimoniumot. Oláh Jakab másodalkapitány s csekély személyemben kinevezte. Szóval nem maradt el semmi, mi a fogadás nagyszerűségéhez megkívántató volt.

Elérkezvén a nap, a kerületi főkapitány úr, a legale testimonium tagjai s a városi közbirtokosság küldöttei élén, Farkas Pál úr vezénylete alatt, 100 főből álló bandérium előlovaglása mellett, a kocsik hosszú sorával a határra indult, ott bevárando ő nméltóságát. — Nem soká kellett várakozni, mert ő Nyiregyháza város tisztelt küldöttsége kíséretében csakhamar megérkezett s az ott felállított diadalkapunál taraczk-durrogások között, először főkapitány úr, utóbb a városi közbirtokosság küldöttsége által kitünő szívélyességgel üdvözöltetett. Ő nméltósága mindkét üdvözlötet legszivesebb köszönettel fogadván, örömét fejezte ki azon, hogy a szabad Hajduk földére teheti lábát, s hogy kedves magyar ajku hiveit saját tűzhelyükön részesítheti püspöki áldásában. »Bizalommal jöttem közétek, úgymond, bizalmat várok tőletek és lelkem legmélyebb szeretetével eltelve érkeztem ide, hiszem, hogy jóakarató működésem vizontszeretetet biztosítand részemre. Legyenek meggyőződve, hogy minden törekvésem oda irányul, miként buzgó magyar hveimnek javát, boldogságát s megelégedését eszközölhessem s meghallgatandó kívánalmait teljesíthessem.« Ekkor Nyiregyház város küldöttségétől pár napra búcsút véve, sziveségöket megköszönve, főkapitány ur kocsiján foglalt helyet s robogva haladtunk a város felé. A város bejáratánál ismét egy diadalkapu zászlókkal feldíszítve emelkedett, hol ő nméltóságát a városi tanács küldöttsége fogadta, — tovább haladva, már a nép ezreinek szünni nem akaró éljenzései között, megérkeztünk az egyháztérre, hol már a temérdek vidéki és helybeli nép várakozott, ott vártak még ő nméltóságára több vidéki községek s a helybeli más vallásfelekezeti hvek kül-

döttei. Az egyetemes gyűlés által kinevezett állandó választmány, a városi tanács és képviselőtestület, e helyen egy meszterileg készült és ékített, sok nemzeti zászlókkal és felírásokkal ellátott hármass kapuivéből alakított nagyszerű diadalkapu, itt a város részéről annak aljegyzője: Fejér György úr által szép és meleg szavakban kikerekített beszéddel fogadtatott, mire hasonló szivességgel válaszolt, honnan gyalog a templomba vette útját. Az ajtóban az összes, már díszes egyházi öltözetben várakozó klérus által fogadtatott, ő nméltósága szinte fényes egyházi öltönyt véve fel, nagy éneklés között a templomba bevonult, hol a szokásos imákat elmondva, egy hatalmas beszédet tartott, melyben látogatásának okát elmondván, az összes papság és hívek kíséretében és már baldachiummal a templom ajtajánál várakozó latin szertartású lelkész s hívei kíséretében a latin egyházba ment, mindenütt áldást osztva. — Valóban megható volt, midőn ajtóhoz érve, a templomot megrezegtető hatalmas hangján elkezdett énekelni, a nép ezreitől kísérve: Szent vagy uram, szent vagy! itt csendes imát végezve, azon módon a g.-kath. templomba s onnan az út fáradalmaikt kipihe-
nendő, szállására, a paplakba vonult, hol tiszteletére este díszes lakoma volt, melyben leginkább csak a vidéki papság vett részt. Ő nméltóságának fényes és nagy kísérete volt: négy kanonok s több egyházi hivatalnokokon kívül az ungvári énekkar is teljes személyzetével megjelent. Hogy Dorog város közönségének az orosz nyelv mennyire nem kedves volt, igazolta azon körülmény is, hogy értesülvén arról, miszerint az énekkart ő exczellenziájja azért hozta, hogy Dorognak bemutassa annak szakszerű képzettségét a tartandó dísz-miséen, — de értesülvén egyuttal arról is, hogy azon énekkar csakis oroszul énekelhet, mert magyar énekekre nincs képezve, — azonnal, még a megérkezés estéjén, egy számos tagu küldöttséget menezstett a paplakra ő exczellenziájához, azon határozott kérelemmel, hogy amennyiben a dorogi énekkar mindent elvégez magyar nyelven, azt hiszik közmegelegetésre, — annál fogva orosz nyelven az ungvári énekkar által annyival inkább ne énekelteessék, mivel az Dorognak igen rosszul esnék, ha már

az eddigi gyakorlat ellenére, éppen akkor, midőn azon férfiu van jelen egyházunkban, kitől a magyarok biztosan remélik nyelvöknek a maga illetőségi helyén leendő bevezetését, újlag az orosz éneklés kísértetnek még s amitől alig menekültünk, ismét templomunkban helyet foglalna. Az éppen vacsoránál ült püspök ő nméltósága ezen egyenes, nyílt kérelemre kevésbé megdöbbsent s némi kedvetlenséggel nyilvánítá, hogy ő ezzel Dorognak akart kedveskedni s be akarta mutatni a szépen betanult és begyakorolt székesegyházi énekkart, miután azonban Dorognak kedvetlenséget okozna, ő megleégszik, ha a dorogiakkal felváltva énekelnek is. De midőn látta, hogy a küldöttség általában szorososan ragaszkodik a magyar énekléshez, elállott ezen kívánatától is s megnyugodott abban, hogy az ungvári énekkar csak pár darabot énekelhessen. Másnap diszes nagymise tartatott s itt vette már kezdetét a kauonszerü vizsgálatba tartozó azon aktus, hogy ő nméltósága az egyház felszerelését: könyveket, ruhákat, zászlókat s egyéb ékítményeket megtekintette s megleégedésének kifejezést adva, áldás adás között a paplakba visszatért, hol fogadta a városi küldöttséget, az összes magyar ajku ó-hitűek állandó válaszmányát, a vidéki községek, valamint a helybeli latin és református egyházak küldötteit, a városban állomásozó katonaságot és számos más testületeket s egyeseket. Ezen nap volt H.-Dorog város közönsege által a kaszinó-, városház- és vendéglő termeiben mintegy 400 terítékü diszebéd, a kaszinóban mintegy 120-an, nagyobb-részt vidéki vendégek, debreczeni jó konyháról s jó borairól előnyösen ismert F'ejér Herman fogadós veje: Haszelmayer úr által diszes és pontos kiszolgálattal láttattak el, a városházán és vendéglőben' a helybeli vendégfogadás szintén közmegleégedésre szolgált ki. A főasztalnál a kaszinóteremben Oláh Józsi, debreczeni jeles zenetársasága működött az ebéd alatt és pedig oly kitünőleg, hogy ő exczellenciájának megleégedését is kinyerni szerencsés volt. A pohárköszöntéseket a püspök ő nagyméltósága, urunk királyunk, szeretett királynénk s az uralkodó családjért ürtve, gyönyörü beszéddel kezdé meg, ezután megereedt a szebbnél-szebb kívánatok sora, ő exczellenciájáért, a

hazáért, Dorog városáért, a vidéki vendégekért és számos másokért. A toasztmondásokban kitűntek különösen Támán n.-kállói latin és Mondok János ungvári g.-szertartású katolikus lelkész urak, kik versenyezve egymással, a legszebb találó s mindannyi érdekünket támogató pohárköszöntéseket mondtak. Nagyon kár, hogy azokat, miután gyorsírónk nem volt, a nyilvánosságnak itt nem adhatjuk. Megemlítendő még szoboszlai Papp József fejtői kisbirtokos úrnak a magyar ajku g.-katolikusok hazafias ügyéért s a különböző vallásfelekezetek közötti egyetértésért üritett pohara, Roskovits Ignác úrnak a magyar ó-hitűek elnökére mondott szives és lélekből fakadó elismerő köszöntése. Ittunk még sokakért, Kosuthért s még a leendő magyar püspökért is. — A kedv fokozódott, úgyannyira, hogy ő nméltósága is az ebédről már csaknem hat óra felé távozott, Dorogon néhány látogatást teendő; a többiek azonban együtt maradvá, folytatták a jó zene mellett további pohárüritéseiket, mígnem elérkezett az idő a fáklyásmenet megtartására. 100 fáklya lobogása mellett már mind a három ebédlőhelyiségből összejött impozáns testület a parochiára vonult, hol Magyar Lajos h.-dorogi ügyvéd úr, hatalmas hangjáról ismert szónok, üdvözlé ő nméltóságát, ki a nép közé kijövén, szinte hatalmas, csengő, érczhangjával, úgy, hogy azt a legtávolabb álló is teljesen meghallhatá, nagy-szabású beszédet tartott, melyben a magyar hiveket a vallás, a hazafiság iránti, az eddig tapasztalt kitünő ragaszkodásra buzdítva, nem késett kijelenteni, miszerint jogos kívánalmainak teljesülése már nem messze van, legyenek tehát türelemmel s iránta bizalommal, ő magyar ajku hivei várakozásának megfelelni legszebb hazafiui kötelességének ismeri. Ezek után az összes nép hangos éljenzései és zenekiséretében gyalog a piaczi kivilágítást megtekinteni s azzali megalégedését kifejezni szives volt s a nép szünni nem akaró ovációi között, ismét a nap fáradalmait kipihenendő, szállására visszavonult. A nagy többség egyes csapatokra oszolva, egyik-másik háznál folytatták illetve folytattuk kedélyesen késő éjszakáig a pohárköszöntéseket. Másnap a városház nagytermében tartatott meg

a nyilvános vizsgálati ülés, — mindenekelőtt ő exczellenziájára előadta ezen vizsgálatnak czélját. — A h.-dorogi egyházi számadások és pénztár megvizsgálására, főtisztelendő Medvetzky, székesegyházi kanonok úr elnöklete alatt, egy vizsgálóbizottságot, a temetőknek minő karbani állásáról meggyőződést venni pedig főt. Mikita, közszereteti s nagy tiszteletnek és becsülésnek örvendő Basilita rend tartományi főnökének elnöksége alatt küldöttséget nevezett ki. Míg ezek küldetéseikben eljárak, ő nméltósága az összegyült néphez kérdést intézett, ha nincs-e észrevételük, panaszuk lelkészeik ellen s azoknak működésével meg vannak-e elégedve? Mire a nép hangos helyeslése között Farkas István úr válaszul adá, hogy nemcsak megelégedve vannak azokkal, hanem működéseiket kitünő dicsérettel is halmozá s különösen segédlelkészt, Görög Pált, de társát, Ramza István urat is ő nagyméltóságának kiváló figyelmébe s pártfogásába ajánlotta. — Kérdés intéztetvén a tanítókra nézve is, fájdalom, itt egy ellenében oly panaszok hangsúlyoztattak, melyek az illetőnek elmozdítását vonnák maguk után. Ezen idő alatt a kirendelt küldöttség visszaérkezvén, jelentéseiket megtevék s miután azok nyomán intézkedések tételének szüksége fenn nem forgott, azok örvendetes tudomásul vétettek, egyedül azon megjegyzés tételével, hogy jövőre nézve az egyházi számadások az év utolsó napjával lezárattassanak s már a következő hó végével illető helyeikre felülvizsgálás végett beterjesztessenek. Végezetre ő nagyméltósága felhívá a népet, ha vajjon vannak-e valami óhajai, kívánalmi? ha igen, terjesszék azt elő. Erre vonatkozólag, ismét a nép hangos helyeslése között, Farkas István úr válaszolt, erélyesen követelvén a magyar nyelvnek az oltárra tételét s a kalendárium egyesítését, nemkülönben hangsúlyozá a külön magyar ajkú püspökség felállításának szükségességét is s midőn ezen kívánatok teljesülése iránt a nép szünni nem akaró éljen kiáltásokkal forró vágyát kimutatá, ő nagyméltósága azoknak keresztülvitelére, maga részéről, minden lehető lépéseknek megtételét nemcsak igéri, hanem azoknak valóságát közel jövőben kilátásba is helyezi, a kalendárium egyesítésére nézve

kijelenti, hogy ha az más egyházi megyéknél akadályra találna is, ő el van határozva, saját megyéjére nézve azt foganatosítani. E közben az idő eltelvén, az ülés folytatása s a jegyzőkönyvek aláírása következő napra halasztatott. Ezen a napon Farkas István úr vendégszerető házában volt diszes nagy ebéd, hol ő nagyméltóságának kísérete s a városban lévő vidékiek nagy számmal vettek részt, a pohárköszöntéseknek itt is volt menete s a sok jókívánatok nem hiányoztak, ő nagyméltósága a szives háziasszonyért, az árvák anyjáért emelt poharat s gyönyörű szónoklatával meglepő érzékenységgel éltetvé azt, Görög Pál s. lelkész, talpra esett, csinos nyelven mondott beszédben ő exczellenciájáért s a szives házigazdáért, mint az egyház buzgó hívéért s a magyar hivek ügyének tántoríthatatlan bajnokáért, főtisztelendő Danilovits János kanonok, a Hajdu kerület által kiküldött hiteles bizonyosság tagjaiért, végre még csekély személyemért, főtisztelendő Mikita tisztes, őszbe vegyült Bzilita tartományi főnök úr találó szavakban mondottak pohárköszöntéseket. A jókedv itt is fokozódván, a sok pohárköszöntéseknek alig volt vége. No de, mint mindeneknek vége szokott lenni, ennek is vége lett s nap lementkor mindenki szállására, a vidékiek pedig vissza haza távoztak.

Megemlítendő itt, hogy ő exczellenciája a helyben állomásozó katonaságot fejenként egy itcze borral és egy font hússal megvendégelni szives volt; dicséretére legyen mondva a helybeli katonaság parancsnokának, az maga részéről is mindent elkövetett, hogy ő exczellenciája iránt tiszteletét kimutathassa. Harmadnap a vizsgálat folytattatott s az a parochián befejeztetvén, a jegyzőkönyv aláíratott, és a bucsu-ebéd kedélyesen ugyancsak a parochián, főtisztelendő Szabó György lelkész főesperes úr vendégszeretetéséből költetett el. Estefelé, a gyönyörű bandérium előlovaglása mellett, temérdek kocsin helybeliek és vidékiek által kísértetve, ő exczellenciája távozott s a határnál érzékeny bucsut véve, áldás adása után, a dorogiak vissza, ő pedig Nyíregyháza felé vevé útját, a bandériumot szép ajándékban részesítvén. — Én, Kovács János kerületi táblabíró és Ketskés János debreczeni h. ügyvéd úrral, ő nagyméltóságát

tovább Nyíregyházáig kísértük. A határnál ismét a nyíregyházi városi küldöttség várakozott, s annak előlmenetele mellett, késő sötét este, nagy harangzúgások között Nyíregyházára beérkeztünk. Ő nagyméltósága a latin sz. katolikus templomban rövid csendes imát végezve, az egész kísérettel szállására, a plébániára ment, hol is mi mindnyájan és sok helybeliek szíves fogadásban részesítettvén, igen díszes vacsora elköltésére hivatunk meg. Itt ismétlődött a sok szép pohárköszöntés, azonban azok közül kimagaslott az, melyet ő exczellenciája a házigazda plébános úrra, mint szeretett barátjára, kivel hosszú éveken keresztül egy pályán küzdve, jót és rosszat megosztva, a legbensőbb barátságban átélni szerencsés volt. (Megjegyzendő, hogy ő exczellenciája gróf Náköéknál, Simon plébános úr pedig gróf Desseffyéknél nevelősködvén, a külföldön is együtt utazgattak.) Itt szerencsénk volt Firczak ungvári kanonok úr művészi zongorajátékában s a házigazdának hegedűkíséret mellett fiszharmónikán igazán meglepő jártassággal előadott gyönyörű magyar darabjaikban gyönyörködhetni. Később ő exczellenciájától sok ígéretek és áldás-adás mellett, nem különben szíves házigazdánktól elbucsuzva, szállásunkra, t. Kralovánszky Gyula városi kapitány urhoz távoztunk, hol meg nem tagadva igaz hajdú természetünket, a gazda szíves kinálására még pár butélia tokaji bor kiürítése mellett darab ideig fenn mulatánk, mígnem reményekkel teli fejünket nyugalomra hajtánk. Másnap reggel, szép csendes eső hullása között, a szíves reggeli elköltése után, művelt magyarlelkű háziasszonyunktól és barátainktól búcsút véve, Dorogra hazahajtatánk.

Ezen püspöki látogatást és fogadást azért írtam le ily hosszasan és részletesen, mivel szükségét láttam annak, hogy kimutassam azt, minő szíves ragaszkodással volt a magyarajkú nép Pankovits püspök úrért, kitől remélt és várt mindent, kiben bizott mint megváltójában, kiben hitt, hogy ő az, ki hivatva van bennünket az ígért földre bevezetni. Hogy azonban ő is teljesen meg volt elégedve Dorog fogadásával, kitetszik onnan, hogy ohaját fejezte ki, bár csak ő lehetne az első magyar püspök. Kitetszik onnan is, hogy a kisededővő intézet alapjára

400 frtot adományozott, s a várost saját életnagyságú olajban festett gyönyörű és drága kiállítástú kerettel bíró nagy képével örök emlékül megajándékozta, mely most a város tanácstermét díszesíti.

Ezen püspöki látogatástól mi sokat vártunk, mert hittük, hogy a bizalmunkat teljesen bíró nagybefolyású főpapunk, saját maga meggyőződven a magyarajkú hívek osztatlan kívánalmának jogosságáról, felsőbb helyen a tapasztaltakhoz képest teszi meg jelentését s annak következtében ránk csak jó háramolhat. Kezdetben mutatkozott is némi siker, a mennyiben ő exczellenciája kormányzati nyelvül a magyar egyházakra nézve a magyar nyelvet ismét visszaállítá, többire nézve azonban ismét mély csend és hallgatás állott be.

E közben én más hivatalba lépven, hivatalos állásomnál fogva lakásomat Dorogról át kellett tennem; helyemet, mint utódom Dorog városánál a főhadnagyságban, Farkas Sándor öcsém foglalta el, ki a katolikus autonomikus gyűlésre is mint képviselő megválasztva lett. Ügyünk előmozdítását ott is megkísértvén, hihető, hogy midőn az egyetemes gyűlés határozatának foganatot szerezni belátása szerint nem lehetett, hihetőleg a püspök és több nagyobb befolyású főpap tanácsa folytán, mellőzve most már az egyetemes gyűlés által megbízott állandó választmányt, Dorog város közönsége a maga részéről menesztett küldöttséget az ügy szorgalmazása végett Pestre, hol a püspökkel értekezve, úgy látszik, az egyetemes gyűlés határozatától eltértek és a Dorog város által előzőleg beterjesztett folyamodásban előadott kérelem alapjára állva, a püspöki helynökség föllállításával is megelégedni készek lettek. Megenged Dorog város közönsége, hogy ezt őszinte leplezetlenséggel adom elő, teszem azért, mert a történeteket írom meg, s így az igazságot kell a jövő kornak átadnom. Hogy e tekintetbeni hiedelmemben nem csalatkoztam, igazolom a következményekkel s azzal, hogy én, mint az összes magyarajkú hívek elnöke, élve a gyanúperrel, a nánás-dorogi kerület képviselőjét, Oláh Miklós barátomat fölkerítem, hogy intézzen egy interpellációt a kultuszminiszterhez ügyünk mibenlétéről, ki azt szívesen megtette.

A miniszter úr adott válaszából azonnal megértettem, hogy jól gyanítottam. A miniszter úr azt adta tudtul, hogy egy Hajdú-Dorogon föllállítandó vikáriátusság iránt a munkácsi püspökkel tárgyalás folytattatik. Én azonnal a sajtó útján kifejtém véleményemet és kimondám, hogy bár igaz az, miszerint Dorog város első alapfolyamodásában, ha a püspökség föllállítása az ország nehéz pénzügyi viszonyai között most lehetséges nem volna, a püspöki helynökséggel megelégedését is kimondá, azonban azon ohajtásának is kifejezést adott, hogy az összes magyarok hívek annak kormányzata alá adassanak. De az egyetemes gyűlés határozata által, melynek hozatalához Dorog város közönsége nem kis mértékben járult, ama kérelem elenyészett s az egyetemes gyűlés határozata lett az összes magyarok hívekre kötelező, és így nem Dorog város első vagylagos kérelme, hanem az összes magyarok hívek kérelme veendő figyelembe és intézendő el. Mert azon testvérek, kik más megyékben az oláhok és oroszok közepette szétszórva vannak, kik magukon segíteni nem képesek, s kik leginkább vannak kitéve az idegen nyelvek elnyomásának, az egyetemes gyűlés határozatába bizalmat fektetve, annak kérelme elintézésétől várják üdvöket és boldogságukat, el nem hagyhatók.

Mi nem egyes községek vagy nemcsak a munkácsi megyében fekvő némely egyházak szabadalmas állásáért, hanem az összes magyarországi magyar óhitűek érdekeiért és jogaiért küzdöttünk s fogunk küzdeni, míg bennünk lélek lesz.

Azonban ez is sikertelenül hangzott el. A sok ígélet, biztatás, remény, várakozás, türelem, fáradság s a sok lelki küzdelem mind, mind hiábavaló volt. A nagy hegy egeret szült s Dorog város vagylagos kérelmének azon elintézésével, hogy ott egy püspöki helynökség szerveztetik, az ügy végleges és méltányos elintézése ismét és ismét — Isten tudja mennyi időre — a halogatás örvényébe temettetett.

A vikáriátus.

Hadd álljon itt a vallás- és közoktatásügyi miniszternek e tárgyban kibocsátott és a Hajdu-kerülethez intézett leirata:

Ad 3801/1873. 25.899. szám. Ő császári és királyi apostoli Felsége folyó hó 17-én kelt legfelsőbb határozvánnyal egy a magyarajkú görög szertartású katolikusok részére Hajdú-Dorogon fölállítandó vidéki püspöki helynökség céljaira a valálasalapból 3000 forintot legkegyelmesebben engedélyezni méltóztatott. Miről a kerület közönségét, vonatkozással folyó évi július hó 11-ről 141/2333. sz. a. kelt fölterjesztésére, további intézkedés végett ezennel értesítem. Budapest, 1873. szept. 20.

Trefort Ágoston s. k.

A sok küzdelem és fáradság gyümölcse lett ezen vicariatus szervezése, mint helyesen gyanítám, nem az összes magyar hívek, hanem csak a munkácsi megyében fekvő 33 egyház község javára s így e megyében lakó magyarok kisebb részére, az is nagyon korlátolt hatáskörrel. Olvasva a magas miniszteri leiratot, előbb sokan abban a nézetben voltak, hogy az összes hívek vezérletére van előállítva, mert a leirat határozottan mondja, hogy a javadalmazás egy, a magyar ajku görög szertartású katolikusok részére, Dorogon felállítandó vidéki püspöki helynökség szervezésére adatik, s nem mondja, hogy az csak a munkácsi megyében lakó némely magyar községek részére lesz szervezve; azonban én semmit sem kétkedtem benne, hogy az csak a munkácsi megyére szól, amennyiben az e tekintetbeni tárgyalás csakis a munkácsi püspökkel tartatott. Később az tetteleg igazoltatott, amennyiben hosszas vajudás után az 1875. évi július hó 6-án 2844. sz. a. kelt püspöki leirattal a püspöki helyetnök, főt. Danilovits János, egyházmegyei kancellár-kanonok úr, személyében ki is neveztetett, s ő kinevezése után hét hónappal állását el is foglalta

s az első szentszéki ülést meg is tartotta. Ezek szerint kétségtelessé vált, hogy nem az összes magyar ajku görög szerzetásu katolikusok egyetemes gyűlésének kérése, hanem csak a H.-Dorog város közönsége által felterjesztett első alapkérelmem nyert felsőbb helyen elintézését. Ebből világosan következik, hogy az összes magyar ajkuak egyeteme, mint a kiknek felterjesztett, határozottan körvonalozott kérése még tárgyalás alapjául sem szolgált, mennyiben arra sem elutasító, sem más határozat nem hozatott, legalább a kérelmezőkkel nem tudatott, még most is felsőbb intézkedés tárgyát képezi. Annálfogva annak szorgalmazásával ezen püspöki helynökség felállítása miatt fel nem hagyhatunk, hanem továbbra is működni, s minden törvényes utat és módot elkövetni, ügyünk teljes érvényre emelése mellett ismét sikra szállani, hazafiui elmaradhatatlan kötelességünk.

A leirat egyrészen némi vigaszul szolgál, amennyiben a püspöki helynökség felállításával beismerte annak szükséges voltát, hogy a magyar óhitűek kívánalma igazságos és méltányos, s így annak teljesítése immár elodázhatatlanná vált, másrésztől azonban aggodalmat kelt, amennyiben a magyar nyelvnek az oltárra tétele felett nem intézkedik, sőt azt hallgatással mellőzi, sem a püspökségnek felállítására vonatkozólag kilátást nem nyújt. Ily körülmények között ezen igen is szűkkeblű intézkedés nem tekinthető másnak, mint a magyar hívek egyidőre leendő elhallgatására czélzó s a magas kormány méltóságával össze nem férhető, a nemzeti nyelv mellőzésére szolgáló, valóban kicsinyes manoeuvrenek. — Úgy okoskodván a számítók, hogy Dorogot, mint a mozgalom vezetőjét, kielégjük némileg s így elhallgattatják. — A többi község vezér nélkül maradva, a további lépések tételével önként megszűnnek. Ezen számításba vett hiedelem valóban ma igazoltnak látszik, — mennyiben Dorog város közönsége maga részéről a vikariatusság részére mégtévéen dúsz áldozatát, mennyiben az általunk is szerénynek tartott javadalmazáshoz 64 köblü föld és egy háznak vételére 8000 frtnak ajándékozásával hozzájárult s azóta mély hallgatásba merült, mintha már

mindenek jól volnának s teljesen ki volnánk elégítve. De a ki azt hiszi, hogy Dorognak ezen mély hallgatása a megelégedésnek a jele, az igen nagyon téved, vagy aki azt hiszi, hogy Dorog elhallgatásával a többi semmi kedvezésben nem részesült, csaknem a 200,000-re menő magyarság szintén elhallgatni fog s jogai követelésétől elálland, az még jobban téved. E mindkét részről mély hallgatás az erős fájdalom jele, s eljő az idő, hol a fájdalom utat törve magának, még erősebb s még hatályosabb alakban jajduland föl, maga részére igazságot követelendő s meg nem álland addig, míg a természet-törvény s hitvallásának alapelve adta jogát teljes érvényre nem emelendi. Most hallgatunk, mert őszintén megvallva, ezen kormánytól, melynek élén Tisza Kálmán áll, ki még ellenzéki főnök korában is ezen szent ügy pártolására hajlandóságot nem tanusított, teljes orvoslást nem remélhetünk. Azért hallgatunk, várunk, erős hitünk lévén, hogy az idő már nem messze van, midőn felszólalhatunk s felszólalásunknak sikere is lesz.

Na, de folytassuk tovább az események előadását, majd később lesz alkalmunk saját egyéni nézetünk elsorolására egy kevés helyet kiszorítani. A vicarius tehát kineveztetvén, helyét elfoglalta. Az ő személye ellen semmi kifogásunk. Szép tudományu, magas műveltségü, erőteljes fiatal ember, ki sok jót tehet; hazafiságában sincs okunk kételkedni, a jóakarát sem hiányzik nála, így bir mindazon tulajdonokkal, melyek szerint magas hivatásának megfelelhet. — Az első ünnepélyes beiktató ülést is megtartván, azt szép szavaktól áradozó beszéddel nyitá meg.

Mint előbb említve volt, mint elnök, miután Dorogról lakásomat ismét máshova kellett tennem, az akkori körülmények miatt gyűlést nem tarthatván, én a sajtóban felszólalni kötelességemnek ismertem, s mint az összes magyar ajkuak elnöke, kijelentettem, hogy a vicarius kinevezése által mi kielégítve nem vagyunk s továbbra is ragaszkodunk az 1868. évi ápril hó 16-án tartott gyűlésünkön hozott határozatunkhoz, s részünkre a külön püspököt s magyar nyelvünknek az egy-

házban leendő bevitelét szorgalmazzuk, kiterjeszkedtem ügyünk igaz voltát újabb érvekkel kimutatni, s a nagyméltóságu közoktatási miniszter úrhoz nyílt kérést intéztem, hogy a kinevezett vicariust utasítsa, miszerint most már ő hívjon össze egy gyűlést, hol a magyar ajku hívek már az ő elnöklete alatt mondják meg újból, a tett intézkedésekkel szemben, megvagy nem elégedésöket, s nyujtassék alkalom arra, hogy azok újból nyilatkozhassanak. Vártam, hogy e tekintetben maga a vicarius úr is felszólaland s szorgalmazni fogja a gyűlés megtarthatását, azonban Markos György ügyvéd úr szólalt fel, pártfogása alá vevén a status quot, bennünket a magas hierarchia ellenzésével, a pápa non possumusával ijesztget, kikel az elkülönítés ellen, sokalja a vicarius dotatióját, szóval meg akar győzni bennünket, hogy kérelmünk teljesíthetetlen. Ezen bizonyosan sugalmazott válaszra én viszonzalásomban megfeleltem, azonban meddőnek találván a hirlapi további harczot, abban hagytam, annyival inkább, mivel Markos úrnak még az is zokon esett, hogy közléseink kiadására nem a Magyar Kárpátot választjuk. De lehetetlen, hogy itt pár szóval Markos úrnak, ki magát magyarnak tartja, de én is annak hiszem, egy nagy mulasztását szemére ne vessem: akkor, midőn az elkülönítés ellen oly nagyon harczol, Ungváron ő oly nagy befolyásu ember, még a klérusra is, hogy sokat kivihetett, s talán még az elkülönítés iránt felmerült, most már el nem fojtható vágyat is megakadályozni tudhatta volna, ha befolyását felhasználva, törekedését és igyekezetét oda irányozza, hogy az ungvári g.-katholikus püspök, kinek hívei rutének, románok és magyarok, ne legyen kizárólag orosz püspök és székesegyháza nemcsak az oroszoknak, hanem a magyaroknak is váljék templomává, s felváltva abban az istenitísztelet is a megyében lakó különböző ajku híveknek saját nyelvükön tartassék. Hiszen nálunk minden nyelv egyuttal egyházi nyelv is, mert meg van írva, hogy omnis lingua confiteatur dominum (tehát nemcsak a latin, az orosz és oláh, hanem a magyar is, és az az egyház nemcsak az oroszoké, hanem minden keleti szerartartásu magyar ajku katolikusoké is). Hiszen ha ezelőtt még

az oláhokat a szamos-ujvári püspökséghez nem csatolták, megtehették, hogy egy kanonoki állást azok részére mindig fenntartottak s minden hetedik vasárnap még oláh istenitiszteleket is tartani szükségesnek látták; ha Dorogon a tiszta magyar ajku tulajdonos híveknek templomában, még e század elején is, nemcsak oroszul, hanem még oláhlul is énekelhettek, és oroszul még ma is énekelhetnek: Quo jure? Nem lehetett volna Ungváron is, hol Markos uron kívül még számtalan magyar ajku g.-katholikus családok vannak és épen a műveltebb osztályhoz tartoznak, kik képezik a székesegyház híveit, azoknak is lelki üdvöket tekintetbe venni s az ő vallásos épülésükre is néha-néha magyar istenitiszteleket tartani, a magyarországi görög szertartásu katholikus vegyes ajku hívekkel bíró püspöki templomban is. Hiszen ez itt egészen méltányos és igazságos lett volna, holott amott, a tiszta tősgyökeres magyarok között, valósággal jogtalan és bajthozó volt. Ha a méltóságos püspök urak saját jól felfogott érdekükből belátták volna, hogy ők nem kizárólag orosz püspökök, ha a főtiszteendő káptalan hasonló nézettel birt volna, ha az egész püspöki kormányzat ezen jogos elvet tartotta volna szem előtt, meggyőződhetik Markos ur és mindenki, hogy a magyar híveknek soha eszeágába sem jutott volna az elkülönítés. Ezt pedig könnyen megtehették volna, ehhez nem kellett költség, csak egy kis jóakarát. — Hogy ezt kivívni nem iparkodott Markos úr, nagy befolyásánál fogva, azt tartom mulasztásának, s ezt van jogom mint magyarnak szemére vetni, annyival inkább, mivel a püspöki udvarban még mai napig is azon felfogásnak adnak helyet, s a magyar nyelvnek, a székes templombani bevitelét még most is perhorreskálják; csoda, ha igaz, hogy a szószéken néha magyar nyelven egyházi beszéd tartása már gyakorlatban van. Ily körülmények között, midőn még most tapasztalnunk kell, hogy püspökünk kizárólag orosz püspök s míg több magyar egyházakban az anyakönyvek mai napig is orosz nyelven vezettetni rendeltetnek, hogy czirill betűkkel nyomtatott ujságokkal árasztatnak el még magyar papjaink is, bizony, nem csodálkozhatunk egy cseppet sem,

hogy a magyarnak semmi kedve sincsen a közös-ügyes püspökhöz és káptalanhoz. Úgy vagyunk mi ezzel, mint szegény hazánk van a birodalom másik felével, hogy a közösügyesség miatt itt is, ott is mi huzzuk a rövidebbet. Azért jelszavunk marad, a külön magyar püspökség. Mielőtt tovább haladnék, nem mellőzhetem el, hogy az első szentszéki ülés jegyzőkönyvére, illetőleg az abban foglalt megnyitó-beszédre s egyebekre észrevételeimet már itt meg ne tegyem, és pedig azért, mert a jegyzőkönyv legközelebb történt elolvasása után az abban elmondottak a tisztelt olvasóknak még friss emlékezetében lévén, az arra teendő észrevételeimet is nagyobb figyelemmel kísérheti, és magának gyors és biztos megállapodást méríthet.

A megnyitó-beszéd szép és hatásos szavakkal, szép és hatásos frázisokból áll; meg kell adni, hogy az jól kidolgozva van, s amire számítva lehetett, hogy a kecske is jól lakjon, a káposzta is megmaradjon, némileg czélt is ért. Én az egész beszédet az üggynek hosszabb időre leendő elhalasztására irányzott apostoloskodásnak tartom, mert annak nagy része nem a jogosult remények táplálására, mint inkább az ügy iránti lelkesülés lehangolására intéztetett. Így ki ne mondaná annak azon kijelentést, hogy a kérelmezett püspökség iránt új, az előbbienekkel ellenkező kedvezőtlen felfogás nyilvánult, és talált visszhangra a hírlapokban és irányadó körökben. — Magasabb nemzeti érdek, hagyományos politikai elv s talán anyagi nehézségek képezték az okot, mely miatt az új dioecesis kérdése, jobb szeretem hinni, elnapoltatott, mint végleg elejtetett. Kérem, hogy az érdemes férfunak ezen nyilatkozata nem annyit teszen-e? hogy hagyjunk fel a további működéssel, mert hiszen kérésünk teljesítése a magasabb nemzeti érdekekbe, hagyományos politikai elvekbe s anyagi nehézségekbe ütközik, s mintha mondaná: várjunk még legalább az örökkévalóság után két hétig. Ha ez való volna, egy pillanattig sem késnénk népszerűtlen, a sajtó által nem támogatott, az irányadó körök visszatetszésével találkozó, talán hazafiatlannak is látható, önérdékűnek tekintett kívánalmunk teljesí-

tésének kérelmezésétől visszalépni. Ámde mi egészen másképen vagyunk meggyőződve, mint a tisztelt püspöki helyetnök úr, mi sehogysem birjuk belátni, hogy a kérelmezett püspökség magasabb nemzeti érdekekbe ütközne, sőt ellenkezőleg, erős a hitünk, teljes a meggyőződésünk, hogy egy magyar ajku g.-katholikus püspökség felállítása épen a nemzeti magas érdekek előmozdítása tekintetéből már elodázhatatlanná vált, s annak továbbra is elhalasztása a magyar nemzetiség, a magyar nyelv elleni merénylet és bűn; hiszen csak ezen egyetlen egy út és mód van arra, hogy a nagyban eloroszosodásnak, oláhosodásnak indult magyar községeket visszatartsuk a végképeni elveszéstől s a magyar nemzetnek visszaszerezzük még azokat is, kik önakaratuk ellenére, tisztán a szláv egyházi nyelv miatt, már nemzetiségükből kivetkőzve, egészen eloroszosdottak; ilyen községek pedig nem kevés számmal vannak a hazában. Én mondhatom, hogy ismerem hitsorsosaim e részbeni hangulatát, s bátran merem állítani, hogy ha a magyar püspökség szerveztetik, nemcsak a h.-dorogi gyűlésen megjelent tekintélyes számú egyházak, melyek már maguk egy tekintélyes püspöki megyét képezhetnek, hanem még számtalan más, a nagyváradi, eperjesi és a munkácsi püspökségekben elszórva fekvő községek fogják azonnal szorgalmazni a magyar egyházmegyébe leendő beosztásukat. Egyébiránt lehet-e magasabb nemzeti érdek, mint a nemzeti nyelv terjesztése s ez ezáltal a nemzetnek legyőzhetetlen megerősödése? Hogy hagyományos politikai elvckbe ütközne, szintén nem hihetjük, mert oly örült magyar hagyományos politikát nem képzelhetünk, mely a nemzet szaporodását, a nemzeti nyelv terjesztésének akadályozását vagy plane a nyelv lealáztatását, a magyar fajnak más fajba való olvasztását tűzte volna ki czélul. Lehet, hogy hagyományos politikája volt az az egyháznak a multban, mely minden újításnak megrögzött ellensége volt, így a nyelvbeli újításnak is, s azt az egyházi tanok köpenye alatt előhaladhatni mindig akadályozta; de ma már másképen áll az egyházaknál, és különösen nálunk: a keleti egyháznál, hol ma már a főfactor a nemzetiség, a nemzeti nyelv. Ha pedig

valaki elég szerencsétlen volna azt hinni s hagyományos politikai elvül azt felállítani, hogy az elkülönítés azért gátolandó, mert mi majd együttmaradásunk által ruthén és román atyánkfiait magyarosítani fogjuk, vagy megfélemezzük őket túlkapásaikban, az nagyon, de nagyon tévedett. Hiszen annyi század alatt eléggé tapasztalhatták már, hogy a gondviselés a magyart e tekintetben nem teremtette civilizátornak, példa erre egész multunk, s az, hogy még mi egy községet sem voltunk képesek megmagyarosítani, még akkor sem, midőn arra elég hatalmunk és módunk volt, addig a szlávok az ő csimmasz módra ragadó nyelvükkel egész tereket tudtak meghódítani. Nézzük meg Abaujban, Kassa környékét, hol mai napig tiszta magyar nevű lakosokkal bíró községek szlávokká, Ungban, Beregben és Zemplénben oroszokká váltak, Szatmár- és Biharmegyékben pedig eloláhosodtak; ha a hagyományos politikai elvek ily szép eredményt szereztek a nemzetnek, azokat félre kell dobni s agyondorongolni, nem pedig figyelemre méltatni. Hiszen sok hagyományos politikai elvet elszakítottunk mi csak pár évtized alatt is, melylyel pedig nemzeti multunk, függetlenségünk s jólétünk állt szoros kapcsolatban, miért nem tudtunk hát ezen, nemzetiségünket veszélylyel fenyegető, állítólagos hagyományos elvvel is szakítani, hiszen az csak tőlünk függ.

Az anyagi nehézségek jelen körülményeink között talán leginkább elfogadhatók akadályúl s hátráltató indokúl, de ha ezt is jól és részrehajlatlanúl megfontoljuk, egészen azok sem állhatnak meg, mert hiszen a püspökség nem az adózók terhelésével s nem az adóból állítandó föl, hanem a vallás és tanulmányi alaphól, mely, azt hisszük, kétségtelenül oly helyzetben van, hogy annak minden megerőltetés nélkül még egy magyar püspökség szervezhető; annyit pedig magyar ajkú g. sz. katolikus hívek, úgy hisszük, megérdemelnek s talán joggal követelhetnek is, hogy ha a románok részére ugyanazon alaphól csak nem rég két püspökség szerveztetett, részökre egy magyar püspök javadalmazása is megtehető, úgysis épen ez országban a magyar ajkú g. sz. katolikus hívek azok, kik

annak jótéteményében vajmi keveset vagy épen semmit se részesültek, pedig a mi felfogásunk szerint azon alap minden katolikusnak egyenlő tulajdona. Vagy tegyük föl, hogy ezen alap, a mit ugyan nem bihetünk, nem volna képes egyszerre a szükséges költségek fedezésére; tegyék meg az intéző körök, tőlük függ, költségbe nem kerül, s így az államot egy fillérrel sem terheli; a kinevezendő magyar püspöknek adományozzanak, kedvezőbb időig, egy jövedelmező apátságot vagy prépostságot, hiszen ezen javadalmak és méltóságok is nem kizárólag tulajdonai a latin egyházi férfiaknak, hanem általában az összes katolikus klérusnak, példa a munkácsi püspökség, mely csekély javadalmazásának nagyobb részét a tapolczai apátság jövedelméből veszi. Ezek szerint gátló akadályok nem lévén, a püspökség kérdése minden aggodalom nélkül a magyarok javára eldönthető.

Hogy a nemzetben és a sajtóban ügyünk iránt kedvezőtlen felfogás támadt volna, nem osztjuk, hiszen ellenkezni a valósággal, mert annak osztatlan tetszését, támogatását most is úgy birjuk, mint évtizedekkel ezelőtt, mert nem szolgáltatott arra semmi okot a magyar ajkú g. sz. katolikuság, hogy ama lelkesedés, ama rokonszenves támogatás, melyet irántunk az ország összes törvényhatóságai s így a nemzet képvisellete oly kitünően kimutatott, az egyszer általa igazságosnak és méltányosnak beismert ügyünk pártolásától most, minden ok nélkül, elforduljon; próbáljuk meg, bocsássuk közre ismét fájdalmas panaszunkat s mutassuk ki, hogy kérelmünk teljesítéséhez most is szívósan ragaszkodunk, meglátandják a kétkedők, hogy a nemzet most is pártol bennünket, s most is támogatja szent ügyünket. Épen azt teszi a sajtó; én nem hallottam, nem olvastam soha egy betűt se, mely a sajtó, értem a magyar sajtó részéről ügyünk ellen emeltetett volna, az ungvári russofil fióksajtót pedig illetékesnek nem tartván, figyelembe nem vehetjük.

Hát ezen szavak: »mint jó hazafiak kell, hogy megnyugdjunk ügyünk ez időszerinti felfüggesztésében«, mit jelentenek egyebet, mint azt, hogy legyünk nyugodtak, egész ad

graecas kalendás várjunk, míg a sült galamb szánkba repül. Mindezeknél azonban legaggasztóbbnak látszik az, a mi a beszédben nem foglaltatik, tudniillik a tisztelt püspöki helyett-nök úr a nyelv kérdését még csak meg sem említi, s így ismét azon bizonytalanságban hagyja híveit, mintha a nyelv iránti kérelem még csak figyelembe se vétetett volna, már pedig, ha csak Dorog város közönségének kérelmét vették is tárgyalás alá, lehetetlen, hogy ezen kérdés iránt is intézkedés ne tétetett volna, hiszen a kérvényben a nyelvnek szükségessége sokkal jobban volt hangsúlyozva, mint a vikariátus kérdése. Hogy a hangoztatott hagyományos politikai elv ereje működnekk itt is, becsületes lelkünk érzelménél fogva nem vagyunk képesek elhinni, hajlandók vagyunk inkább azt a tisztelt vikárius úr véletlen mulasztásának felróni. Legnevezetesebb része e jegyzőkönyvnek minden esetre Orosz Gyula h.-böszörményi lelkész és dorogi esperes hazafias s érzelmünket híven, hamisítatlanul tolmácsolt s ügyünk előmozdítását hathatósan elősegíthető s érdekünket teljesen és tökéletesen jól felfogott indítványa. Sajnos és bámulatos, hogy a szent szék érdemes tagjai, kik egyenkint ügyünk valódi apostolaiként szerepeltek, kik mindnyájan a szó legvalódibb értelmében magyarok, azt egyszerűen tudomásul venni jónak látták. Én magam részéről megvallom, ezt vastag hibának tartom, mert mellőzték nyílt magyar kebellet kifejezést adni azon általános kívánalmunknak, melyet nekünk minden időben, helyen és körülmények között, a hányszor alkalom nyílik, hangoztatni kétszeres kötelességünk, mit pedig az indítvány elfogadásával oly könnyen megtehettek volna; mert egyszerű tudomásvételkel mellőzték azon sok ezerre menő hitsorsosaink s testvéreink érdekét, kik a jelen vikariátus felállításával semmi kedvezményben nem részesültek, s a helyzet szónéklüli elfogadásával megelégedésüket mutatták ki a tett, de célra semmi esetre sem vezető kedvezmény felett. No, de meglehet, hogy ezen, a magyar ajkú hívek egy kis részére, annak lecsillapítása végett felsőbbileg nyújtott első kedvezmény feletti örömmükben, mint loyális férfiak, jobban el voltak foglalva, mint-

sem hogy a közvélemény hangos kívánalmának kifejezést adni illőnek találták volna. Megemlítendőnek tartom egyébiránt a püspöki helyettnök úrnak azon üdvös, időszerű, mindnyájunk által osztott indítványát, melyben egy magyar éneklész s tanítóképezde felállításának most már nélkülözhetetlenné vált szükségességét kimutatva, ennek felállítása végett a kultuszminiszter úrhoz feliratilag járulni javaslatba hozta. Ez el is fogadtatott.

Ha a kultuszminiszter úr a vikariátus szervezését szükségesnek látta, s ha őszintén akarta ez által elérni azt, hogy a magyar nyelvnek az egyházi isteni tiszteletnél hova-elébb méltóbb tér nyitassék, s ha a vikariátus egy leendő püspökség alapját van hivatva megvetni, be kellett látnia azt is, hogy a cél elérésére szükséges attributumok előállítandók, különben az egyszerű vikariátus felállítása cél nélküli lenne. E tekintetben tehát semmi kétségem sincs a sikerről, mert fölteszem, a kultuszminiszter úr belátásáról, hazafiságáról azt, hogy következetlen nem akar magával maradni, s amik szükségesnek mutatkoznak, egy újból és épen nemzeti érdekből felállított egyházi intézményhez, azokat kifogástalanul hova-elébb teljesíteni is fogja. Az eddigi előadásaimból bizonyosan átértette a tisztelt olvasó, hogy bár én, hosszas fáradozások után nyújtott eme csekély kedvezménnyel, sem úgy mint egyes e hitfelekezethez tartozó tag, annál kevésbé, mint ezen hitfelekezet megválasztott elnöke, megelégedve nem vagyok. Mindazonáltal reményemet nem vesztettem, sőt ezen kedvezmény által biztosabb alapot nyerve a jövőre, bízva nemzetem, hitsorsosim támogatásában, bízva annak egy oly kormányában, mely elébb-utóbb kell, hogy belássa, miként ezen ügy nemcsak a vallás és erkölcsiség szempontjából üdvös, hanem nemzetiségi szempontból a magyarság, a haza zöme, szaporítása, a nemzeti nyelv emelése s annak a hazában már mindenütt, még az oltárra való felemeltetése is nélkülözhetetlen, s az az iránt nyilvánult szoros és igazságos kívánalmak elodázhatatlanul teljesítendőek. Ekként levén meggyőződve, nem kis biztosítékot találtam a vikárius úrnak azon nyilatkozatában is, miként

komoly feladatának tekinti, hogy a magyar nyelv érdekében is sikert mutathasson.

A vikáriátus felállításával, annak első gyűlése megtartásával, ismét néma csend állott be, hallgatott mindenki s várt ismét a további fejleményekre. S várt különösen arra, hogy a magyar nyelv tárgyában minő intézkedéseket teend az, vagy minő állást foglaland el szemben, a már egyházilag is meghonosított s a magyar nyelv nagyrészbeni diadalával bevégzett azon helybeli szokással, hogy az egyházban a Roskovits-féle fordítás egészben úgy bel, mint külső szertartásoknál, kivétel nélkül használtatik. Elismerő dicsérettel legyen mondva, a vikárius úr nemhogy az eddigi gyakorlatnak megakadályozására, vagy a magyar nyelvnek bármi tekintetbeni megszorítására célzólag intézkedett volna, sőt ellenkezőleg, ő maga is, adott alkalmakkal, az isteni tiszteletnél mind bel, mind külszolgálatoknál a magyar nyelvet használni nem késedelmezett, s ez által az irántai bizalom fokozására, még ott is, hol az nagyon gyenge lábon állott, nem kis mértékben hatott. Épen midőn munkámat berekesztendő voltam, azon örvendetes hírt vettem, hogy az ő maga fáradozásának sikerült a kultuszminister ő exczellenziája jóakarátát megnyerni arra, hogy a liturgiális könyvek fordítása költségéhez hozzájárulni szíveskedjék, ezt megnyerve, azonnal intézkedett is s nem késett több jeles tehetségű egyházi férfiú összehívásával, az oly régóta epedve várt fordításokhoz hozzáfogni, s azokon több napon át szorgalmasan dolgozni. Mint tudom, egy részben azok még a múlt év végén be is fejeztettek s püspöki jóváhagyás alá felterjesztettek. Isten áldja meg őket, kik a magyar nemzet életében örökre emlékezetessé válандó hazafias munkálkodást végeztek, mint a nemzet hű napszámosai legyenek áldva. Én nem mulasztom el itt hálámat kijelenteni s neveiket ideigtatva, az utókornak átadni, hogy annak idejében ők is leróhassák hálájukat azok iránt, kik segítségül szolgáltak arra, hogy ők Istenüket saját édes anyai magyar nyelvükön háboríthatatlanul imádhassák.

Megérdemlik ők nemcsak a mi hálánkat, hanem az egész

magyar nemzet elismerését is, mert működésük eredménye élni fog és virágozni, mert magyar nyelvünk most már az oltárra téve, a katholicizmussal élni fog a világ végéig s így a magyar faj élni fog, míg az örökkévalóságnak tetszeni fog, a földön népeket tartani.

Midőn ezeket írom, már az 1880-ik évben járunk, eddig a benyújtott munkálatokra még püspöki válasz, illetve jóváhagyás nem történt; mi fog következni, nem tudom, s így történelmi előadásomat tovább nem fűzhetem, de ezeket elmondani lelkem teljes meggyőződéséből szükségesnek s mulaszt-hatatlanak tartottam. Ha előadásomban tévedtem volna, kérem, igazítsanak meg, én köszönettel veszem, de abban engedjenek meg, hogy ezeknek előadására a tiszta, önzetlen hazafiúi kötelesség tudata, nemzetiségem s annak nyelve iránt szivemben lángolóan s örökké elolthatatlanul égő szeretet tüze ösztönzött s volt irányadóm.

A helyzet.

Az eddigiek szerint kimutattam a magyar ajkú hívek fáradhatatlan buzgalmát, törekvését, csüggedetlen igyekezetét a nemzetiség, illetve a nemzeti nyelv diadalra emelése körül; kimutattam azt is, hogy hosszas, fárasztó, költséges eljárásuknak eredménye mi lett. Hátra van még, hogy újlag saját meggyőződésem és erős hitem alapján kimutassam, hogy a vikáriátusság felállításával a magyar ajkú hívek nem lehetnek megelégedve. Hogy kimutassam, miszerint a magyar nyelvnek egyházi vagy lyturgiális nyelvvé emelése nemcsak a püspökség öntetszése által megnevezett s a vikárius joghatósága alá átadott 33 községre, hanem e hazában élő összes magyar ajkú g. szertartású katolikusokra nézve elodázhatatlan életkérdés s azt megtagadni senkinek sem áll jogában. Hogy kimutassam az elkülönítés, vagyis a magyar ajkú püspökség felállításának

szükségességét s kapcsolatosan azon meggyőződésre vezessem a hatalmat, miszerint annak felállítása nemcsak azon hitfelekezetnek élet- és erkölcsi szüksége, hanem a magyar nemzetnek is szigorú érdeke: megkísértem mindazon indokokat, melyeket a püspökség és magyar nyelv ellenében felhoznak, megcáfolni s kimutatni, hogy a magyar ajkú keleti szertartású katolikusok kívánata jogos, igazságos, egy vallás vagy hitfelekezet érdekével sem ütközik össze: sőt ez ideig sértetlenül fentartott hitelveiken alapszik a szabadság iránt általuk kimutatott szoros ragaszkodás.

A tisztelt olvasók kegyes engedelmeivel gyenge erőm és tehetségem szerint megkísértem állításaim valóságát és jogoságát hebizonyítani, ismételve kérvén őket, hogy birálatukban legyenek őszinték és igazságosak, azonban szem elől ne téveszszék soha, hogy nem irodalmi emberrel, hanem csak egy oly diletánszal vannak érintkezésben, ki egész valójában a nemzetiségért s a nemzeti nyelvnek mindenütt leendő diadaléért, annak még az oltároni jogosultságáért, mint a nemzet örök fentartására nélkülözhetetlen alapfeltételért küzd és harcol, ki munkája által sem irodalmi név vagy dicsőségre nem vágyik, sem munkájából anyagi haszonra nem számít, egyedül csak hazafiúi kötelességének kíván eleget tenni.

Hogy a vikariátus felállításával az összes magyar ajkú hívek mitsem nyertek s így azzal megelégedettek sem lehetnek, kétségtelen és pedig azért: mert a dorogi vikariátusság nem az összes magyar ajkú hívek javára s nem is az ő kérésök folytán szerveztetett, hanem azt egyedül a munkácsi püspökkel folytatott tárgyalás alapján annak kormányzási könnyebbségéül, nem is a megyéje területén lakó összes magyar ajkú hívek részére, hanem csak az általa megjelölt néhány egyházra, a dorog-városi, az egyetemes gyűlés határozatát megelőzőleg felterjesztett folyamodványok folytán létesítette a magyar kormány. Kitészik az világosan onnan is, hogy az e feletti tárgyalásokban sem a n.-várad, sem az eperjesi püspököket, kiknek területén pedig szintén nem kevés egyházak vannak magyar ajkú hívekkel, be nem vonta s így azoknak a hívek-

nek, kik pedig az egyetemes gyűlésen nagy számban jelen voltak s az egyhangú határozathozatalra lelkesen befolytak, jogos kívánalmait figyelemre nem méltatta. Nem azért, mert a magas miniszteri leirat szerint, mi a 85. lapon olvasható, a vikariátus felállítása a magyar ajkú hívek részére történtnek mondatik. Azonban a keresztülvitelnél már csak a munkácsi megyében lakó magyar hívek, azoknak is csak kisebb része vétetik figyelembe s nem is magukra bízzák, hogy határozzák meg: vajjon ők magyarok-e, tartozhatnak-e a vikariátus kormányzata alá, hanem odadobják a püspöki önkénynek, hogy tetszése szerint határozza meg, melyek azok a magyar községek, melyek a vikariátus hatósága alá, mint magyarok tartozhatnak. Ebből igen fájdalmas, a magyar egyházra nézve lesújtó következmény várható; és pedig azért, mert ha a magas kormány csakugyan belátta szükségét annak, hogy a magyar ajkúak részére legalább püspöki helyetnökséget felállítani már nélkülözhetetlenné vált, be kellett látni annak is szükségességét, hogy az összes hívek, kik magukat magyaroknak vallják, s kik a magyar külön püspökségért egyetemesen, együttesen kérelmeztek, mint szintén magyarok, a vikariátus kormányzata alá adassanak. Miután ez nem történt meg, azon nehéz és méltatlan feltevésnek vannak kitéve, hogy ők nem tartatnak magyaroknak s így még súlyosabban lesznek az idegen ajkú püspökök, különösen a n.-váradai megyébeni szigorúan román kormányzat alatt, nyelvük használatában akadályozva. S ezen fél intézkedése által a magas kormány mintegy szándékosan törli őket ki a magyarok létszámából. Ennek nem tudata, de csak távolról gyanítása is reájuk nézve megölő s nincs eset, hogy az ily orvoslásban, mely a halálnál rosszabb, megnyugodhassanak, megelégedhessenek. Ugyanazért, bár nem teszi föl a magas kormány bölcsességéről és hazafuságáról, hogy a vikariátusság felállításának azon értelmet tulajdonítsa, miszerint csak azok tekintetnek és tartatnak magyar egyházaknak, melyek a dorogi vikariátus hatósága alá adattak: mindazonáltal óvakodnak s én magam is hangosan ellene mondok velük együtt annak, hogy ezen kis körre szorított vika-

riátusság által a magyar ajkú g. sz. katolikusok összesége ki volna elégítve s ügyök, melyért küzdeni tovább is meg nem szűnnek, ez által elintéztetnek tekintethessék. Én, magam részéről, hajlandó vagyok hinni, hogy a magas kormány által csak Dorog város közönségének kérelme vétetett ezúttal tárgyalás és intézkedés alapjául. Az összes magyar ajkú g. sz. hívek egyetemének egyhangú kérelme még tárgyalásra s elintézésre vár. Hajlandó vagyok hinni, hogy ezen fokozatos intézkedés csakis kísérlet arra, hogy ama nagyobb, mindenki által óhajtván várt nagyhorderejű, a nemzetiségre, a nyelvre nézve kiszámíthatatlan hasznot és dicsőséget hozandó nagyobb mérvű végleges intézkedések megtételére az út egyengettessék s a nagy épület a magyar nyelvű katolikus szent egyház épületének felállítása biztos alapra fektetethessék.

Ámde, midőn ezt hajlandó vagyok mind elhinni, ne vegye nekem rossz néven senki, ha rettegek nemzetiségemért, ha nemzeti nyelvemet félttem még az árnyéktól is; mert a példabeszéd szerint: a kit a kígyó egyszer megcsipett, fél annak a sziszegésétől is. És örökös óhajom, kérelmem, sőt intelmem folytonosan oda megyen ki, hogy a jó nép igazságos kérelme hová-hamarább sietősen teljesíttessék az üdv és boldogság hazájában! Még nem késő, vezettessék be. Mert hosszas, fáradalmas munkája után megérdemli ő azt, a mit a költő szaval: »Megbűnhődte már e nép a múltat s jövődőt«.

Hogy a magyar nyelvnek egyházi, illetve liturgiális nyelvvé emelése s az oltárra tétele mennyire szükséges nemcsak a dorogi vikárius kormányzata alatt levő néhány egyházban, hanem az összes magyarajkú hívekre nézve, azt hiszem, még bizonyítanom sem szükséges, mert az a természet törvényével, az alkotás nagy művének azon véghetetlen bölcseségű intézkedésével, hogy a különböző nemzeteknek különböző nyelveket is adott és szabadsággal ruházta föl őket, hogy saját nyelvüket mindenütt, még azon nagy alkotó mindenség imádásában is, használhassák, igazolást talál.

Hogy a magyar nyelv mindenütt, így az oltáron is, az őt megillető helyet elfoglalja, nemcsak ezen híveknek, de a nem-

zetnek is szoros érdeke, hiszen a nemzeti nyelvnek terjedése a nemzet szaporodását, ez pedig annak erősbülését vonja maga után; kétségtelen tehát, hogy a nemzetnek igyekezni kell, hogy nyelvét terjessze, törekednie kell, hogy nemcsak a görög szer-tartású magyar katolikusoknál, hanem más vallásfelekezeteknél is, a mennyiben ez hitelveikkel nem ellenkezik, istentisztele-tüknél a magyar nyelvet használják, mert ha ezt elérjük, nem-zetiségünk teljesen biztosítva lesz. Meg van írva, hogy »a melyik nemzet saját nyelvét az oltárra teheti, az a nemzet nem veszhet el soha«. De kétségtelen az is, hogy a nemzet zöme, a nép, a nemzetiség, haza, alkotmány fogalma iránt nagyobb ismeretet, azok iránti szeretetre nagyobb ösztönt merít, ha saját nyelvét a legfőbb polczon, az oltáron is élvezheti; mert tessék ám elhinni, hogy vannak még most is nem kevesen, kivált a vé-nebbek és nők között, kik azon téves hiedelemben élnek, hogy a magyar nyelv talán nem is való az ájtatosságra, talán nem is kedves az Úr előtt, s az Istennel csak azon a nyelven lehet foganatosan közlekedni, melyet a pap századok óta az oltárról hangoztat. Innen van az, hogy bár egy szót sem értenek az orosz nyelvből, mégis bemagolják úgy a hogy a Miatyánkot, Üdvöz légy Máriát, sőt a tudakosabbak még a Hiszek egy Istent, keresztvetést is orosz nyelven s azon a nyelven is imád-kozzák el. Bámulja az ember, hogy húsvétkor még Dorogon is »Krisztosz voszkresz«-szel köszöntik az utcán az embert a tiszta tősgyökeres hajdú-ivadékok, s az utast valóban tévútra vezetik, ha vajjon nem oroszok laknak-e ott? Innen támadha-tott boldog emlékü Zsedényi nagyhirú országgyűlési képviselő-nek is azon téves hite, hogy Dorogon nem beszélnek, nem is tudnak magyarul, mert ezt egy nagy társaságban fülem halla-tára vitatta is. Hihetőleg húsvét táján utazhatott ott keresztül és hallván a sok Krisztosz voszkresz-t, erősen meggyőződött arról, hogy ott csupa merő oroszok laknak; csak az öltözetükön bámult, hogy az meg tiszta magyar.

Míg tehát az istentiszteletnél is a magyar nyelv nem kizárólagosan, teljesen használtatik, ezen ferde szo-kás mindig megmarad; ki kell tehát küszöbölni az idegen

nyelvnek még a magvát is, hogy szép nyelvünknek helyét ne bitorolja.

Nincsen is ennek semmi akadálya, hiszen a Roskovits úr fordítása már régen megvan és folytonosan használtatik. Ha ezen fordítás nem tetszik, most már a vikárius úr és társai által egybehívott bizottság által eszközölt fordítások vétethetnek használatba, ha azok a czélnak, az istentisztelet díszének emelésére jobban megfelelnek. Azoknak kinyomatása nem lehet akadály, mert fölteszem, föl kell tennünk a magas kormányról annyi jóakaratot, hogy azok kinyomatásának költségét az állam pénztárából előlegezve fedezni, az egyházközségek pedig a saját egyházuk szükségletére megkivántató példányok árát azonnal megtérítendik, s így a magas kincstárnak semmi kára sem leend, legfeljebb azon pár hónapi kamat, mely a visszafizetések idején fölszámítható lenne, jöhetne tekintetbe, de ezen igen csekély veszteség még csak figyelembe se vehető azon nagy nemzeti haszonnal szemben, mely a magyar nyelvnek egyszer valahára törvényes jogába lett bevezetéséből, az oltárra tételeből, nemcsak a g. szertartású magyarajkú hívekre, hanem az egész magyar nemzetre háramol.

Hogy még itt pápai engedélyre vagy szentesítésre lenne szükség, egyáltalában nem osztom, nem pedig azért, mert az 1649-ik év ápril 24-én létrejött egyesülési szerződés szerint minden keleti szertartásaikat, egyházi szabadságaikat fentartották. Igazolja ezt a Bazilovits Fundacio Koriatoviciana című munkája, melynek I-ső része 83-ik lapján írva van: *Graeco Catholicos Clerus Dioecesis Munkacsiensis Professione Fidei anno 1649 Aprilis 24to in Ecclesia civitatis Ungvariensis sub tribus hisce conditionibus Sacram unionem reassumpsit.*

1. Ut ritum Graecum ipsis servare liceat.

2. Ut Episcopum a se electum, et ab apostolica sede confirmatum habeant.

3. Ut Libertatibus Ecclesiasticis libere fruantur.

Ugyancsak Mészáros Károly »A magyarországi orszok története« című munkájában, a 113-ik lapon, az unió pontjait ekképen írja:

1-ör: Hogy a görög szertartás használata egyházukban ezentúl is megtartassék.

2-or: Hogy püspökeiket maguk választván, a római pápa szinte, mint a latin püspököket, megerősítse.

3-or: Hogy az egyházi kiváltságukkal szabadon élhessenek.

Hogy ezek szerint egyházunk csak a hit ágazataira s nem egyéb egyházi szokásaik, szabadságaik vagy szertartásaikra vonatkozólag vették föl az uniót, kétségtelen, tehát elvitázhatatlan az is, hogy az egyházi belügyeik fölötti intézkedési jogot maguknak fentartották. Hogy ezen jogukkal folytonosan éltek és élnek mai napig (kivéve a püspökválasztást, minek joga, mint előbb megírtam, a hitfelekezet hallgatag beleegyezésével az uralkodó apostoli királyokra szállott), elvitázhatatlan tény. Érintetlenül maradt továbbá a papok nósülhetése, a nyelv iránti intézkedés, egyházi fegyelem, szokások, szertartások és nevelési ügy fölötti intézkedési jog.

Igy minden más beavatkozás nélkül, egyedül a megyés püspöknek áll hatáskörében, hogy átvizsgálván a fordításokat, ha azokat kitételeikben az anyaszentegyház hitelveivel ellenkezőknek nem találja, azonnal jóváhagyásával lássa el és a közhasználatnak adja át; ez sem hosszú időt, sem költséget nem igényel, így minden kifogás nélkül teljesíthető és teljesítendő. Ezt igazolja azon körülmény is, hogy román atyánkfiai, midőn nyelvöket az egyházba bevitték, arra pápai engedélyt nem kértek és ily engedélyyel ellátva ninesenek, mit Papp Szilágyi nagyváradi volt oláh püspök maga is beismer »Enchiridion Juris orientalis Ecclesiae« című könyvében, hol a 367. lapon a következőket írja:

»Gens Valachica (romena v. dacoromana) scribit Porubszky in Transylvania a vicini imperii bizantini sacerdotibus ad fidem Cristi perducta, cum ritu orientali lingvam quoque graecam recepit. Post Concilium Florentinum in quo Metropolitae Moldaviae sacram quoque unionem amplexus est, quidam Monachi Rasciani et Moscovitae cum schismate lingvam quoque Rascianam in divinis Valachis Transylvaniae obtruserunt. Ea lingua usi fuisse in sacris usque ad tempora Georgii Rakoczy I.

Transilvaniae Principis, qui Calvinista, ut Valachos ad amplectendam Confessionem helveticam alliceret, edito 10mo Octobr. 1643. decreto mandavit Archi Episcopo et Sacerdotibus Valachorum ne amplius audeant alia lingua quam Valachica sacra celebrare, et aliquas functiones Sacras obire. Romani Transilvani linguam quidem maternam, adoptarunt, a ritu tamen suo nunquam defecerunt.

Postulato eorum quod expresserant, dum ipsorum Archi Episcopus, et magna pars cleri ac populi agente cum primis Regni Hungariae Primate, ad unionem Catholicam cum Ecclesia Romana . . . redierat, ut nempe ritum Orientalem et Linguam maternam porro quoque in sacris adhibere queant delatum est. Valachi tacito consensu Pontificum modo quoque Lingva sua romana in sacris utuntur.

De igazolja az is, hogy ily engedélyre szükség nincs, mert több magyar egyházakban a magyar nyelv már rég használatban van az istentiszteleteknél, ha nem egészen, de nagyrészen, s ez minden felsőbb, különösen pápai engedély nélkül, csakis a szokás által szentesített, s püspökeink is csak utólagosan, hallgatásukkal adták arra beleegyezésüket. Példa erre nébai boldog emlékű Pankovičs István püspök ő exczellenziájának azon megnyugvást tanusító nemes magaviselete, hogy Dorogon a kánonszerű látogatás alkalmával magyar nyelven tartott istentiszteleten személyesen jelen levén, esze ágába se jutott az ellen szót emelni. Már pedig ha arra pápai engedélynek szükségét látta volna, ki teszi föl ama sokéremű buzgó főpapról, hogy éppen hivatalos eljárása alkalmával az ellen föl ne szólaljon s annak betiltását fogamatba ne vegye; ez pedig nem törtévéen meg, kétségtelen, hogy arra pápai engedély nem szükséges. Példa erre hercegprimásunk ő eminenziájának hason szellemű magaviselete is, ki, midőn a nála járt küldöttség tagjaitól megértette, hogy az istentiszteletnek már nagy része Dorogon és környékén magyar nyelven tartatik, az ellen nemcsak hogy észrevételt nem tett, de még az iránt a jelenlevő számos papi tagokat sem látta szükségesnek kérdőre vonni, hanem hallgatással azt jóváhagyottnak tekinteni

igazságos volt. Hogy a katholicizmusnak nem is sine qua nonja a latin vagy orosz vagy akármely nyelv is kizárólag, igazolja maga a legközelebb elhalt pápa ő szentségének azon egy in partibus infidelium működő térítő püspöknek jelentésére, melyben működésének sikerét azon megjegyzéssel adta elő, hogy a megtérők a latin nyelvet elfogadni nem akarják, valóban pápához, legfőbb lelki atyához illő nyilatkozata: *Nolo ego ut omnes latini, sed ut omnes catholici fiant.*

Ezek szerint kimutattam a nyelv szükségét, kimutattam, hogy annak alkalmazásba vétele ellen semmi akadály sem forog fenn. Szükséges tehát, hogy a magyar nyelv, minden halogatás és álürügyek félretételével, azonnal minden magyarajkú egyházban az oltárra tétessék. Bizva a vikárius úr tevékeny munkásságában, bizva püspökünk ő méltóságának hazafiságában, nem is kételkedünk, hogy nemzeti nyelvünk diadalra jutását már semmi szín alatt sem odázzák el.

Ha egyházi fegyelmi tekintetből ezt a pápa ő szentségének bejelenteni kötelességüknek ismerik, ám tegyék meg azt, de ezt ismét elhalasztás ürügyéül, a nemzetiség szent nevében kérem, ne használják föl.

Ha a nyelv kérdésében az összes magyarajkú nép, mint legforróbb ohajtásának teljesítésével, kielégítve leendő, másik erős vágyának, a magyarajkú püspökség fölállításának teljesítésére már nyugodt lélekkel és elég türelemmel lesz ereje várakozni.

Nem ejtjük el azonban annak további szorgalmazását sem, mert hogy annak is szüksége már nemcsak most, de régebben előállott, meg fog győződni mindenki, ki az egyetemes gyűlés határozatában elhordott igen fontos okokat csak némi kis figyelmére is méltatta (lásd a 50. s több lapokon), de azokon kívül vannak még más fontos okok is, melyek az elkülönítés mellett harcolnak s melyeket itt előadni helyén látok.

Már maga a közösügyes állapot, miről maga hazánk is ez utóbbi évtizedben elég szomorúan meggyőződhetett, nemcsak lealázó a gyengébb félre, hanem önálló, független működési erejére, körére káros befolyással is van, ezért helyén látta a

nemzetnek egy nagy része nyílt és férfias harczot indítani annak megszüntetése iránt.

A mi közös állapotunk sem szerencsésebb e tekintetben, mert így nekünk is kötelességünkben áll a közösügyes állapot alól menekülni, mert oly püspök nélküli kormányzat alatt, melyek túlnyomóan románok és ruthének, a magyar hivek érdeke nemcsak hogy nem ápoltatott, de az oly kevés figyelem tárgyává tétetett, kivált a nemzetiségi aspirációk kora óta, hogy különösen a románoknál még nyelvünk s így existenciánk ellenében is mutatkoztak. Hiszen ki ne tudná azt, hogy a román püspökök az országos közoktatási nyelv ellen nemcsak nyíltan izgattak, hanem az ellen demonstrálni s még ő Felsője apostoli királyunkhoz is járulni elég hazafiatlanok voltak. Ily megyékben, ily szellemi kormányzat alatt, mit remélhetnek a magyarok: elnyomatást, lealázást igen, de üdvöt és boldogságot soha! Az igaz, hogy a munkácsi és eperjesi megyék püspökei s káptalanjai ily, valóban háladatlan működésekre soha se vetemedtek, sőt hazafias érzelmük elismerésére legyen mondva, ez utóbbi esetben a románok ellenstílyozására igyekezve, a magyar nyelvnek kötelező tanításáért kérelmeztek s így nyílt jelét adták annak, hogy a kormányzatuk alatt álló jó, csendes természetű, velünk jó és balsorsban mindig együtt örült, együtt szenvedett ruthén nép nem hogy nyelvüktől idegenkednék, hanem azt megtanulni is készséggel vállalkozik s így nyelvünk vagy más érdekeink elnyomásától az ő részükről nem félhetünk, a velük való közös jog tehát hátrányunkra nem lehet. Nem is félünk mi a jó néptől s tudjuk a történelemből, hogy ők itteni megtelepedésük óta e földet ismerik hazájukul s az ellenében kötelességüket soha meg nem szegték, ott harczoltak, ott küzdöttek velünk mindenütt, hol a haza érdeke kívánta és parancsolta. Ez a jó indulat a haza földje iránt megmagyarazza azon vélemények téves voltát is, melyeket némelyek, különösen miniszterelnökünk is oszt, miszerint, ha mi a ruthénektől elválnánk, azok kifelé, a muszka felé jobban áraszthatnának. Nem fognak ők oda vágyni soha, mert katolikus hitükhöz hivek és sza-

badságszeretők, az iránt féltékenyek, a schizmatól irtóznak, azt pedig jól tudják, hogy a muszkánál mindkettőt félteniök kell. — Igyekezzünk nagyobb figyelmet fordítani nevelésükre, iskoláikra, jólétükre, higyjék el, a hazának ők a legjobb, leghibebb polgárai lesznek, de ha tekintetbe veszik, hogy egy oly nagy, különböző nyelvű megyének, mint a munkácsi, egyházkormányzata mily nehéz s az által, hogy az egyházi és kormányzati praedomináns nyelv csak az egyik nemzetiségé, mily kényes is, meg vagyunk győződve, miként a különítés szükségét ők maguk is belátandják. Ha egyébbért nem, már csak azért is, hogy a különböző fajok közt a nyelvkérdés miatt támadható féltékenykedés, ebből multhatatlanul következő kellő surlódás, a mindig jó viszonyba élő egyházfelekezeti hívek között örökre megszüntettedék, erre törekedni magoknak a püspököknek lelkiismeretes kötelességök.

De tekintettel kell lenni arra is, hogy a papi, éneklési, tanítási pálya, a magyarok elől se legyen elzárva. Már pedig, ha az orosz nyelv tudása nélkül senki, vagy csak nagy nehezen juthat ama pályákra, kétségtelen, hogy a magyar ifjaknak, kik ezen pályákra szánták magukat, nagyon meg van nehezítve azoknak elérése; innen van azután az, hogy tehetséges fiaink a latin egyházba lépnek át, mire elég példa van. Innen származik a baj, hogy kevés magyar születésű papunk, annál kevesebb éneklésünk és tanítónk van, innen származnak azon nagy kellemetlenségek, hogy gyakran megtörtént, miszerint a legjobb magyar érzelmű községekbe a magyar nyelvet csak felületesen értő s beszélő papok jutnak, s ezek részint a nyelv iránti idegenkedésből s a maguk orosz anyai nyelvök iránti túlragaszkodásból a ruthenizálás mesterségére adják magukat s ez által a magyarok félelmét ébresztik föl s a gyűlöletre, sértő kifakadásokra, czívakodásokra adnak alkalmat. Én emlékezem reá, hogy a mult időkben még Dorogra is jutottak oly segédlelkészek, kik a magyar nyelv iránt annyira el voltak fogulva, hogy a magyar nyelven tartani kellett egyházi beszéd előtt a keresztvetést csak azért is orosz nyelven mondták, hogy kimutassák, miszerint, a hol nem kötelesség,

ott a magyar nyelvet jóakarattól sehol se használják. Így vagyunk az éneklészekkel is. Ezek tehát, mint elkeserítő, mellőzendők.

De végre vegyük ezekhez még azt is, hogy magyar születésű papjaink a túlnyomólag orosz születésű papok között vajmi nehezen, vajmi keservesen juthatnak egy jobb, jövedelmezőbb parochiára, vagy plane egy magasabb állásu papi méltóságra. Azt hiszem, hogy ezek mind olyan fontos okok, melyek bennünket oda intenek, miként a magyar ajku püspökség, káptalan felállítását továbbra is szorgalmazzuk. Ha pedig tekintetbe vesszük, hogy a munkácsi püspöki megye még most is oly nagykiterjedésű s még most is oly sok egyházat foglal kebelében, hogy a püspöki szükséges felügyeletet csak felületesen is gyakorolni, a vallásos érzelem, a közerkölcsiség és nevelés szent ügyének ápolására pedig oly nagy hatást gyakorló püspöki látogatások tétele, minden jóakarattal mellett is csaknem lehetetlen, kivált oly szerény javadalmazás mellett, milyennel a munkácsi püspökség bir, kinek a háztartási költségeken felül utazásokra, vagy éppen egyes jótékonyágokra, bizony egy átkozott fillére se jut. Innen van az, hogy némely megyebeli község egy században egyszer jut azon szerencséhez, hogy püspökét, legfőbb lelkiatyját, saját körében fogadhassa.

De különben is a lelkek száma e megyében oly nagy, hogy ha kétfelé választatnék, még akkor is tekintélyes püspökségeket képezne, az új megye kikerekítése pedig nagyon könnyen eszközölhető, amennyiben a magyar ajku hivek, a makói parochia kivételével, mind együtt, egy continuitásban levő területen laknak. Abauj alsó részén, Zemplénben a Hegyalján, Bodrogközön, Szabolcsban a Tiszánál és a Nyirben, Bereg-Ugocsában szintén a Tiszánál, Szatmárban a Nyirben, Hajdu és Bihar megyékben pedig Debreczen környékén, még Borsodban, Máramarosban is van, mint tudom, egy pár egyházközség, azok is tehát Makóval együtt, legkönnyebben Dorogon, mint majdnem központon is legezlszerűbbnek mutatkozott, de az összes magyar ajku ó-hitűek kívánatának is megfelelő helyen

felállítandó püspökség kormányzata alá adathatnak. Meg lesz ennek a magyar nemzetiségre nézve is páratlan haszna, mert ez által meg lesz vetve a magyar katolikus nemzeti egyház alapja, magyar püspökkel, magyar egyházi liturgiális nyelvvél, hol csakis kizárólagosan a magyar nyelv lesz használatban. — Mert őszintén megvallhatjuk, hogy még most semmi reményünk nincs arra, hogy a latinszertartásu egyház egy közel jövőben magyar nyelvü egyházzá átalakíttathassék dogmái miatt, míg ellenben a görögszertartásu egyház éppen hitelveinél fogva hivatva van a nemzeti katolikus egyház magvát képezni, én teljesen meg vagyok győződve, hogy a példa utánczókra találva, s a magyar nemzeti katolikus egyház gyarapodása mellőzhetetlenül bekövetkezend.

Miután az előadottak szerint, mind a magyar nyelv, mind a magyar püspökség felállításának szükségessége és így az összes magyar ajku görögszertartásu katolikusok ezek irányábani kívánalmának jogossága, időszerűsége teljesen bebizonyítva van, kétségtelen, hogy az teljesítendő. Legyen mindenféle igazság, vagy vesszen a világ.

Még csak néhány szót kívánok olvasó hitfeleimhez intézni: Minthogy igyekezetünk, buzgóságunk s egyesült erővel a tett törekvésünknek sikerült utat törni szebb és jobb jövőnkhez, ne csüggedjünk, habár még végcélunkat el nem értük is. Legyünk kitartók, buzdítson bennünket további munkálkodásunkban azon öntudat, hogy igaz ügyért, szent hitünk alapelveért s nemzetiségünkért harczolunk, ne hagyjuk magunkat félrevezetni s némely mézes-madzagként odadobott silány engedményekkel elhallgattatni, hanem nyílt erővel fogjunk hozzá a megkezdett építkezés további folytatásához és befejezéséhez. Én kész vagyok s megteszek mindent, mit egyes emberi erő megtehet. Azért hazafiui bizalommal hívom fel ezen szerény ügyünk lefolyásáról s eddigi állapotáról jelentésként szolgáló munkámban mindazon egyház községeket, kik a dorogi 1868. évi egyetemes gyűlésen, akár személyesen, írásilag képviselve voltak, valamint azokat is, kik jelen nem voltak, azonban magukat a magyar ajku hívek közé számít-

ják, hogy nyilatkozzanak a felől, ha vajjon bizalommal vannak-e irántam továbbra is s velem haladni van-e szándékuk? ha igen, ez ügyben soraikat e munkának közrebocsájtása után legalább egy hónap alatt hozzám, Dorogra intézni sziveskedjenek. Meggyőződven hitfeleim akaratáról, miről nem kétségeskedem, hogy eddigi hazafias irányunkkal egyező lesz, én azonnal egy egyetemes gyűlés tartása iránt a szükséges lépéseket megteszem s erről az illető egyház községeket azonnal értesíteni el nem mulasztom. Isten, Haza velünk van. Győzelmünk kétségtelen. A viszonttalálkozásig, Isten önökkel s a Hazát igazán szerető minden becsületes hazafival.

F Ü G G E L É K.

Némely törvényhatóságok és egyeseknek ez ügyben hozzánk intézett határozatai, illetve leveleik másolata.

Közlünk itt nemcsak részünkre kedvező, hanem kuriózum gyanánt pár ellentétes nyilatkozatot is. A megyei válaszokat azért nem tartottuk szükségesnek bemutatni, mivel azok nem hozzánk, hanem a Hajdú-kerület hatóságához intéztettek, és miután az országgyűléshez is fölterjesztettek, legnagyobb részben ismeretesek. Annyit mondhatunk, hogy azok kivétel nélkül ügyünk javára szolgálnak s bennünket dicséretekkel buzdítva, támogatást ígérenek.

Megjegyezzük még, hogy sok szép községi levél (főlül 80 darabon) van kezünk között, melyek mind csatlakozást jelentenek, pár kivétellel. Elégnek látjuk, ha különböző vidékekről néhányat közlünk azok közül.

I. A főváros átírata.

10542. szám.
1868.

Tisztelt városi közönség!

F. évi márczius 12-én 64. szám alatt kelt levelével szíves volt a tisztelt városi közönség minket egy egyesült magyar ajkú óhitű püspökség és ezzel kapcsolatban óhitű egyházi szertartásoknál nemzeti nyelvünknek alkalmazása iránti kérvényezés ügyében f. é. április 16-án tartandó gyűlésre meghívni.

Midőn a tisztelt városi közönségnek irányunkban tanúsított eme figyelméért ezennel köszönetünket nyilvánítjuk, sajnálattal vagyunk kénytelenek megemlíteni, hogy az érintett

gyűlésen magunkat hivatalosan nem képviseltethetjük, mert városunk területén g. kath. vallású egyének csak igen csekély számban, képviselőtestületünkben pedig éppen nem léteznek és így egy oly gyülekezetben, melynek első sorban czélja az, hogy különleges vallási érdekeket karoljon fel, illetékesen részt nem vehetnénk.

Mind e mellett el nem mulaszthatjuk a t. városi közönség fentebbi levelében érintett hazafias törekvések iránt a legélénkebb rokonszenvünket kifejezni és azok felett őszinte örömünket kinyilatkoztatni, azon óhajtást csatolván ezekhez, hogy nemes törekvéseiket, mielőbb a legjobb siker koronázza és az elérendő eredmény, nemcsak az érdekelt hitfelekezetűeket nyugtassa meg teljesen, hanem a közös hazára is üdvöt és áldást árasszon.

Hazafiúi üdvözlettel maradván

A tisztelt városi közönségnek

Pesten, 1868. ápril 15-én tartott városhatósági közgyűlésünkből.

Szentkirályi,
főpolgármester.

1060.
868.

II. Makó város átírata.

Sz. H. Dorog város tekintetes tanácsának.

F. évi 64. sz. a. kelt becses felhívására Makó város tanácsa hazafiúi üdvözlet mellett következő válaszát küldi:

A legnagyobb örömmel vette városunk tanácsa a fenti szám alatt kelt felhívást, s ahozi járulást, mit H. Dorog város közönsége f. hó 16-án tartandó tanácskozás tárgyává kitűzött, a legnagyobb készséggel járulni kinyilatkoztatta, — nemcsak azért, mert városunk egy részében szinte a g. kath. vallást követő, de tisztán magyar ajkú polgártársaink laknak, s városunk közterheiben osztakoznak, s magyar ritualis nyelvet rég epedve óhajtják, — de mert szeretett hazánk magyar nemzetisége fentartására a magyar g. kath. püspökség felállítása elkerülhetetlen szükséges, és mert a magyar ajkú g. kath.

egyházközségi híveknek a magyar ritualis nyelvre sz. vallásunk érdekében is elkerülhetlen szüksége van és mert a keresztény vallás alapját tevő üdvözítő urunknak apostolai által megírt parancsolatai is ezt kívánják, — ugyanezért városunkban lakó g. kath. egyházközségi hívek által kiküldött bizottmányi tagok által előterjesztendőket, — mint Makó város összes közönsége által óhajtottakat venni honfűi barátsággal kérjük.

Kérjük egyszersmind azon küldötteket, úgy is, mint a makói g. kath. egyházközség, úgy is, mint Makó város közönsége küldötteit tekinteni s a tanácskozmányról felvett jegyzőkönyvet városunk közönségével is közölni.

Kelt Makó város tanácsának 1868. évi ápril hó 6-án tartott üléséből.

Barczán Antal s. k.
jegyző.

Gyüge Sándor s. k.
v. főbíró.

1693. szám.

III. Kassa sz. k. város átirata.

Kedves Barátaink és Atyánkfiai!

Örömmel fogadtuk f. é. márcz. 12-én 64. sz. a. kelt barátságos levelüket. Czéljuk, melylyel egy egyesült magyarajkú óhitű püspökséget felállítani, s egyházi szertartásait nemzeti nyelven elvégezni óhajtják, oly magasztos, oly hazafias, hogy azt pártolni minden magyarnak, minden hazai közhatóságnak kötelessége.

És miért nem mondanók: szíves megkeresésük előtt is vizsás helyzetnek lenni véltük, hogy egyesült magyarajkú óhitű testvéreink legszentebb érzelmeiket, az istenség iránti tiszteletüket idegen nyelven kénytelenek elvégezni.

De most, midőn kedves atyánkfiai maguk teszik meg a kezdeményezést, midőn a világ előtt kijelentik, hogy a legfőbb szándékuk egy magyar püspökség felállítása, akkor táplált reményeik teljesülésének hitünk szerint mi sem álland útjában.

Sajnálattal kell kijelentenünk, hogy a f. évi. ápril hó 16-án megtartott gyűlésen képviseltetésünkről idő rövidsége miatt nem gondoskodhattunk.

Annak ismételt kijelentésével, hogy az egyesült magyarajkú óhitű püspökség felállítása, s egyházi szertartásainak nemzeti nyelven leendő kérvényezése ügyében, részünkről a leghathatósabb pártolásra találni fognak:

Baráti üdvözlettel maradtunk

Kelt Kassán, 1868. április hó 20-án tartott közgyűlésből.
Kassa szab. kir. város közönsége s annak nevében.

Rimanóczy Ferencz
polgármester.

Engelmann Gyula
t. jegyző.

IV. Sárospataki g. kath. hívek átirata.

Tekintetes főhadnagyi hivatal!

E f. év 64. szám alatt hozzánk küldött becses megkeresésre a sárospataki g. k. hívek nevében tisztelettel kijelentjük, hogy mi az említett fölhívásban foglaltakat magunkévá nem tehetjük.

Tisztelettel maradtunk Sárospatakon

Ápril 10-én 1868.

Tettes főhadnagyi hivatalnak

alázatos szolgálói

<i>Sztrela József,</i>	<i>Szendrey József</i> hites.
<i>Simaji András</i> algondnok,	<i>Demtsák Mihály</i> »
<i>Saksó János,</i>	<i>Szendrey János</i> »
<i>Nyíri János</i> hites,	<i>Markovits András</i> hites.
<i>Szendrey András</i> hites,	<i>Lukács Mihály</i> »
<i>Kertész Mihály</i> »	<i>Vajdácska</i> fiókegyh. gondnoka.

V. Szatmári g. kath. hívek átirata.

Tisztelt városi közönség,

Szeretett rokonaink!

Városi közönségünkhöz 64/868. sz. a. áttett és velünk e közönség által közvetlenül 1868. ápril 7-én kelt 715/868. sz. megkeresés által közölt megkeresésükre, — mely szerint egy magyarajkú gör. szertartású püspökség felállíthatása iránti

kérvényezés végett bennünket f. év ápril 16. napjára Dorogon tartandó gyűlésre meghív — egész tisztelettel van szerencsénk nyilatkozatunkat előterjeszteni:

A hívatolt 64. számú megkeresést a mily lelkesedéssel s örömök közt fogadtuk, ép annyira fáj szívünknek az, miszerint épen legfőképen nemzetiségi érdekeink elnyomattatása miatt egyházunkban kiütött egyenetlenség miatt nem képviselhetjük magunkat személyes küldötteink által, s bár mennyire is belátjuk ennek szükségét, mindamellett is menni viszonyaink nem engedik, de amidőn ezt nem tehetjük, egész tisztelettel tudatjuk a nagyontisztelt közönséggel, miszerint az érintett püspökség felállíttatása nekünk ép oly óhajunk, mi azt ép oly mohó vágygyal kívánjuk, mint a tisztelt városi közönség, s más nemeskeblű nemcsak görög, de más katolikus egyének is, kik a népnevelést s embertársaiknak lelki nyugalmat, nemkülönben nemzeti virágzásunkat szívükön hordozzák.

Azért is jelen alkalommal ez egyházi gyűlésünkből egész tisztelettel felhatalmazzuk a tisztelt városi közönséget, s ez ügyben egybegyűlt gyülekezetet arra, miszerint érdekeinket ez ügyben teljhatalommal képviselni annál is inkább sziveskedjenek, mivel mi előre kijelentjük, miszerint ez ügybeni minden intézkedéseik csak üdvösek lehetnek, s mint ilyeneket mi mindenkor elfogadunk s magunkénak valljuk.

Egyébiránt rokoni érzületünk kifejezése mellett hazafíti tisztelettel maradunk.

Szatmár, 1868. ápril 12-én tartott szokott gyűléstermünkben tanácskozási ülésünkből.

Ováry László

g. k. egyházi jegyző,

a szatmárnémeti g. kath. egyház közönségének nagy többsége nevében.

Valkovszky János

főgondnok,

VI. Kassai g. kath. kerület átirata.

Nemes városi közönség!

Lehetetlen a nemes városi közönségnek a hozzám f. év s hó 1-ről kelt felhívását, s az ezen felhívásban kifejtett üd-

vös, nemes, korszerű, s az igazságnak teljesen megfelelő kezdeményezési célját lelkemből nem üdvözlöm.

S mert a nemes városi közönség célja szent és igazságos, szent és igazságos célzt pedig nem pártolni lehetetlen, megvallom, miszerint lelkemből óhajtottam volna a f. hó 16-án tartandó értekezleten személyesen jelen lenni s a megpendített korszerű eszme létesítéséhez, Felső-Magyarország magyarajkú görög katolikusok érdeke szempontjából habár egy porszemmel is járulni, azonban hivatalos elfoglaltatásom folytán ez időleg híveim köréből távoznom lehetetlen.

Ily körülmények között, miután Kassán számos alföldről ide származott gör. kath. híveim vannak, kiknek nyelvök magyar, úgy saját, mint érintett híveim nevében jelen soraim által kijelenteni bátorkodom, miszerint a f. hó 16-án tartandó értekezletnek a fönnebb hivatkozott f. hó 1-ről kelt felszólítás szellemében működését s hozandó határozatait teljesen osztom, illetőleg osztjuk és elfogadjuk.

Mi pedig a vezérletem alá tartozó többi lelkészeket, s illetőleg egyházaik híveit illeti, ezekkel a nemes városi közönség átiratát részint az idő rövidege miatt, részint a husvéti ünnepeket megelőzni szokott szerfeletti elfoglaltatás miatt nem közölhettem ugyan, mindazon által ismervén Krisztusban szeretett testvéreim érzelmét, szellemét, gondolkodás módját, s igazságszeretetét, — bátran merem állítani, miszerint a vezérletem alatt álló nagyon tisztelendő hivatalok is ösmerve és méltányolva a kassai kerület magyarajkú g. kath. híveinek óhaját, a kitűzött és epedve várt korszerű szent célzt pártoladják.

Egyébiránt Isten áldását s kedvező eredményt kívánva, honfiúi üdvözléttel vagyok Kassán 1868. év ápril 12-én.

A nemes városi közönségnek

alázatos szolgálja

Lipcsey Mihály

zobai g. kath. lelkész s kassai kerület jegyzője.

Bräuer Mátvás

g. kath. egyházi kerület esperese s szt.-széki ülnök.

VII. Sajó-Petrii g. kath. hívek nyilatkozata.

Különösen tisztelt

Sz. H. Dorog Város Közönsége!

Folyó év márczius hó 12-én 65. sz. a. kelt s hozzánk intézett becses felhívás folytán, kedves köteletségünknek tartjuk tiszteletteljesen kijelenteni: miután mi legnagyobb örömmel üdvözlendjük T. Dorog város egyesült göröghitű közönsége azon óhajának teljesülését, miszerint a magyarajkú hit-sorsosaink részére egy külön magyar Püspökség létesíttessék, de hitközségünk egynehány filialistert kivéve, szlávajkú görög kath. lelkekből állván, a keleti egyház sarkalatos elvénél fogva, mi is édesanyjai szláv nyelven akarjuk imádni Istenünket, s híven megőrizni ezredéves egyházi- és anyanyelvünket, melyről Nagyméltóságú Báró Eötvös szerint lemondani annyi, mint nemzetiségét mással felcserélni, ezt pedig csak romlottság és végképeni elaljasodás teheti, mit egyesekről sem szabad feltenni, annál kevésbbé rólunk.

Egyébiránt tisztelettel maradtunk

K. T. Sz. H.-Dorog város közönsége

Sajó-Petriben, ápril 13. 1868.

Szláv gör. kath. hívei

Veres Pál biró,

Nizidt András,

Juhász József,

Kondrot Mihály,

Gergely György,

Hegedüs János,

Obrisovits György,

Ferenczi András,

Elvás András,

Drótos Gergely,

Rác András.

VIII. Szentmiklósi g. kath. román lelkész nyilatkozata.

Nyilatkozat és felhatalmazás.

Hozzám érkezőn mai napon Tekintetes Sz. H.-Dorog város közönségének f. év márcz. 12-ről 65. sz. a. kelt felszólítása, anyira meglepett az, hogy vallásos érzelmeim, és ebbeli

indokaim kifejezésére szük volna ezen ívnek tere, de időm sincsen a bekövetkezett szent ünnepekbeni szent foglalatosságok miatt azoknak bővebb kifejezésére.

Rövid nyilatkozatom az, hogy csakis vallásos örömmel fogadhatja minden óhitű keleti szertartású keresztény kebel tisztelt H.-Dorog városa közönségének azon óhaja nyilatkozatát, hogy egy keleti szertartású kath. magyarajkú püspökség és ezzel kapcsolatban a keleti egyházi szertartásnak magyar nyelvi létesítése Magyarországbán eszközöltessék, — ez volt óhaja Megváltónknak, ki a nemzetek várakozása volt, — ez volt isteni mesterünknek parancsa, midőn apostolait küldte az egész világra hirdetni minden *nemzeteknek* az égből lehozott tanát, nyelvek tudásával is megajándékozván őket, isteni mesterüknek teljesítették parancsát apostolai, hirdetvén az evangéliumot minden nemzeteknek, ugyanezt követték az apostolok utódai is. Szent Miklós püspök a nagy, nem tettel teljesítette ezt? ki igen sok nemzeteket térített a keresztény hitre, kit nem is neveztek előbbi nevééről, hanem őt Nicolaus — görögül — mely annyit tesz vincens gentes — magyarul *nemzeteket győző* — ezen nagy püspök mind a keleti, mind a nyugati egyházban mai napig nagy tiszteletben van, — avagy nem ezen apostoli buzgóságnak köszönheti-e minden nemzet keresztényi hitét? Üdvözítőnk parancsából minden nemzetnek maga nyelvén hirdettetett az isteni ige, maga nyelvén taníttatott minden nemzet dicsérni Istent. Csakis így terjedhetett a ker. vallás az egész világon, méltányos joga van tehát minden nemzetnek követelni, hogy azon nyelven hirdettessék neki Isten ígéje, azon nyelven dicsőítse az Istent, melyet ért és tud, e jogától megfosztani egy nemzetet sem lehet, ezt tenni a természet törvényével ellenkezik.

Hogy tehát Magyarországbán egy keleti kath. szertartású magyarajkú püspökség alapíttassék, és ezzel kapcsolatban a keleti egyházi szertartásnak magyar nyelvi áttétele, annak élvezete, létesítése eszközöltessék, ezen óhajnak csak az írigy, kereszt. kath. hit ellensége mondhat ellene. Ezen óhajtnak örvendhet a róm. kath. egyház, mert annál több híveket fog számítani

kebelében, örvendhet a magyar nemzet, mert annál több egyén fogja kifejezni vallásos érzületét magyar nyelven, erősödik és gyarapodik ezáltal a ker. kath. hit, erősödik a magyar érzület, többen vallási szempontból is ragaszkodnak a magyar nyelvhez.

Ezen óhajítás legkevésbé sem injuriál más felekezetűeknek, vagy nemzetiségűeknek, mert nincsen ezáltal megsértve a vallásos lelkiismeret, sőt tág mezeje, széles alkalmi adatik mindenkinek keresni az igazságot és azt követni az apostoloknak mondata szerint: *omnia probate, et quae sunt meliora tenete*. Olvassa bárki figyelemmel a keleti egyház szertartásos könyveit, meg fog tökéletesen győződni arról, hogy azokban van letéve az ősi keresztény hitnek tanja, alapja, azokban vannak kifejtve és kifejezve a hitágazatok — és minthogy első századokban a róm. kath. egyház is azon szertartáson végezte isteni tiszteletét, mind a két keleti és nyugati egyháznak egy Liturgiája volt — ugyanazért a latin egyházban a gregorian liturgia behozatala után is nem különbözik lényegben a két szertartás egymástól, miért is a florenti közönséges egyházi zsinat bíráló alá vette mind a két keleti és nyugati egyházi szertartást, mind a kettőt jónak és az igaz hittel meg-egyezőnek nyilatkoztatta.

Számos alapos indokokat hozhatnék fel ezen ügyben nyilatkozatomnak a T. Sz. H.-Dorog városa közönségének óhajával összhangzására; rövid nyilatkozatom azonban csak az, hogy sok századok előtt kellett volna alapítani Magyarországon egy kel. szertartású magyar püspökséget, most pedig tekintve a vallási hidegséget, a ker. kath. egyház ostromlásba vett célzatot, egy ily püspökségnek nagyon helyén és időszerű leendő — ez a katolicizmus jelen időbeni vívmányára szolgál, hogy midőn a kath. egyház egyfelől ostromoltatik, akkor másfelől mintegy óriási oszlop emelkedik sat.

Ezen csekély nyilatkozatomnak kifejezésével és a H.-Dorog városában ápril 16-án tartandó T. gyűlésbeni felolvasásával és jegyzőkönyvbeni beigtatásával megbízom és felhatal-

mazom T. Sz. H.-Dorog városi főjegyző urat, keresztényi és hazafiúi üdvözetem mellett maradok.

Szent-Miklóson, aprilis 11-én, 1868.

(P. H.)

Beniczky Elek s. k.

szent-miklósi g. kath. román lelkész.

IX. Bács-Aranyos gör. kath. hiveinek nyilatkozata.

Hajdu-Dorog város közönségének f. évi márczius hó 12-ről 65/868. sz. a. kelt felhívását, — melynél fogva keleti szertartású egyházunk hívei megkerestetnek, hogy az általuk már régebben nemcsak elvileg, de tetteleg is előmozdítani megkísérelt magyarajkú óhitű püspökség létesíthetését, illetőleg kérelmezését óhajunk és akaratunkkal előmozdítanánk — figyelemre méltatván, elhatároztuk: hogy a tisztelt városi közönség által H. Dorogon f. évi ápril hó 16-án megtartatni határozott gyűlésen — minthogy az ügy szent és igazságos, de általunk is elyben, már régebben elkerülhetetlenül szükségesnek ismertetvén el — magunkat képviseltetni óhajtuk; ennek folytán egyházunk kebeléből Orosz János egyház főgondnokát és ifj. Miskolczy András egyházközségünk képviselőjéül megbizván; fölhatalmazzuk: hogy mindenben mit szertartásunk tökéletesbítése, s fölvirágzására czélszerűnek találандnak, szabadon működhessenek.

Kelt Bács-Aranyoson, 1868-ik év ápril 13-án tartott egyházi gyűlésben.

A b.-aranyosi keleti szertartású összes közönség.

(P. H.)

X. Técső korona-város határozata.

Técső korona-város 1868. évi ápril 21. napján tartatott városi képviselő gyűlése jegyzőkönyvének ki irt

53. szám.

Czikkelye

Hajdu Dorog város közönségének f. évi Márczius 12-én 64. sz. a. kelt megkeresése felolvastatott, mely által a f. évi április 16-án egy egyesült magyarajkú óhitű püspökség és

ezzel kapcsolatban az egyházi szertartásoknak magyar nemzeti nyelvünkön leendő tarthatása kérvényezése ügyébeni lépések megtétele tekintetéből tartandó gyűlésre e város is képviseltetés végett felhívja; minek folytán határozatott:

Örömmel ragadja meg az alkalmat e város képviselőtestülete, hogy H.-Dorog város közönségének minden magyar által óhajtott nemes törekvése kivitelében — ha másként segédkezet nem is nyújthat — legalább azt nyilváníthatja, miként egy egyesült magyarajkú óhitű püspökség s ezzel kapcsolatban az egyházi szertartásoknak nemzeti magyar nyelvünkön leendő tarthatása kérvényezése ügyében, a maga helyére felterjesztendő folyamodáshoz a küldött és felolvasott megkeresés értelmében e város közönsége is járulni kész lenne, de amennyiben a tanácskozmányban részt nem vehet, illetőleg nem vehetett, tehát ebbeli akaratát és kész csatlakozását a megkereső város közönségével jelen határozat megküldése által egész tisztelettel tudatja.

(P. H.)

kiadta
Farkas Tamás s. k.
 városi jegyző.

